

1981

slotakkoord

2009

raad voor
r m n o
ruimtelijk, milieu- en natuuronderzoek

“De laatste tien jaar, onder de langst zittende RMNO-voorzitter, Roel In 't Veld, heb ik veel geleerd.”

“Het verzoek om te solliciteren als voorzitter RMNO kwam midden jaren negentig als een verrassing.”

“De paradoxale redenering die het luidst werd verkondigd door SG Geert van Maanen luidde: “omdat de departementen de kennisfunctie niet goed behartigen moeten de sectorraden verdwijnen”.”

“De RMNO heeft een bijzondere sfeer, zo verbeeld ik mij. Libertijns, mag ik hopen. Plagen mag, pesten nooit. Iedereen is gelijk, het argument telt en wint. Vaak heb ik mij ingespannen om te bevorderen, dat de raadsleden elkaar begrepen.”

“We zijn nu alles aan het opruimen. Zaadjes zijn verspreid. Dat neemt niemand ons af. Als de geschiedenis bestaat, zal de geschiedenis zich over onze nagedachtenis ontfermen.”

1981

slotakkoord

2009

Bijdragen

Voorwoord

Frans Berkhout 4

Tien aforismen op een (hele)
korte staat van dienst bij de
RMNO

Jeroen Bordewijk 6

Begin van het einde

Joske Bunders 12

Mijn herinneringen aan de
beginperiode

Rietje van Dam-Mieras 18

Terugkijken op de RMNO

Herman Eijsackers 22

De majoretten- en showband
“Something completely
different”

Frans Evers 26

De deskundige adviesraad
past niet meer

Marga Kool 30

De raad ten einde

Bart Jan Krouwel 35

Hoe zal ik mij de RMNO als
‘club’ tot ‘in de eeuwigheid’
blijven herinneren?

Jan Laan 39

15 jaar Sectorraad: een
impressie

Martijn Ligthart 42

Boven is het stil

Louis Meuleman 46

Opheffen of verheffen?

Ingeborg Niestroy 51

Hosted by the RMNO

Marnix Norder 56

RMNO...bezinning

Geert Teisman 58

Over schaarse vrije Haagse
denkruimtes en eisende
voorzitters

Bert de Wit 62

De RMNO en ik: wat we van
elkaar hebben geleerd

Aart de Zeeuw 68

Mijn herinneringen aan de
RMNO

Roel in 't Veld 72

Een tijd vol passie en twijfel

Over de RMNO
publicaties 86

Raadsleden en Bureauleden
2009 88

Voorwoord

Creatie vergt ook destructie. Zij die denken te bouwen aan de toekomstige bestuurlijke gedaante van ons land behoeven zich voor destructie op zichzelf niet te verontschuldigen. Maar soms krijg je de indruk dat er verwarring optreedt tussen noodzakelijke en voldoende voorwaarden. Destructie mag dan een noodzakelijke voorwaarde zijn of lijken, maar is geen voldoende conditie. Het kennismanagement in de publieke sector verbetert op zichzelf niet door weerloze intermediairs te vernietigen.

Het elimineren van de weerlozen schept eerder de verplichting om het gestelde doel serieuzer dan te voren te benaderen: intensivering van de relaties tussen kennis en beleid, tot in alle poriën van de publieke sector.

Natuurlijk zijn morituri niet blij gestemd. Maar net als de gladiatoren zijn ze in staat tot reflectie en vriendschap. In dit slotakkoord naar ik hoop geen valse tonen, maar wel de dramatiek van een requiem. En de schets van kostbare ontmoetingen, van een precieze sfeer, van veel inspanningen achter de voorgevel.

De publieke zaak is veel offers waard, maar het zinloze offer is een wandaad.

Dit slotakkoord bevat herinneringen van leden en staf van de RMNO. Evenzovele linten rondom het rouwboekje. Soms dwingen vreemde ogen. Daarom is ook een bijdrage opgenomen van een deskundige vrouw die gedurende een groot aantal jaren met afstand naar de RMNO heeft kunnen staren: dr Ingeborg Niestroy, secretaris-directeur van het Europese netwerk van milieuvadviseraden (EEAC).

Phoenix, daar gaat ons verlangen naar uit.

Roei in 't Veld

Tien aforismen op een (hele) korte staat van dienst bij de RMNO

1. Je weet nooit waarom je wordt gevraagd voor een publieke functie.
2. Het is moeilijk in te schatten of het verstandig is om een uitnodiging te aanvaarden. Gedachten die kunnen opkomen: Waar gaat het eigenlijk over? Is het een interessante groep? Heb je wel iets om in te brengen? Lijkt de groep er toe te doen? Waarom zou je het niet doen? Is de rest van je leven wel zo boeiend, invloedrijk en op een lijn?
3. Een brief ontvangen van de minister is een helder teken van inburgering. Als het doel van het integratiebeleid is om een gevoel te kweken van 'erbij horen'

Frans Berkhout is hoogleraar Innovatie en Duurzaamheid aan de Vrije Universiteit, alsmede directeur van het Instituut voor Milieustudies (IVM) te Amsterdam. Hij heeft jarenlange ervaring in onderzoek en management van onderzoek. Aanvankelijk richtte Frans zich vooral op de nucleaire sector. Later heeft hij zich meer en meer toegelegd op technologie, beleid en duurzaamheid.

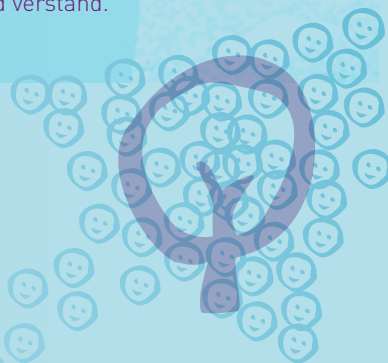

Frans Berkhout raadslid

zou een brief van de minister naar elke Nieuwe Nederlander het nodige effect kunnen hebben.

4. Diners waar twee secretarissen-generaal aan tafel zitten zijn meestal momenten van slecht nieuws.
5. De kunde van een secretaris-generaal wordt gekalibreerd op de elegantie van de speech waarin het slechte nieuws wordt gebracht. Empirische waarnemingen bewijzen dat VROM een kundige SG heeft.
6. Instituten worden niet zelden afgeschaft op het moment wanneer zij het meest nodig kunnen zijn. Juist wanneer de Nederlandse overheid worstelt met het verlies van kennis en kunde bij de ambtenarij is de ambtelijke interesse naar kennis op een dieptepunt en worden haar raden verworpen.

7. Co-productie van kennis heeft institutionele steigers nodig en de bereidheid bij zowel de academie als de overheid om het dialoog aan te gaan. Bij de academie zijn wij nu vooral bezig met Hirsch-indexen en bij de overheid heerst scepsis over het nut van de wetenschap in de groeiende irrationaliteit van het politieke leven. Dialoog wordt dus moeilijker.
8. Wanneer een minister op tafel slaat is het een teken van erkenning en dialoog.
9. Nieuwe inzichten zijn vaak combinaties van oude inzichten. Het samenvoegen van oude woorden zoals 'knowledge' en 'democracy' is een voorbeeld.
10. Goed eten is de basis voor goed verstand.

Begin van het einde

Jeroen Bordewijk beëindigde in 2006 een 34-jarige internationale loopbaan bij Unilever. In zijn laatste functie, als senior vice president supply chain excellence, was hij o.a. verantwoordelijk voor duurzaamheidsinitiatieven voor grondstoffen van de voedingsmiddelendivisie van Unilever. Op dit moment is Jeroen actief in organisaties die duurzame landbouw en maatschappelijk verantwoord ondernemen stimuleren.

's Ochtends iets voor negenen druppelen de eerste raadsleden binnen voor de afspraak met de minister. Het is dezelfde vergaderzaal, op de derde verdieping van het VROM-gebouw, waar ik nu vijf jaar geleden mijn eerste RMNO-overleg met de minister van VROM mocht bijwonen.

Dezelfde langwerpige ovale vergadertafel, een beeldscherm voor presentaties op de meest onhandige plaats, aan de wand achter de stoel van de voorzitter. De kof-fiedame leek mij niet veranderd, koffie schenkend die nu duurzaam is ingekocht, maar nog steeds een slappe smaak heeft. De minister is ook nog steeds een vrouw, maar wel een andere.

Tijdens mijn eerste bijeenkomst met de minister van VROM moest ik alle zeilen bijzetten om de doorwrochte inleiding te volgen van de voorzitter van de RMNO over het theoretisch raamwerk dat de interacties beschrijft tussen de kennisarena en de beleidsarena. Een ingewikkeld model werd op het aan de muur gemonteerde scherm geprojecteerd. De ene helft van de aanwezige moest hun nek langdurig verdraaien om de uitleg van de voorzitter over het schema op het scherm te kunnen volgen. Ik zat gelukkig goed, recht tegenover het scherm en kon mij volledig concentreren op de uitleg van de voorzitter, zonder nekkrimp te krijgen. Hier betaalde zich onmiddellijk terug mijn jarenlange internationale bedrijfsleven ervaring. Als je een vergaderruimte binnenkomt, kijk je altijd

eerst waar de lichtbeelden geprojecteerd gaan worden. Je gaat op een plaats zitten met direct zicht op het scherm en de voorzitter. Moet er onderhandeld worden, ga dan ook nog met je rug naar het eventuele raam zitten. Alleen als je verwacht dat het een saaie bijeenkomst wordt, zorg dan dat je rustig naar buiten kunt kijken. Maar goed, bij deze bijeenkomst wilde ik mijn beste beentje voorzetten en laten merken dat mijn benoeming tot raadslid van de RMNO volledig gerechtvaardigd was. Maar ja, na de theoretische inleiding van de voorzitter en de korte discussie hierover, ging het over het aanbieden van een RMNO-advies waar ik op dat moment geen enkele weet van had. Er ontstond zich een steekspel tussen de minister, haar ambtenaren en de raadsleden. Nut en relevantie van het advies en voor wie. Hoe om te gaan met dit advies in de context van andere adviezen van de RMNO? Welke andere onderwerpen zou de RMNO moeten oppakken en met welke prioriteit? Is het RMNO-budget voor het komend jaar gegarandeerd? Dit mede in het licht van het op handen zijnde rapport over de toekomst en eventuele opheffing van sector raden. Wat betekent dit voor de toekomst van de RMNO? Wat is de visie van de minister op de toekomst van de RMNO?

Ik voelde mij wat verloren in al dit geweld. Waar kon ik bijdragen met mijn kennis en ervaring over duurzame ontwikkeling en hoe bedrijven omgaan met belangrijke maatschappelijke vraagstukken op het gebied van leefomgeving, milieu en natuur? Zoals bij iedere goede vergadering was er een duidelijke tijdslimiet. De minister moest weg. Maar voor dat zij wegging, wilde zij graag de mening van de nieuwe raadsleden over de bijeenkomst. Je kunt dan

moeilijk zeggen dat je het niet allemaal begrepen hebt, dus snel improviseren. Ik weet niet meer wat ik allemaal gezegd hebt, maar twee zaken staan mij nog helder bij.

Allereerst begon ik iets te zeggen over de eer om lid te mogen zijn van zo'n illustre gezelschap als de RMNO. Maar dat het mij toch een beetje koud op mijn dak viel om te horen dat het RMNO lidmaatschap van korte duur zou zijn, vanwege de opheffing van de sectorraden. Verder deden de interacties tijdens de vergadering tussen de verschillende partijen mij denken aan eeltjes die de liefde willen bedrijven. Op de een of andere manier was er duidelijk waardering en behoefte aan elkaar, maar het moest omzichtig gecommuniceerd worden om kennelijk geen brokken te maken.

Dit alles ging door mijn hoofd 5 jaar later in diezelfde vergaderzaal van VROM, wachtend op de minister. Eerst kwam de voorzitter van de RMNO binnen. Hij liep gelijk op mij af, niet om mij een hand te geven, want dat doet hij meestal niet, maar om te vertellen dat hij die nacht van mij gedroomd had. Ik vond dat een zeer twijfelachtige eer. Hij zei dat het ging om een bijeenkomst met de minister, waar ik mij zeer onbehoorlijk en bot gedragen had. Ik dacht gelijk: is dit misschien na vijf jaar alsnog de feedback over mijn eerste deelname aan een vergadering met de minister van VROM. Toen kwam de minister binnen en kon ik dit niet meer checken. De vergadering begon met een korte uiteenzetting van de voorzitter over het doel van de bijeenkomst. Allereerst zou de minister nog eens de achtergronden uitleggen over het voorplan de RMNO op te heffen en vervolgens zou ze nog

eens de afspraken doornemen en bevestigen over een goede verankering van het gedachtegoed van de RMNO, zorgvuldige afronding van de lopende zaken en plaatsing van de stafleden. Vier belangrijke elementen van de RMNO moesten een plaats krijgen. Allereerst de door de RMNO ontwikkelde methodologie over het verbinden van kennis en beleid. Verder hoe ook in de toekomst de relaties tussen de kennisarena's en de beleidsarena's te organiseren. Als derde punt hoe vorm te geven aan een pluriform platform dat inhoud kan blijven geven aan nieuwe inzichten en aanbevelingen over de relatie kennis en beleid. En als laatste maar niet onbelangrijk punt, hoe toegang te blijven houden tot het grote en ook internationale netwerk van de RMNO.

De minister ging nog eens uitgebreid in op het vele goede werk van de RMNO, maar voegde er aan toe dat nu op een andere wijze kennis en beleid bij elkaar gebracht gaan worden. De rol van de chief science officers en de op te zetten kenniskamers zijn onderdeel daarvan. Verder zal bij het Planbureau voor de voor de Fysieke Leefomgeving en de adviesraad Leefomgeving verankering van RMNO-gedachtegoed mogelijk zijn. Ten slotte moet Senter Novem de slag maken van subsidiefabriek naar kennisfabriek. Over duurzame ontwikkelingsbeleid bleek de minister nog weleens verder met de RMNO van gedachten te willen wisselen.

Hierna mochten de raadsleden ook nog hun zegje doen. Waarbij ik iets gezegd heb over het in mijn ogen vreemde en weinig transparante proces om de RMNO op te doeken en het ontbreken van vertrouwen dat alle mooie afspraken

over verankering van de waardevolle elementen uit het RMNO gedachtegoed ook echt nagekomen worden. De minister vond dit niet zo leuk, maar beloofde wel er voor zorg te zullen dragen dat verankering gerealiseerd wordt, zoals met de Raad en de bureauleden afgesproken. Of ik met mijn interventie aan de droom van de voorzitter voldaan heb weet ik niet. Ik denk dat hij liever een andere droom had zien uitkomen.

Het Diner Pensant

Op een donkere en kille januari dag ben ik op weg naar mijn eerste Diner Pensant, georganiseerd door de RMNO. Ergens achter Woerden worden wij verwacht in de stallen van proefboerderij Zegveld. Gelukkig heb ik een navigatiesysteem om in de invallende duisternis mijn weg te vinden in dit nog Groene Hart van Holland. De titel van de bijeenkomst is "Great Expectations". Nu die heb ik natuurlijk ook. De subtitel is "Wat er van marktpartijen verwacht mag worden in ontwikkelingsplanologie en gebiedsontwikkeling". Dit klinkt al een stuk minder spannend. Ik rijd het erf van een boerderij op en zie gelukkig veel dure limousines staan. Het crème-de-la-crème van bouwend Nederland is gekomen. Na het parkeren van mijn auto word ik een grote stal in geloodst, waar in het middenpad al een groot aantal mensen staan te praten met een glas in de hand. Langs beide zijden van het middenpad staan achter een lage balustrade koeien kuilgras te kauwen. Als ik net mijn eerste slok wil nemen uit het mij aangereikte glas, laat een koe vlak naast mij zijn ontlasting kletterend lopen. Dit voorbeeld zal door vele koeien worden gevolgd. Dus dit is een Diner Pensant denk ik, waarvoor

ik mijn nette pak heb aangetrokken. Na enige tijd worden wij uit de stal gedreven over het erf naar een schuur, die als een tuin is ingericht met palmen en varens met daar tussen verscholen een aantal gedekte tafels. Dit alles is intiem verlicht met in een hoek een scherm om lichtbeelden op te projecteren. Hier zal het dus gebeuren, het Diner Pensant. Er blijkt een tafelschikking te zijn. Ik mag plaatsnemen aan tafel 3 met als tafelgenoten een paar bouw ondernemers, bestuurders, een ambtenaar, een consultant en als tafel voorzitter de voorman van de ANWB. De menukaart geeft naast informatie over de gerechten, per gang ook instructie voor de gespreksstof. Er staan vragen op als – Op wiens bordje? Over publiek en privaat – en – Op de koffie bij de marktpartij? Over de reactie van marktpartijen –. Het lijkt mij allemaal heel relevant voor een diner. Het Pensant deel blijkt het voeren van een goede discussie over de vraagstelling per gang en vervolgens de conclusies rapporteren aan de hele zaal.

Het wordt steeds interessanter! Leuke gesprekspartners, intrigerende vragen. Maar waarom zit ik er eigenlijk bij? Ik weet niets van gebiedsontwikkeling, planologie, bouwen. Van gebiedsontwikkeling gaat mijn kennis niet verder dan een frustrerende ervaring met de verandering van een plaatselijk bestemmingsplan. Dit moest mijn gemeente de mogelijkheid geven om binnen haar grenzen nog een klein bedrijventerrein te ontwikkelen, om vervolgens jarenlang gedeeltelijk leeg te staan. Hoezo inspraak en duurzame, maatschappelijk gedragen gebiedsontwikkeling. Met bouwen strekt mijn ervaring zich uit tot moeizame verbouwingen van mijn huis en natuurlijk het

bouwen van fabrieken. Wat kan ik nu bijdragen aan deze discussie met zwaargewichten uit de sector?

Na korte inleidingen van Roel, een gedeputeerde, een ondernemer en de minister van VROM, krijgen wij instructie om de discussie en het eten te starten. Aan onze tafel barst de discussie los. Wat mij na korte tijd opvalt is de nadruk die wordt gelegd op de vele institutionele relaties tussen overheid en bouwend Nederland. De burger/consument valt buiten beeld en als die even om de hoek komt kijken, is het al snel als lastige en niet begrijpende burger. Gebiedsontwikkeling is al zo'n moeilijk proces en dit wordt nog eens extra belast door inspraakprocedures die uiteindelijk weinig waarde hebben als burgers alsnog naar de rechter kunnen gaan voor het aanvechten van een planologische beslissing. In al dit geweld opper ik dat er toch ook veel kennis is bij burgers, die positief ingezet kan worden om betere plannen te maken. Uiteindelijk zijn zij de eindgebruiker, de consument. Ieder marktgericht bedrijf probeert de eindgebruiker van zijn producten of diensten zo goed mogelijk te begrijpen. Daardoor is het in staat betere producten en diensten aan te bieden dan zijn concurrenten. Volgens mij betekent dit dat een andere opstelling nodig is van ondernemers en overheidsinstanties. Misschien moet ook gekeken worden naar minder bestuurlijke complexiteit. Gelukkig worden deze punten door een aantal van mijn disgenoten beaamd en komen er voorbeelden hoe de bedrijven hun maatschappelijke verantwoordelijkheid inhoud proberen te geven.

Tijdens de het hele diner blijft het beeld van een “inteelt” discussie aan mij knagen. Zowel de ondernemers als de bestuurders lijken toch elke keer weer alleen met elkaar bezig te zijn en weinig tijd voor de burger/consument te hebben. Het begrip maatschappelijk verantwoord ondernemen is iets apart en staat niet in het hart van de bedrijfsvoering.

Aan het einde van de avond worden in de slotconclusies een aantal woorden gewijd aan de maatschappelijke rol en verantwoordelijkheid van de bedrijven in de ruimtelijke ordening sector. En wel: “De leidende Nederlandse ontwikkelaars gaan met ‘principles’ duidelijk maken wat zij als hun maatschappelijke verantwoordelijkheid zien bij gebiedsontwikkeling”. Vervolgens stelt de minister van VROM voor om over een half jaar weer bij elkaar te komen. Dan is de rapportage van de adviescommissie o.v.v. Riek Bakker beschikbaar over de voorbeeld projecten. Na de minister sluit de voorzitter van de RMNO de avond af, op de hem bekende erudiete wijze. Hij merkt op dat in de ruimtelijke ordening het elkaar opzoeken van partijen toch zo’n gekunsteld proces is. Samenwerken blijkt een mysterie. Een interactieve aanpak hoeft naar zijn mening zeker niet te eindigen in ellende, stagnatie. Integendeel. En de samenleving is vol ideeën en observaties, het is vreselijk belangrijk daar gebruik van te maken. De RMNO kan en wil behulpzaam zijn om deze brede (kennis-)exploratie uit te voeren. Woorden die uit mijn hart zijn gegrepen en overeenkomen met mijn ervaringen uit het internationale bedrijfsleven, toen wij begonnen inhoud te geven aan duurzame ontwikkeling- en maatschappelijk ondernemen initiatieven. Kennis is

universeel. Vooral bij het oplossen van complexe maatschappelijke problemen is het de kunst de diversiteit aan kennisdragers te spotten en bij oplossingsgerichte processen te betrekken. Maar wel op voet van gelijkwaardigheid, niet als een inspraak excuus.

Als nieuw raadslid van de RMNO wil ik mij graag inzetten om deze benadering verder uit te werken en relevant te maken voor het Nederlandse ruimtelijke ontwikkeling, milieu en natuur beleid. Voldaan rijd ik naar huis. Lijkt mij een leuke club, die RMNO. Interessante manier om een onderwerp te bespreken en met een diversiteit aan deelnemers. Wel te weinig vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties, cq. de burger.

Als ik nu 5 jaar later terugkijk naar mijn eerste diner pensant en wat er sindsdien gebeurd is, moet ik constateren dat wat wij toen bespraken nog steeds relevant is. De follow-up die de minister toen beloofde heeft nooit plaatsgevonden. Wel zijn er een aantal initiatieven geweest om burgers op een positievere wijze te betrekken bij gebiedsontwikkeling. De RMNO heeft hierbij een initiërende en ondersteunende rol gespeeld. Toch blijft het algemene beeld overeind dat de overheid nog steeds niet weet hoe burgers te betrekken bij kennisontwikkeling voor allerlei vraagstukken die betrekking hebben op het directe leefdoel van die burgers.

In de politiek ontstaat een slagveld door het gebrek aan vertrouwen van burgers in de gevestigde politieke partijen. De noodzaak voor het op een andere wijze betrekken van burgers bij beleidsontwikkeling staat ook na mijn eer-

100

Mijn herinneringen aan de beginperiode

Remco Daalder en Hans Brouwer, mijn eerste studenten die afstudeerden met als hoofdvak Biologie en Samenleving, presenteerden hun onderzoeksrapport op een bijeenkomst van een RMNO-werkgroep. Het onderzoek ging over de effecten van plankzeilen op de natuur en was samen met Staatsbosbeheer uitgevoerd. Ik was onder de indruk van het fijnmazige netwerk van de RMNO, dat ons in staat stelde kwaliteit en relevantie van het onderzoek met professionele geïnteresseerden te bespreken. Dat was midden jaren tachtig.

Mijn tweede contact met de RMNO volgde snel daarna en zou grote gevolgen hebben voor de ontwikkeling van ons onderzoek. De toenmalige voorzitter, Joop Wiggers, sprak me op een conferentie aan over zijn voorgenomen reis naar India. Ik had toen net samen met o.a. Loet Leydesdorff het boek 'The social direction of the sciences' afgerond. In dit boek probeerden we te achterhalen onder welke omstandigheden en via welke processen samenwerkingsverbanden tussen academische onderzoekers en *non-scientists* effectief waren en

Joske Bunders is hoogleraar aan de Vrije Universiteit van Amsterdam, vakgroep Biologie en Samenleving. Zij is tevens directeur van

het Athena Instituut voor Innovatie en Transdisciplinair onderzoek binnen de faculteit van Aard- en Levenswetenschappen. Ook is Joske verantwoordelijk voor de Masters opleiding Management, Policy, Analysis and Entrepreneurship.

welke invloed deze samenwerkingsverbanden hadden op het wetenschapssysteem. Een hoofdstuk ging over India; het behandelde de vraag hoe dat enorme systeem van vele universiteiten en instituten inert kon blijven voor internationale verandering en zelfs voor interne ontwik-

kelingen in, bijvoorbeeld, het bedrijfsleven. Joop zou de Indiërs gaan adviseren over onderzoeksbeleid en vond onze analyse behulpzaam bij zijn voorbereiding. Op dat moment konden we nog niet vermoeden dat 10 jaar later India een totale transitie zou hebben doorgemaakt.

Vanaf 1985 werd door de Ministeries van Economische Zaken en Onderwijs en Wetenschappen beleid geïmplementeerd op het gebied van biotechnologie. Iedere gulden die een Universitaire onderzoeksgroep zelf zou stoppen in onderzoek dat was geprioriteerd door het bedrijfsleven, zou worden verdubbeld door de overheid. Het gevolg van deze maatregel vond ik verbazend: klaarblijkelijk met groot gemak werd het Nederlandse biotechnologieonderzoek van richting veranderd. Gewoon wat geld en een organisatie, meer scheen niet nodig. Zou dat ook opgaan, vroeg ik mij af, voor andere belangen dan die van de industrie? Bijvoorbeeld voor het belang van arme boeren in ontwikkelingslanden? Zou het mogelijk zijn om op een vergelijkbare manier het beleid in die richting bij te sturen?

Het was het proberen waard. Wij bestudeerden en imiteerden de aanpak van de industrie: een team van onderzoekers en professionals samenstellen die de contouren van een programma kunnen maken. Een analyse maken van de belangstelling van Nederlandse onderzoekers en van de mogelijkheden en belemmeringen die zij zagen voor het realiseren van een onderzoeksagenda biotechnologie en ontwikkelingssamenwerking. Belangrijkste vraag was uiteraard of arme boeren in ontwikkelingslanden behoefte aan biotechnologie hadden. Wij hadden zelf

onderzoek gedaan in Zimbabwe en waren met interessante resultaten thuis gekomen. Maar het was nodig om nog veel meer onderzoek te doen, in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.

Joop Wiggers wist raad. Hij kende een organisatie, de COS, die een dergelijk onderzoek kon financieren. De COS was een samenwerkingsverband van de verschillende sectorraden (de RMNO, de RAWOO, de NRLO, de RGO) dat onderzoeksprogrammeringsstudies die meer dan 1 sector betroffen financierde. Binnen korte tijd hadden we een COS project met een begeleidingscommissie van drie ministeries (Landbouw, Buitenlandse Zaken en Onderwijs en Wetenschappen) en drie sectorraden (NRLO, RMNO en RAWOO). Een leerzame oefening in het begrijpen van en anticiperen op eigenaardigheden van de verschillende betrokken organisaties.

Joop steunde het project van harte maar besloot wel op mijn missie een ervaren ontwikkelingseconoom van HIVOS mee te sturen om de kwaliteit te bewaken. Dat leverde weer een les in leiderschap op: hoe integreer je in een missie totaal verschillende perspectieven zodanig dat het een werkbaar resultaat oplevert. Na veel geploeter kwam er een mooi boek, dat o.m. uitgebreid besproken werd in de NRC. Jan van Dam van OCW was zo tevreden over de kwaliteit dat hij wilde dat ik het boek met alle bijhorende rapporten zou presenteren aan Van Spiegel, DG wetenschapsbeleid. Van Spiegel keek naar de uitgebreide verantwoording van de prioritering van onderzoek en vroeg hoeveel het onderzoek had gekost. Op mijn antwoord (60.000 gulden) stelde hij me voor de échte kosten

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	...
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	-----

bij hem te declareren (200.000 gulden). "Kwaliteit moet beloond worden" zei hij, "dat hoef je niet van de eigen middelen van de universiteit te doen." Dansend ging ik terug naar mijn directeur bedrijfsvoering, maar die zei "Je had dus nooit zo laag mogen begroten." Ach, dacht ik, je snapt niet hoe de wereld en de wetenschap werken. De studie was het begin van een groot succes: uiteindelijk volgde er een Nederlands overheidsbeleid Biotechnologie en Ontwikkelingssamenwerking, gefinancierd door Ontwikkelingssamenwerking.

De jaren negentig

In de jaren negentig waren er twee voorzitters van de RMNO die een zeer internationale belangstelling hadden. Zowel Hans Opschoor als Louise Fresco hadden beiden zelf uitgebreid onderzoek gedaan in Afrika voordat ze de raad gingen leiden. In die periode zat ik zelf in de RAWOO, een sectorraad, en de Stuurgroep Technology Assessment van het Ministerie van Landbouw. Toen al werd gediscussieerd over de voors en tegens van enerzijds een onafhankelijke sectorraad en anderzijds een commissie of stuurgroep binnen het Ministerie. In die tijd werd gekozen voor *beide* opties. Bij deze keuze speelde een rol dat beide opties relatief goedkoop waren voor het werk dat werd geleverd.

RMNO na 2000

En toen kwam Roel in 't Veld en werd ik na enige tijd lid van de raad. Roel heeft tot in de finesses verstand van hoe het werkt in het Haagse en gebruikt die kennis in

een veelheid van activiteiten op uiteenlopende gebieden: wetenschap, bestuurskundig advies, voorzitter RMNO en pleitbezorger van nieuwe vormen van democratie. Als voorzitter van de RMNO is hij in staat al deze werkzaamheden te combineren tot een coherent geheel dat bij elk nieuw meerjarenprogramma een nieuwe uitdaging vorm krijgt. Bij het vormgeven hiervan maakt hij nadrukkelijk gebruik van de kennis en de passies van de raadsleden. Ieder raadslid wordt uitgedaagd vanuit zijn eigen mogelijkheden dit ambitieuze programma te helpen waarmaken.

Deze aanpak kwam het sterkst naar voren bij zijn uitvinding van de "passieprojecten". We mochten allemaal een project indienen waar we ons sterk verbonden mee voelden. Via stemming zouden enkele projecten worden gekozen voor uitvoering door de RMNO. De vergadering liep niet zo soepel. Weinig leden noemden hun "passie-onderwerp". Ik zelf dacht ook "voordat ik nu mijn passies uitlever aan de RMNO wil ik wel eerst weten hoe zorgvuldig/delicaat ermee wordt omgegaan." Wellicht dachten andere raadsleden hetzelfde; er kwamen nauwelijks voorstellen. Toen deed Roel een opmerkelijke interventie: hij benoemde onze passies gewoon zelf, gebaseerd op zijn eigen waarneming en intuïtie. Wat hij mij als passie aanwreef klopte óók nog. Zo bracht hij de zaak in beweging, wat tenslotte enkele mooie resultaten opleverde. Het meest verrassende vind ik 'Mooi Donker, Mooi Licht' van Marga Kool, 'onze' dijkgraaf.

Het programma waar ik zelf het meest intensief aan gewerkt heb is dat over Natuur en Gezondheid. Dit programma bestond uit twee delen. Het eerste deel werd

getrokken door de Gezondheidsraad en werd uitgevoerd in samenwerking met de RMNO. Het tweede deel werd getrokken door de RMNO en uitgevoerd in samenwerking met de Raad voor het Landelijk Gebied, met name met Marjan Margadant, en de RGO, waarbij Jozien Bensing een uiterst behulpzame rol speelde. Het hele programma werd vanuit het bureau van de RMNO ondersteund door Cecile Gribling aan wiens inzet we veel te danken hebben.

Het verschil in werkwijze tussen beide delen was groot. In deel 1 werd gewerkt op basis van wetenschappelijke literatuur. De analyse hiervan moest leiden tot een model dat de relaties tussen kenmerken van natuur en van gezondheid weergeeft die empirisch kunnen worden onderzocht. In deel 2 werd naast wetenschappelijke literatuur vooral veel 'grijze literatuur' verzameld en geanalyseerd en ervaringskennis van een groot aantal organisaties die werken op het raakvlak natuur en gezondheid. Bart Jan Krouwel was met ondernemend enthousiasme de voortstuwende kracht van dit deel. Deel 2 leverde concrete adviezen op aan bestuurders en gemeenten voor het inrichten van gebieden vanuit het perspectief van gezondheid van burgers.

Daarnaast leverde dit project een onderzoeksagenda op, gebaseerd op zowel het werk van deel 1 als de kennis verkregen uit deel 2. Het conceptuele werk aan deze onderzoeksagenda vond ik fascinerend, met name omdat het tot stand kwam door interacties met vele actoren. Seppe Raaphorst, Directeur Natuur van LNV en raadslid van de RMNO, speelde hierbij een belangrijke rol. Hij

motiveerde ons bij tegenslag om door te zetten. "Het onderwerp is zo belangrijk", vertelde hij dan, "wij zullen het onderzoek van de agenda mee gaan financieren als dit wordt uitgevoerd door ZonMw" (Zorg Onderzoek Nederland, medische wetenschappen). Deze verwachtingen zijn door bezuinigingen vooralsnog niet uitgekomen. Je weet nooit via welke vreemde routes onderzoeksagenda's uiteindelijk worden geïmplementeerd. Ik hoop dat dit ook met deze agenda nog gebeurt. Maar het is wel een teleurstelling dat we dit met de RMNO niet meer hebben kunnen realiseren.

Een mooi moment deed zich ook voor in een vergadering van de RMNO met minister Sybilla Dekker. Onverwacht zei Roel "en nu zal Joske Bunders even het project Biotechnologie en Voedsel toelichten." Ik greep mijn kans en vertelde kort over de methodologie die we hadden ontworpen, welke resultaten we hadden verkregen maar ook hoe de daarbij ontworpen argumentatieboom gebruikt kon worden bij dialogen. De minister reageerde verrassend direct: "Oh, dat is handig. Als ik aan tafel zit met verschillende groepen dan kan ik hiermee zeggen, 'u zit hier en wij zitten daar en via deze routes zouden we overeenstemming kunnen bereiken'." Ze zei nog meer mooie dingen en tevreden liepen we terug naar het pand van de RMNO en vergaderden we verder.

Helaas kan ik hier niet alle mooie projecten van de RMNO opnoemen, maar het waren er vele. Vergaderingen van de RMNO waren altijd spannend, meestal prettig spannend. Voor mij was vooral de inbreng van de niet-universitaire

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	...
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	-----

leden inspirerend, misschien omdat ik al lange tijd dag in dag uit met universitaire collega's optrek.

Neem Jeroen Bordewijk van Unilever. Zijn inbreng is altijd helder geformuleerd, *to the point* en behulpzaam voor de voortgang, een echte *teamplayer*. Frans Evers kan altijd mooie voorbeelden geven waarom iets wel of niet zou kunnen werken en verzorgt daarmee de praktische context waarin veel van wat we bediscussiëren zich afspeelt. Jan Laan heeft alles gezien wat zich op bestuurlijk gebied kan afspelen, en dat is behulpzaam. Ik had een keer een tekst die ik moest verdedigen voor de raad die zo methodologisch van aard was dat ik bang was dat niemand geïnteresseerd zou zijn. Ik besprak het met Jan, en hij had onmiddellijk een oplossing: "Bespreek die tekst maar eerst in mijn werkgroep, dan krijg je meteen heel veel concrete aanknopingspunten." Die aanpak werkte uitstekend. Als Marga Kool, de dijkgravin, wat opmerkt luistert iedereen met extra aandacht. Het respect voor haar betrof niet alleen haar professionele inbreng. Roel zei eens: 'Zij spreekt met dichters'. Toen ik haar vroeg in welk verband ze dichters zag vertelde ze dat ze zelf ook romans en dichtbundels geschreven heeft. Ik heb toen haar roman *Een kleine wereld* gelezen die zich afspeelt in Drenthe. Haar schets van het Drentse landschap in de winter, aan het einde van de dag, met silhouetten van bomen tegen een donkere lucht - het lijkt of ik het zelf heb gezien. En elke keer als ik aan dit beeld denk dan voel ik me een beetje meer thuis op deze aarde dan daarvoor.

Van Roel heb ik veel geleerd, hoe beleidsparadigma's uitpakken, hoe je mensen tot hard werken brengt. Maar niet alles is te imiteren of over te nemen. Een grote kracht van hem is dat hij een sfeer van intimiteit kan realiseren. Dit geldt zowel voor een Raadsvergadering, als voor een bijeenkomst op een ministerie of als hij een grote zaal op een congres toespreekt.

Ik heb ook geleerd hoe ik met hem op de goede manier kan ruzie maken. Als hij mij iets vroeg te doen wat ik niet kon of wilde was hij zeer teleurgesteld. "Dan ga je maar weg" riep hij eens getergd. Op dezelfde toonhoogte zei ik "Ik ga helemaal niet weg, wat denk je wel!" Dat bleek het goede antwoord. Tevreden glimlachend zei hij: "ik zal wat eten laten halen, dan kunnen we nog even doorwerken."

Het congres *Knowledge Democracy* in augustus 2009 bracht veel bij elkaar waar Roel, maar ook de RMNO sinds de oprichting, voor stond. Het bij elkaar brengen van uiteenlopende organisaties, academici, bestuurders, politici voor het uitwisselen van kennis op het gebied van onderzoek, beleid en media. Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen, welke uitdagingen doen zich voor, wat kunnen we concreet ontwikkelen? Het congres werd extreem goed bezocht en bleek een inspiratiebron voor velen. Nu wordt hard gewerkt aan mooie publicaties. Roel belde me half september op met de vraag of ik niet een hoofdstuk kon schrijven voor het Engelstalige boek dat de *key note speeches* op het gebied van transdisciplinariteit in een mooi geïntegreerd verband zou beschrijven en analyseren. Er waren alleen *powerpoint-presentaties* beschikbaar en het stuk moest binnen een maand klaar

zijn. Voordat ik kon zeggen dat ik dat niet kon en niet wilde zei hij "Ik raad je sterk af nu antwoord te geven. Bespreek dit voorstel eerst met je collega's in Athena." Hij kende mijn collega's goed, hij weet dat ze uitdagingen graag aannemen. Een paar dagen later vertelde ik hem dat we het gingen doen.

Het is wonderbaarlijk hoe de verschillende voorzitters van de RMNO het raadswerk telkens een iets andere invulling hebben gegeven, maar toch altijd één ding met elkaar gemeen hadden: het bij elkaar brengen van de werelden van kennis en beleid, de werelden van overheid, universiteit, NGO's en bedrijfsleven. De 'netwerk functie' werd al in de begintijd van de raad gezien als essentieel; hij is nu belangrijker dan ooit.

Geconfronteerd met complexe maatschappelijke problemen (*wicked problems*) lijkt de netwerkaanpak van RMNO haast vanzelfsprekend: het is immers de enige die werkt. Maar het is niet vanzelfsprekend. Vrijwel iedere organisatie bekijkt een probleem vanuit zijn eigen perspectief, frame, paradigma, hoe je het maar wilt noemen. Interactie met andere organisaties wordt als belangrijk gezien om het eigen perspectief te verrijken, sterker te maken. Dat is op zich een goede ontwikkeling, zo kan het bedrijfsleven leren van NGO's etc. Maar daarmee blijft men toch steken in een veelheid van perspectieven.

Het unieke van de RMNO is dat op een duurzame wijze verbindingen zijn gelegd die het mogelijk maakten dat alle actoren even hun eigen organisatie vergeten en met elkaar op een nieuwe, wellicht dwarse, wijze kijken

naar maatschappelijke ontwikkelingen. De blik waarmee gekeken wordt is die van een *knowledge democracy*.

Deze activiteit levert dikwijls onverwachte kansen op voor een duurzame samenleving. Om die te helpen realiseren is onderzoek nodig dat is gebaseerd op een heldere onderzoeksagenda. Die agenda's hebben raadsleden van de RMNO sinds de jaren tachtig getracht te maken.

Voor de uitvoering van onderzoek en de implementatie van de resultaten hebben de universitaire groepen, de overheid, het bedrijfsleven en de NGO's elkaar hard nodig. Vaak is het gelukt, dankzij het feit dat al deze groeperingen er al vanaf het begin bij waren betrokken.

Ik vertrouw erop dat deze aanpak, en de lessen uit bijna dertig jaar RMNO, ook in de toekomst nog vele vruchten zullen voortbrengen.

Terugkijken op de RMNO

Rietje van Dam is vice-Rector Magnificus van de Universiteit Leiden. Bovendien is zij als hoogleraar Duurzame ontwikkeling en Onderwijsinnovatie verbonden aan deze universiteit. Daarnaast is Rietje lid van tal van adviescommissies en raden van toezicht. In haar activiteiten richt zij zich op de implementatie van duurzame ontwikkeling in onderwijs en onderzoek.

Ter voorbereiding op de RMNO-slotbijeenkomst op 15 december aanstaande beloofden we allemaal een verhaal van 2000 woorden te schrijven over onze meest dierbare, intense en/of eventueel verschrikkelijke belevenissen als lid van de RMNO. Verschrikkelijke belevenissen kan ik me niet herinneren, er is voor mij eigenlijk alleen maar sprake van dierbare herinneringen. Dat dierbaar slaat niet alleen op de samenwerking met mijn mederaadsleden en met de staf van het RMNO bureau, maar ook op het feit dat binnen het RMNO-werk de diverse dimensies van duurzame ontwikkeling veel aandacht krijgen. Mijn verhaal over de RMNO begin ik daarom met mijn persoonlijke omschrijving van duurzame ontwikkeling en daaruit volgt dan eigenlijk min of meer vanzelf wat mijn favoriete projecten waren.

Persoonlijke percepties

Volgens mij kan duurzame ontwikkeling omschreven worden als een sociaal veranderproces waarbij de bewoners van planeet aarde leren samen te leven in vrede, menselijke waardigheid en wederzijds respect zonder door hun productie- en consumptiepatronen de planeet onherstelbaar te beschadigen. De P3-benadering (People, Profit, Planet) voor het organiseren van processen gaat van een soortgelijk uitgangspunt uit. Met zo'n vrij abstracte omschrijving van duurzame ontwikkeling zullen de meeste mensen het wel eens zijn maar wat betekent dat in de dagelijkse praktijk? Wat duurzame ontwikkeling in de praktijk inhoudt, hangt af van de plaats op de planeet waar je woont en het perspectief van waaruit je waarneemt en handelt.

Duurzame ontwikkeling gaat over het creëren van een betere toekomst voor de hele wereldbevolking. Je kan dat een utopie noemen of 'een hele klus' waarin je moet willen geloven. Tijdens een bijeenkomst bij de Verenigde Naties in New York in september 2000 onderschreven de leiders van 189 landen de Millennium Declaration, een belofte om samen te werken aan het opbouwen van een veiliger, welvarender en rechtvaardiger wereld. De Millennium Declaration werd vertaald in een set van acht meetbare doelstellingen, de Millennium Development Goals (MDGs) die voor 2015 bereikt zouden moeten zijn:

1. het uitroeien van extreme armoede en honger
2. het wereldwijd realiseren van basisonderwijs
3. de gelijkstelling van mannen en vrouwen bevorderen en vrouwen in staat stellen voor zichzelf op te komen
4. het terugdringen van kindersterfte
5. het reduceren van het gezondheidsrisico van vrouwen tijdens zwangerschap en geboorte
6. het bestrijden van HIV/AIDS, malaria en andere infectieziekten
7. het beschermen van ecologische duurzaamheid
8. het ontwikkelen van een mondiaal partnerschap voor ontwikkeling

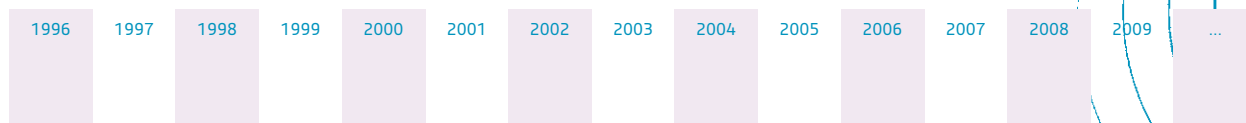
Het zal duidelijk zijn dat de MDG's hoogstwaarschijnlijk niet gerealiseerd zullen zijn in 2015. Een belangrijke reden daarvoor is, afgezien van de wil om gezamenlijk die enorme klus te klaren, dat we de wereld georganiseerd hebben op een historisch gegroeide manier die niet meer optimaal past in de huidige tijd.

Om de wereld op een duurzamer koers te brengen zijn er nieuwe bestuurlijke 'good practices', nieuwe institutionele kaders en nieuwe methoden van beleidsontwikkeling en bestuur nodig die effectief acteren op verschillende schaalniveaus mogelijk maken. Verder zijn er, naast de vertrouwde wetenschappelijke methode, nieuwe wetenschappelijke werkwijzen nodig die recht doen aan het omgaan met complexiteit en onzekerheid. Er is kennis van systemen en van de interactie tussen systemen nodig, en we zullen moeten leren leven in een wereld waarin de fysieke omgeving en de virtuele omgeving een natuurlijk continuüm vormen waarin de menselijke activiteiten worden georganiseerd.

Kortom, mensen leven, wonen en werken in toenemende mate in een 'global/local' wereld waarin de grenzen tussen de fysieke omgeving en de virtuele omgeving vervagen. Mensen zullen er samen voor moeten zorgen dat er een voor iedereen leefbare toekomst komt want uiteindelijk zullen we daar allemaal baat bij hebben. Een betere toekomst voor iedereen zal het resultaat moeten zijn van menselijk handelen, hoe inspireren we dat handelen? Hoe ontstaat temidden van zoveel schuivende panelen een nieuw systeem van 'checks and balances' dat leven, werken, innoveren en besturen in de fysieke en virtuele ruimte van een global/local wereld mogelijk maakt?

Mijn favoriete RMNO projecten

Uit het voorgaande kan al worden geconcludeerd dat ik eigenlijk aan heel veel, zo niet alle, projecten uit mijn RMNO periode met veel plezier terugdenk, want op de

een of andere manier raakten ze allemaal wel aan duurzame ontwikkeling. Verder was er vrijwel altijd sprake van het op creatieve wijze combineren van werken en denken vanuit verschillende perspectieven, en dat is waar innovatie uit voortkomt en wat je nodig hebt als je op zoek bent naar het hiervoor aangeduide nieuwe systeem van 'checks and balances'.

Het samen zoeken naar nieuwe 'good practices' op het gebied van onderzoek stond centraal in één van mijn favoriete projecten. Ik denk met veel genoegen terug aan de interessante discussies over normal en post-normal science, multi-, inter- en transdisciplinariteit en aan het rapport dat Joske Bunders en Barbara Regeer daarover het licht lieten zien. Ook aan het congres in het kader van het RMNO, KNAW, NWO, COS samenwerkingsproject resulterend in 'Building Bridges - Researchers on their experiences with interdisciplinary research in the Netherlands' denk ik met veel plezier terug. Welke methodologie hoort bij grensoverschrijdend samen exploreren? Het kan daarbij om veel verschillende soorten grenzen gaan, tussen disciplines, sectoren, culturen, regio's en nationale staten. Hoe verhoudt action research zich tot op meer traditionele wijze georganiseerd onderzoek? Hoe borgen we de kwaliteit van een nieuw type onderzoek? Hoe evalueert het vertrouwde wetenschappelijke peer review proces?

Over een peer review proces gesproken, interessant in dat opzicht was de internationale peer review 'Sustainable Development Strategy (SDS) of the Netherlands' in 2007. Nederland had eigenlijk geen

duurzaamheidsstrategie, maar wel een actieplan duurzame ontwikkeling in de context waarvan in de eerste periode van vier jaar eigenlijk min of meer een 'bottom up laat duizend bloemen bloeien benadering' werd gevolgd. Nadat deze periode toepasselijk was afgesloten met een oogstfeest werd de tweede periode meer gestructureerd langs drie pijlers georganiseerd. Een prima actieplan, maar niet een echte strategie voor heel Nederland. Ondanks dat werd de Nederlandse strategie toch onderwerp van een internationale peer review. De ministeries van VROM en BZ gaven de opdracht en de RMNO speelde een belangrijke rol bij het schrijven van het 'Background report for the peer review of SDS in the Netherlands 2007'. Dat rapport werd in eerste instantie hoofdzakelijk vanuit het perspectief van het publieke domein geschreven. Gelukkig is daar nog net op tijd het eveneens belangrijke perspectief van de private sector aan toegevoegd en gelukkig heeft Nederland op dat terrein ook wel wat te melden. Het peer panel bestond uit collega's uit Finland, Duitsland en Zuid-Afrika en in iedere delegatie waren bestuur, wetenschap, bedrijfsleven en NGOs vertegenwoordigd. Op 21 juni 2007 werd het rapport 'A New Sustainable Development Strategy: An Opportunity Not To Be Missed' aangeboden aan de Minister van VROM, Jacqueline Cramer.

Een duurzame toekomst laten ontstaan blijft mensenwerk en daarom is onderwijs belangrijk. Leren voor duurzame ontwikkeling is een proces dat een leven lang doorgaat en zich afspeelt in formele, niet-formele en informele leeromgevingen. Het gaat dan ook om de hele onderwijskolom en om interacties tussen die onderwijs-

kolom en de maatschappelijke omgeving. Op het gebied van het onderwijs dat ik het beste ken, het hoger onderwijs, speelt de stichting Duurzaam Hoger Onderwijs (DHO) een stimulerende rol. Binnen DHO werken WO en HBO al ruim een decennium creatief en constructief samen met respect voor elkaars identiteit. In de afgelopen 10 jaar heeft DHO zich met wisselend succes beijverd voor het op de HO agenda zetten van aandacht voor duurzame ontwikkeling. De DHO-ers van het eerste uur waren studenten en stafleden veelal afkomstig uit de hoek van milieuwetenschappen en milieueconomie. Maar inmiddels zijn die studenten natuurlijk afgestudeerd en op verschillende maatschappelijke posities terecht gekomen en mede daardoor is het DHO netwerk steeds groter en heterogener geworden. Ik draag DHO een warm hart toe en daarom denk ik ook met veel plezier terug aan een recent samenwerkingsproject tussen de RMNO en DHO onder de inspirerende leiding van Jeroen Bordewijk en Bert de Wit.

En dan tenslotte het RMNO congres in Leiden afgelopen zomer. Tijdens het door de RMNO in samenwerking met een groot aantal partners – het netwerk van Roel in 't Veld heeft daar veel toe bijgedragen – in Leiden georganiseerde internationale congres 'Towards Knowledge Democracy' (25 -27 augustus 2009, www.knowledgedemocracy.nl) stonden vragen rond institutionele kaders van hedendaagse samenlevingen centraal. Hoe kunnen nieuwe besturingsconcepten gericht op institutionele en functionele innovatie er uit zien? Hoe wordt een productieve interactie tussen wetenschap, beleidsontwikkeling en politiek georganiseerd? Hoe om te gaan met het

verschil in tijdschalen tussen wetenschap en politiek? Hoe kan multi-, inter- en transdisciplinair onderzoek worden georganiseerd? Hoe kan de 'civil society' betrokken worden bij beleidsontwikkeling? Welke rol spelen moderne media? Welke aan het omgaan met complexiteit en onzekerheid recht doende methoden van kwaliteitsborging zijn denkbaar? Hoe kunnen schaalniveaus verbonden worden? Allemaal vragen die er toe doen en die bijdragen aan het zoekproces naar, en hopelijk ook aan het laten ontstaan van, het nieuwe systeem van 'checks and balances' dat de wereld nodig heeft. Ook weer een project om met heel veel plezier aan terug te denken dus, dat congres. Volgens mij heeft dat congres ook een heel nuttig document 'De Governance van lange-termijn besluiten' opgeleverd.

Een beetje wrange ervaring was dat RMNO-slotcongres overigens ook wel. Een uiterst relevant onderwerp, inspirerende lezingen, interessante workshops, een afsluitend forum met aansprekende namen, complimenten van de minister van VROM en dat alles als prelude op de opheffing van de RMNO. Wellicht is daarmee heel transparant zichtbaar gemaakt wat er nu verloren gaat. Hoe definitief kan de punt achter de RMNO zijn? Bepaalde activiteiten gaan in gewijzigde vorm wel door, maar het geheel zal achteraf wel blijken meer te zijn geweest dan de som van de delen waarin de RMNO nu gesplitst wordt. Misschien wordt er over een tijdje wel weer een nieuwe RMNO opgericht...

Ik hoop in bovenstaande 1606 woorden te hebben laten zien dat de punt achter de RMNO me aan het hart gaat.

De majoretten- en “Something completely

Herman Eijsackers is sinds kort Chief Scientific Officer bij het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Daarvoor was hij voorzitter van de Wetenschappelijke Adviesraad van Wageningen Universiteit en Research Centrum. Herman is buitengewoon hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Daarnaast is hij o.a. actief in verschillende programmacommissies van NWO.

Er was eens een drumband, of preciezer een drumband en fanfarecorps. Het corps oefende iedere week en was veelgevraagd. Wat zich ook voordeed, het corps was aanwezig, marcheerde dat het een lieve lust was en blies zijn partijtje duchtig mee. Iedereen was er wel lid van, of wilde dat wel zijn.

Het DFC “Ons Genoegen”, maar die laatste toevoeging vond iedereen zo vanzelfsprekend dat DFC voldoende was, werd geleid door een tamboer maître, een echte. Hij liet zich graag aanspreken met de afkorting TM, dat gaf aan hoe geliefd hij was, maar schiep toch afstand. Hij was trots op zijn corps, het strakke marcheren, niemand uit de maat, ook niet muzikaal. En wat was er heerlijker dan met zijn maitre-staf, liefkozend ‘mijn mace’ genoemd, subtiel maar strak aan te geven wat er gespeeld moest worden, hoe dat gespeeld werd, en welk kant de muziek op zou gaan.

Toch ontbrak er nog iets aan, iets speels, iets vernieuwends, iets wat hij weleens op tv gezien had, uit de US, wat van die leuke meisjes.

Hij vroeg eens wat rond, en al gauw wilden een paar

showband different"

meisjes maar wat graag meedoen. Ook zij oefenden vlijtig, en vriendelijke sponsoren zorgden voor leuke vlotte pakjes.

Al gauw marcheerden zij mee. Of marcheren: ze dansen voor het corps uit, zwaaiend met hun mini-batons, met kekke pasjes en vrolijke lach. Eigenlijk kon dat niet, gezien het serieuze karakter van het corps, maar zij hadden er lol in. Ook het publiek had er lol in, dat kon TM goed zien als hij vlak achter 'zijn meisjes' door de straten marcheerden. Neen, een prima initiatief van hem, dat majorettencorps.

Het bleek ook een doorslaand succes, het aantal majoretten rees de pan uit. Iedereen had het erover, DFC was 'talk of the town' en ook de sponsoren stonden in de rij, tot vreugde van TM en tot voordeel van het corps.

De meisjes hadden er ook zelf plezier in om het allemaal steeds leuker te maken. Soms stopte het corps zelfs kort tussen het marcheren om de meisjes een compleet dansje te laten opvoeren.

En toen de meisjes bij TM langskwamen met het verzoek dat ze graag wat ritmische ondersteuning bij hun mini-

optredens wilden hebben, stemde hij daar welwillend mee in. Er kwamen wat vlotte knullen bij die geweldig konden drummen. Ze gebruikten niet alleen trommels, maar als dat zo uitkwam ook het straatmeubilair langs de kant. En de ritmes waren soms ongebruikelijk, maar opwindend: samba's en rumba's in plaats van een mooie mars. Maar ach, je hebt wat over voor publiekswaardering.

Dus toen er een vraag kwam om trompetten en saxofoons toe te voegen, was er wel enige aarzeling bij TM – kwamen ze nu niet heel dicht bij het terrein van 'zijn' DFC – maar allez, je moet niet te beperkt denken, en men waardeerde het.

Steeds duidelijker werd dat het publiek het optreden van Majoretten- en Showband Something Completely Different, afgekort tot MSBSCD, maar 'SomethingDifferent' bleef hangen, buitengewoon waardeerde. Soms kwam het zelfs voor dat het publiek na zo'n tussen-optreden van 'Something Different' niet bleef wachten tot het eigenlijke corps ook langs was gemarkeerd, maar voortijdig vertrok.

TM had ook het gevoel dat die meisjes en knullen steeds meer hun eigen gang gingen. Het leek wel of de afstand tussen hem en dat groepje steeds groter werd; of ze voor de muziek uit marcheerden.

Wat moest hij daar nu mee. Opheffen? Dat zouden de sponsors hem niet in dank en geld afnemen. Om van het publiek maar te zwijgen. Hij zag de bui al hangen, het moest subtieler: alsof hij er niets aan kon doen, alsof ze zelf hadden besloten hun eigen weg te gaan.

Op een mooie dag marcheerde het corps richting de buitenkant van de stad, het jeugdgroepje een stukje verder ervoor. Bij de rand van de stad ging 'Something Different' vrolijk rechtdoor verder. Maar vlak voordat het corps hen zou volgen stak TM zijn grote staf omhoog en liet hem met een sierlijke zwaai naar links wijzen. DSC volgde gedisciplineerd en sloeg links af, terug de stad in. 'Something Different' toog de wijde wereld in, hun vrolijke wijsjes kon je in steeds breder kringen horen, met steeds groeiende waardering; al werd in de stad nooit meer iets van hen gehoord.

Moraal

Mik op something different

Heb er plezier in en durf je te laten gaan

Durf voor de muziek uit te lopen

Het publiek komt toch wel als je iets te bieden hebt, zo niet hier dan wel elders of later

Gun TM's hun eigen kleine genoegens, zelfs als wegen zich dan scheiden

Wat ik in de RMNO altijd zeer gewaardeerd heb, is het vrije en brede denken. Maar daar ligt tevens een enorme valkuil. Want inpassen en inkaderen is nu eenmaal een wezenskenmerk van het Nederlands beleid. Men spreekt wel over 'polderen', maar polders worden gekenmerkt door hun omdijking.

Speelden we als RMNO dan soms de verkeerde wijsjes? Niet per se, juist de afgelopen periode slaagden we er in om to the point te rapporteren, en niet te blijven steken in de grijzige allesomvattende, inventariserende overzichten. Denk daarbij aan rapporten over de governance om actuele beleidsdossiers als Schiphol, het waterbeheer of de ecologische onderbouwing van de Marker/IJmeer-ruimtelijke discussie. Denk ook aan het risico-congres samen met Gezondheidsraad en Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid of de uitsmijter het congres over "Knowledge democracy".

Wel constateer ik dat de 'B' van bestuurlijk een steeds belangrijker plaats ging innemen in het rijtje van R, M, N en O; en dat de M en N daar een beetje het slachtoffer van werden. Dat de herkenbaarheid van die activiteiten bij de verschillende beleidsdepartementen dan minder wordt is logisch; al is het niet logisch dat de toenemende interactie tussen RMNO en beleidsdepartementen in de laatste jaren dan toch resulteert in beëindiging van die activiteiten. Nieuwe ontwikkelingen als Kenniskamers zijn belangrijk, omdat zij aangeven dat de overheid her- en erkend dat haar informatievoorziening breder onderbouwd moet worden dan alleen door haar eigen kennis- en onderzoekinfrastructuur. Dat dergelijke nieuwe organen hun positie en weg nog moeten vinden is

duidelijk, en de RMNO had daarmee met haar jarenlange ervaring kunnen helpen.

Wat daarnaast voor mij nog steeds onomstreden is, is dat de RMNO als adviesorgaan over de vraag wélke kennis en expertise de overheid voor zijn R, M en N beleid nodig en tot zijn beschikking heeft, een buitengewoon nuttige rol kan vervullen. Hopelijk wordt dat ook gerealiseerd, met één advies: kijk bij het marcheren af en toe achterom of je niet te ver voor de troepen uitloopt en of zodoende de vernieuwende wijsjes het publiek en het corps niet meer kunnen bereiken en in de vrije ruimte verwaaien.

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

...

De deskundige adviesraad past niet meer

Frans Evers is sinds 1971 zowel privé als zakelijk actief bezig met de kwaliteit van de leefomgeving en de bescherming van natuur en milieu. Hij was in het verleden o.a. directeur Bestuurszaken bij het Ministerie van LNV, plv. directeur-generaal bij VROM, directeur-generaal bij de RGD en hoofddirecteur van Natuurmonumenten. Frans is momenteel onafhankelijk procesbegeleider en probleemoplosser, gespecialiseerd in ruimtelijke processen.

“Je kan niet eens nee zeggen, want dit is de eerste keer dat Jan Pronk instemt met een mannelijke kandidaat voor welke functie dan ook.” Met die mededeling van de RMNO-voorzitter werd ik namens Pronk en Pont overgehaald lid te worden van de RMNO. Voor mij was tot op dat ogenblik de RMNO synoniem voor prof. Kuenen, de erudiete milieudeskundige waarvoor zo velen respect hadden en van wie verschillende collega's bij Milieu het vak hadden geleerd. Eigenlijk was de Raad uit mijn aandacht verdwenen toen ik in 1987 op verzoek van Ed Nijpels van plv.dg. Milieu overging naar de Rijksgebouwendienst. (Ik kan mij overigens niet herinneren dat ik ooit een RMNO advies heb gebruikt voor beleidsvorming en dat was waar je als ambtenaar voor stond. Niet dat ik daar trots op ben.)

Dat was anders bij de (V) CRMH. Met name als vertegenwoordiger van de minister kon je daar met de deskundigen en andere leden in debat gaan, met name om het beleid en de wetgeving robuuster te maken. Dat deed dan de ambtenaar die de regelgeving voorbereidde en niet de vaste vertegenwoordiger. Ik heb wel vergaderingen met een komen en gaan van V en M ambtenaren mee-

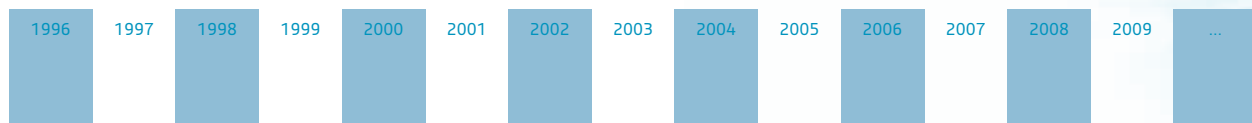
gemaakt. Die bijeenkomsten kenden heftige discussies met de toenmalige directie van Natuur en Milieu, Peter Nijhoff en Gerrit Vonkeman. En als je dan overeenstemming had over het advies ging dat mee naar de Tweede Kamer, dikwijls in relatie tot een memorie van toelichting of van antwoord. Adviezen over onderwerpen waarmee je niet bezig was, las je niet. En tot die categorie behoorden ook de RMNO-adviezen. Maar minister Ginjaar en DG Reij lazen die adviezen wel, vooral omdat ze hun taak ook als intellectuele uitdaging zagen. Ze waren geïnteresseerd in alle kennis rond hun beleidsterrein. Daar kwam zeker voor Ginjaar het persoonlijke respect voor Kuenen bij. Ginjaar was ook de minister die belangstelling voor de lange termijn combineerde met een zekere sluwheid in het omgaan met de dagelijkse politiek. Voorbeelden zijn het opkloppen van de bodemverontreiniging in Lekkerkerk om eindelijk een doorbraak te bereiken in de competentieoorlog met VRO en zijn geheimhouden van een operatie, zodat hij vanuit het ziekenhuis het departement kon aansturen om te voorkomen dat Van Agt het alleenrecht in het Bloemenhove (abortus) dossier zou krijgen. Maar vooral ook de lange termijn: hij stelde een Commissie lange termijn beleid in, onder voorzitterschap van Clarenburg, de directeur van DCMR. Die had overigens veel invloed op het beleid. Zijn deskundigheid was onomstreden en ook minister Vorrink had hem hoog.

Dus wat moet je met zo'n achtergrond als lid van de RMNO? Mijn medewerkers bij Natuurmonumenten zagen het vanaf het begin somber in: zij waren niet gewend dat een directeur op eigen kennis en gezag de club zou vertegenwoordigen. De discussie ging dan ook vooral

over de wijze waarop stukken zouden worden ontvangen en van commentaar voorzien. Want het kon toch niet zo zijn dat de hoofddirecteur persoonlijke opvattingen zou geven? Achteraf kun je zeggen dat ik eigenlijk niet anders heb gedaan en dat er kennelijk minder behoefte is aan inbreng in Raden vanuit bepaalde belangen, maar wel vanuit een zekere achtergrond in brede zin: bedrijfsleven, wetenschap of NGO's. De regering Lubbers maakte een einde aan de naar het model van de SER ingerichte raden: de belangenbehartigers moesten verdwijnen: vanaf nu was alleen deskundigheid gevraagd.

De regering Balkenende, waarin twee professoren voor de RMNO verantwoordelijk zijn (Cramer en Balkenende) vindt deskundigheid geen issue meer: minder ambtenaren in de beleidsvoorbereiding, minder bij de inspecties en vooral minder deskundige adviezen.

Het is een heel verkeerde ontwikkeling geweest om in de adviesraden specialisten door generalisten te vervangen; daarvoor hoef je alleen maar de adviezen van de Royal Commission on Environmental Protection of de WGBU te bekijken. In een goede adviesraad is toepasbare kennis en ervaring aanwezig en maatschappelijke groeperingen moeten zich in de leden kunnen herkennen. Zo te zien zijn er ook in Nederland geschikte leden te vinden en dat is in Nederland nooit een probleem geweest. Ook een nieuwe RMNO zou weer een interessante samenstelling kunnen hebben, dat bleek al uit de circulerende namen. Volker Hauff, voorzitter van de adviesraad voor duurzame ontwikkeling in Duitsland (RNE) vroeg mij of de Nederlandse regering alle verstand had verloren door op deze wijze met adviesraden om te gaan. Toen ik hem schilderde hoe de redenering voor de tot stand koming

van de Raad voor de Fysieke Leefomgeving was, voor-
spelde hij als volgende stap twee adviesraden: een voor
het binnenland en een voor het buitenland.

Maar tegelijkertijd knaagt het bij mij toch: wat zou ik
als lid van de ambtelijke top bij VROM met de RMNO-
adviezen van de laatste jaren hebben gedaan? En het
gesprek met toenmalig dgRO Ineke Bakker schoot mij te
binnen, met haar uitspraak om toch vooral niet te bang
te zijn om de grens met beleidsadvies te overschrijden,
dat zou de praktische toepassing van de adviezen alleen
maar vergroten.

Dat kwam ook aan de orde in mijn gesprek met Hauff:
doe je er als raad goed aan om onder de druk die wij de
laatste jaren ondervonden, te kiezen voor een positie
waarin je vooral werkt op verzoek en eigenlijk de aanstu-
ring van de inhoud van je werk en je prioriteiten overlaat
aan het departement? Zijn onmiddellijke reactie was:
natuurlijk niet, daarmee maak je jezelf overbodig. Dat zei
Bondskanselier Merkel een paar jaar geleden eigen-
lijk ook op het jaarlijkse congres van de RNE. Zij prees
de Raad door te benadrukken dat het goed is voor de
democratie als een adviesraad en de regering het niet te
vaak eens zijn. Wat een verschil met de positie van onze
ministers nu.

Dat was in de zeventiger jaren anders: het hebben van
een eigen adviesraad was een bewijs van de serieusheid
van het beleidsterrein en dus was er een flinke knokpartij
over de wens van de minister van Milieuhygiëne om een
eigen raad op te richten. Die heeft jaren bestaan zonder
wettelijke grondslag, op beschikking van de minister als
“voorlopige centrale raad”.

Als docent duurzame gebiedsontwikkeling in trainin-
gen voor mensen uit de praktijk leg ik steeds uit dat de
gewenste (Nota Ruimte) integrale aanpak alleen kan op
basis van gelijkwaardigheid van overheden, bedrijven
en maatschappelijke groeperingen. Waarom zou in zo'n
context een Adviesraad eigenlijk door overheden moe-
ten worden opgericht en in stand gehouden? Als het
bedrijfsleven vindt dat het te weinig wordt gehoord in Den
Haag waarom dan niet zelf het initiatief nemen voor een
adviescollege samen met maatschappelijke organisaties,
waarbij vertegenwoordigers van de ministers worden uit-
genodigd? Om de kosten hoeft men het niet te laten, op
de lobbykantoren van de werkgeversorganisaties wordt
meer uitgegeven. De NGO's zullen vast meedoen als ze
bij de gedachtevorming worden betrokken, een tripartiet
presidium is zo gevonden.

Zal de RMNO gemist worden? Ik denk door de buitenwereld niet op korte termijn, dat komt pas later. Door sommige leden vast wel, omdat de collegiale ontmoetingen toch verrassend vaak nieuwe inspiratie opleverden. Er is veel niet goed gegaan in de laatste jaren, maar was dat te voorkomen geweest? Nederland behoort nu tot de weinige landen in Europa waar geen onafhankelijke adviezen de parlementaire discussie over milieu en duurzame ontwikkeling naar een hoger peil kunnen brengen. De veramerikanisering van de pers wordt gevolgd door een vergelijkbare ontwikkeling in de politiek: personificatie van issues, argumentatie op het niveau van 11-jarigen en verkiezingen op basis van geruchten op internet. De deskundige adviesraad past niet meer.

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

...

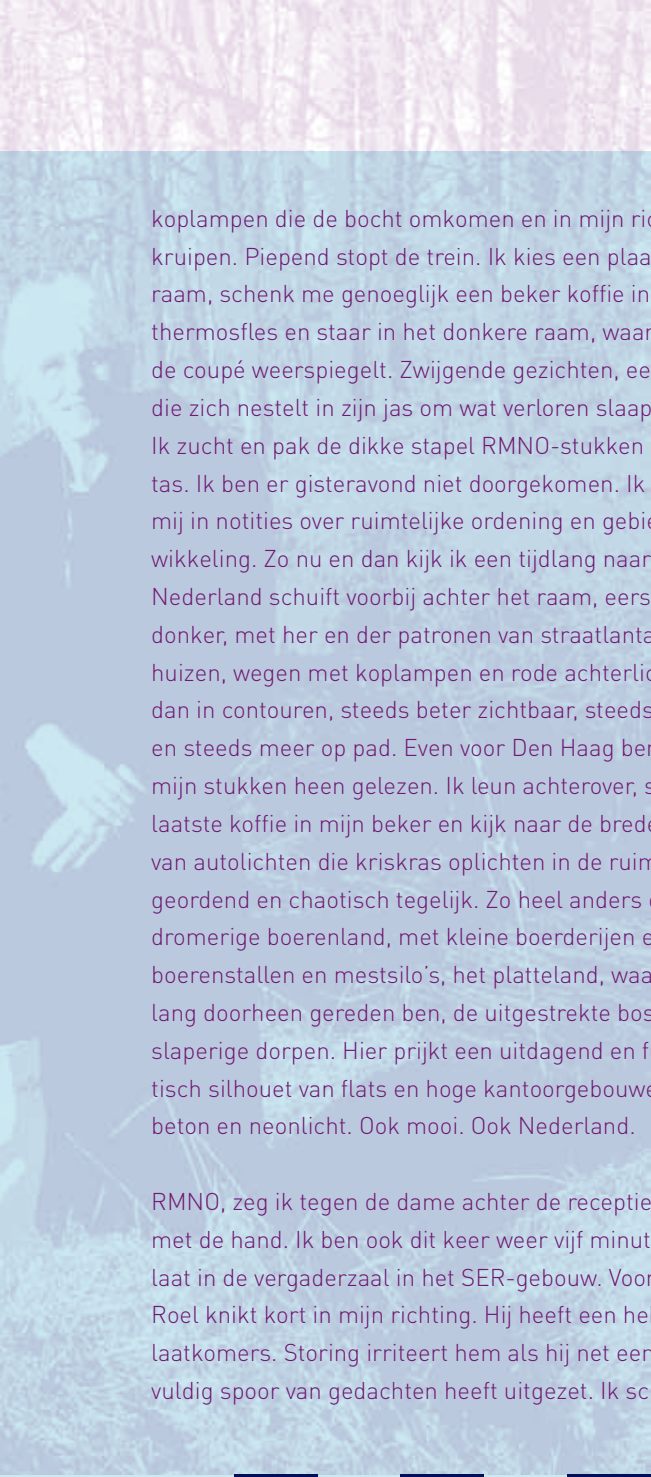
33

De raad ten einde

Marga Kool is dijkgraaf van het waterschap Reest en Wieden en bestuurslid van de Unie van Waterschappen. Van 1991-1998 was zij gedeputeerde in het College van GS van de provincie Drenthe. Zij was een van de eerste bestuurders in ons land die vorm heeft gegeven aan gebiedsgericht beleid. Marga heeft veel nevenfuncties in het openbaar bestuur, maar is naast haar werk vooral ook schrijfster.

Woensdagochtend vijf voor zes. Ik loop gehaast door een donker en slapend Hoogeveen naar het station. De straatlantaarns branden vriendelijk oranje. Ik voel me wakker en buitengewoon flink: gedoucht, gekleed, nu al op dit uur van de dag. De wietjes van mijn tas maken een ritmisch geluid over de tegels van het trottoir, mijn hakken tikken. Voor een herenhuis dat tot kantoor is verbouwd, werpt een fel verlichte reclamezuil hardblauw licht over de woningen links en rechts. "Daar zul je maar naast wonen!", denk ik vol afgrijzen. Ik koop op mijn gemak een kaartje, en pak een gratis krant. In de tunnel naar perron 3 stinkt het naar de pis van de enige dakloze die zo nu en dan Hoogeveen aandoet. Als ik de trap oploop realiseer ik me, dat een station een plek is voor wakkere mensen: vaste treinreizigers die er de hand niet voor omdraaien, om op dit uur hier te staan: de beroepsmilitair, mannen met hun broodtrommeltjes, werkstudenten op weg naar het magazijn van de Aldi, de ambtenaar van de gemeente die een zaak gaat verdedigen bij de Raad van State. Aan de overkant scharrelen twee dames met de gele hesjes van een schoonmaakbureau met bezem en veger en blik. Lawaaiig maken ze de afvalbakken leeg in grote plastic zakken. Ik hoor de bellen van de spoorwegovergang verderop, zie de rode flikkerlichten aan en uit gaan, en wacht op de gloeiende

koplampen die de bocht omkomen en in mijn richting kruipen. Piepend stopt de trein. Ik kies een plaats bij het raam, schenk me genoeglijk een beker koffie in uit mijn thermosfles en staar in het donkere raam, waarin zich de coupé weerspiegelt. Zwijgende gezichten, een jongen die zich nestelt in zijn jas om wat verloren slaap te vatten. Ik zucht en pak de dikke stapel RMNO-stukken uit de tas. Ik ben er gisteravond niet doorgekomen. Ik verlies mij in notities over ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling. Zo nu en dan kijk ik een tijdlang naar buiten. Nederland schuift voorbij achter het raam, eerst in het donker, met her en der patronen van straatlantaarns, huizen, wegen met koplampen en rode achterlichten, dan in contouren, steeds beter zichtbaar, steeds voller en steeds meer op pad. Even voor Den Haag ben ik door mijn stukken heen gelezen. Ik leun achterover, schenk de laatste koffie in mijn beker en kijk naar de brede banen van autolichten die kriskras oplichten in de ruimte, geordend en chaotisch tegelijk. Zo heel anders dan het dromerige boerenland, met kleine boerderijen en grote boerenstallen en mestsilo's, het platteland, waar ik urenlang doorheen gereden ben, de uitgestrekte bossen, de slaperige dorpen. Hier prijkt een uitdagend en futuristisch silhouet van flats en hoge kantoorgebouwen, glas, beton en neonlicht. Ook mooi. Ook Nederland.

RMNO, zeg ik tegen de dame achter de receptie. Ze wijst met de hand. Ik ben ook dit keer weer vijf minuten te laat in de vergaderzaal in het SER-gebouw. Voorzitter Roel knikt kort in mijn richting. Hij heeft een hekel aan laatkomers. Storing irriteert hem als hij net een zorgvuldig spoor van gedachten heeft uitgezet. Ik schuif

schuldbewust achter een tafel. Er gaat nu eenmaal niet een vroegere trein, mompel ik tegen mijn buurvrouw. Een tijdje later zullen we mede daarom voor de vergaderingen verhuizen naar Utrecht, in het midden van het land. Zo is onze voorzitter dus ook weer wel. Bovendien verschuift het vergadertijdstip naar de middag. Een mens is een raar wezen: Geregeld denk ik daarna met heimwee terug aan mijn onmogelijk-vroege, heerlijke ochtendtrein.

Wakker. Wakker en knap, dat is het goede woord voor de dames en de heren aan onze vergadertafel. Helder en scherp. Roel in 't Veld heeft in zijn RMNO het neusje van de zalm om zich heen verzameld. Veel dames en heren die professor geworden zijn, hoge ambtenaren, mensen die hun sporen verdiend hebben in het bedrijfsleven, en ter ondersteuning slimme medewerkers van het RMNO-bureau. Allemaal behoorlijk zelfbewust, erudiet, af en toe een tikkeltje eigenwijs, amigo. Maar soms blozen ze nog even, of hakkelen, als Roel het zwaardgevecht met hen dreigt aan te gaan. Aardige lui, gedreven, bewogen, met een passie voor milieu, duurzaamheid, schoonheid, landschap, menselijkheid. Het hart op de goede plaats. Ik ken ze alleen van hier. Ze hebben hobby's, kinderen, ouders, geheime liefdes, problemen op het werk. Hier horen ze een paar uur bij mij. Wij gaan op in het debat. Fel, op het puntje van de stoel. Achterover leunend in nadenken, in beschouwing en afweging. Ogen schitteren van plezier. Zo horen de grijze cellen te werken, zo heeft onze lieve Heer het bedoeld. Ik denk dus ik besta. Over kennis gaat het. Over wat we weten en nog niet weten. Wat onderzocht moet worden, of verwoord, of vertaald in gewone mensentaal.

Buiten ademt Nederland in en uit. Er worden tunnels gegraven, buizen gelegd, cunets opgehoogd, dijken versterkt. Mannen achter tekentafels trekken lijnen in een landschap. Ambtenaren sturen e-mails en vergaderen, urenlang. Bestuurders turen op een tekst, twijfelen, zetten een handtekening. Er wordt grond opgekocht, beton en asfalt gestort, er worden bomen gekapt, bevers uitgezet, waterbergingsgebieden aangelegd. Wat is de goede plek, het beste ontwerp, wat zullen wij later betreuren? Regret en no regret.

Over methodes gaat het, methodologie. Over toekomst-verkenning en lange termijnvisies.

Wij tasten. Wij zoeken de grenzen op, van kennis, van groei en krimp ook, wij verbinden, interdisciplinair, transdisciplinair, wij willen dat kennis stroomt, over de grenzen heen. Wij willen dat de kennis niet van de wetenschap alleen is. Gebiedskennis, ervaringskennis is ook kennis.

Buiten strooit een boer zijn mest over het land, stelt een peilbeheerder de stuw hoger in, spoelt een vrouw haar laatste pillen weg in het toilet, kiest een wethouder een adviesbureau. Een vliegtuig stijgt op, een gedeputeerde pakt zijn vergaderstukken op, een laborant tuurt in zijn microscoop naar een cel uit de borst van een vrouw, een minister zegt ja of nee.

Wij ontleden. Herman Eijsackers legt de bodemlagen bloot, op zoek naar een natuurlijke ordening. Zo is onze ondergrond opgebouwd, zo ziet de onderlegger eruit van ons menselijk geknutsel. Zo zou je met de omgeving om moeten gaan als je nieuwe plannen maakt.

Het is een passieproject. Roel heeft het bedacht. Ieder lid van de Raad mocht een onderwerp aandragen dat hem of haar extreem bezig hield.

Ik koos als trekker voor een project over lichthin-der en lichtvervuiling: een onontgonnen onderwerp.

Onderbelicht. Kennis voor de toekomst, voor problemen die bestuurders nog niet op hun netvlies hadden. We onderzochten de beleving van mensen. Wat wilden ze?

De steden mooi licht, desnoods de hele nacht. De stad als bruisend kunstwerk. Maar het platteland als contra-mal, waar het echt donker mag zijn. Waar je de sterren kunt zien, en nachtdieren ongestoord hun ding kunnen doen. Warm-geel-oranje straatverlichting in dorpen en stadswijken, licht om je beschut bij te voelen. Het koude blauw-witte licht in de ban, de neonreclames, waarmee je de buurt verpest, de burens in de kou zet en hun slaap verstoort. Slimme inzet van verlichting, doordachte armaturen, geen energievervalsing.

Het heeft zijn doorwerking gekregen. Het rapport *Mooi licht mooi donker*, de feestelijke presentatie ervan in radio Kootwijk en de samenwerking met Natuur en Milieu-organisaties hebben effect gehad. Nu, een aantal jaren later, is lichtvervuiling een item in vrijwel alle provinciale omgevingsplannen en de relevante plannen van gemeenten en rijkswaterstaat. Er kwam een convenant met de glastuinders over afdichting van de kassen, boorplatforms op zee kregen groen licht dat de trekvogels niet schaadt, gemeenten hebben verlichtingsplannen opgesteld, producenten richtten zich op nieuwe armaturen. Ieder jaar organiseren milieu- en natuurorganisaties *De Nacht van de Nacht*, waarin de inwoners van vrijwel alle gemeenten in ons land op een leuke manier geconfron-

teerd worden met lichtvervuiling en samen genieten van de schoonheid van het nachtelijk landschap. Zou dat alles niet gebeurd zijn zonder het project? Misschien wel. Misschien niet. Waar het om draait, is dat we het hebben gedaan. Dat het rapport er zonder de RMNO niet zou zijn geweest. En dat het dus niet meer is weg te cijferen. Net zoals *Willens en Wetens* en *De Gekrulde Ruimte*. Net zoals de beschrijving van de mogelijke redenen waarom het waterketenbedrijf Limburg er niet is gekomen, en het onderzoek naar de verbinding tussen Natuur en Gezondheid.

Ieder zijn eigenheid: Joske Bunders die tastend, dromend, bruggen probeert te bouwen tussen verschillende soorten wetenschap, Wallie Hoogendoorn, die met pretlichtjes in de ogen ijdele, al te verheven sprekers terugbrengt met de benen op de vloer van de onderzoekspraktijk, Frans Evers die onvermoeibaar aandacht vraagt voor de heilige beginselen van Gebiedsontwikkeling, Pier Vellinga die de klimaatverandering uitgevonden zou hebben, als die zich niet zo duidelijk had gemanifesteerd. Bart Jan Krouwel, onvermoeibaar op pad tussen het grote geld en het kleine, duurzame krediet. Pieter Hooimeijer, die innemend verhaalt van demografie en leefstijlen, van processen in buurten en wijken. Jan Laan, die fijntjes en precies de aanwezigen eraan herinnert dat Nederland groter is dan Den Haag, ja zelfs dan Rotterdam, dat het de gemeenten zijn, die met hun beleid Nederland werkelijk een smoel geven. Kennis van de regio! Aart de Zeeuw, die op bescheiden toon, vol humor zijn kennis van economie met ons deelt, Jeroen Bordewijk, die met zijn pleidooi voor duurzaamheid ervoor zorgt dat je je stereotiepe beeld van het bedrijfs-

leven moet bijstellen. Rietje van Dam, de alma mater van duurzame ontwikkeling in het onderwijs. De mensen van de ministeries die inzicht geven in het wel en wee van het departementaal bestaan: meestal behendig, evenwichtskunstenaars, overlevers in de barre wereld van politiek, ambtenarij en interdepartementaal terrorisme. De mensen van het bureau, zoals Louis Meuleman, Bert de Wit en Cecile Gribbling, die met hun trouwe en enthousiaste inzet voor de Raad kwaliteitsproducten op de kaart weten te zetten. En juist die combinatie van beleid, bedrijfsleven en wetenschap leverde een uniek en bevruchtend samenspel op.

En dan is er onze voorzitter Roel in 't Veld. Een strijder, een veldheer die geen genoeg neemt met minder dan volledige inzet van elitetroepen. Hoge eisen, hoge normen. Strateeg, man van ideeën, visie, betrokkenheid. Zijn creativiteit slaat neer in de titels van werkplannen en publicaties. Ze zijn hem op het lijf geschreven, al die mooie namen. *Uitdagen, verbinden, verbeteren, De Gekrulde Ruimte, Hot or not, De lamentabele toestand van het energietransitiebeleid, Onderhanden Werk*. Hij daagt

uit, prikkelt, bemoedigt, prijst met een enkel woord en een enthousiast, jongensachtig knikje. Kort, zonder franje; hij haat overdrijving. Hij analyseert, beschouwt, bepleit, weegt af, werpt weg. Hij grijnst, plaagt, bespot, overruled, kapt af. Hij haat tijdverspilling, kan van de dag geen minuut missen. Hij praat niet: hij componeert gedachtes tot zinnen en rijgt zinnen aaneen tot een betoog. Scherpzinnig, onnavolgbaar ter zake doende. Luisteren doet hij kritisch, als het lang duurt ongeduldig. Als het hem interesseert kijkt hij aandachtig en ontwapenend verrast.

Als onder de vergadering zijn telefoontje gaat pakt hij hem op. Wij kijken elkaar aan, verbaasd. Kijk, onze voorzitter zit te telefoneren aan het hoofd van de tafel: kortaf, een barse uitdrukking op zijn gezicht. Wij glimlachen onthand naar elkaar, discussiëren op eigen houtje wat

verder. Een enkele keer is zijn stem wonderlijk zacht als hij de telefoon heeft opgepakt: "Nee, ik ben niet laat thuis vanavond. Dag. Tot straks."

We vergaderen op bovenzaaltjes van hotels en kantoor-gebouwen, van gerestaureerde villa's en congrescentra. Een enkel keer gaan we de hei op, bivakkeren in een kasteeltje. Koffie met bonbons. We eten samen en drinken een extra glas wijn. Dan krijgen we een kijkje achter de schermen. We horen wat meer van elkaar. Over het nieuwe huis, over een kapotte relatie, het jongste kleinkind, een dooie hond. We kijken wat dieper achter elkaars ogen. De volgende keer groeten we met een steviger handdruk. Maar we blijven toevallige passanten. We hebben onze eigen carrières en onze eigen levens. Een keer of zes per jaar komen we bij elkaar, en leggen alles wat wij in ons leven verworven hebben in de kring. Al die jaren waarin wij gebouwd hebben aan onze kennis en ervaring, in wetenschap, bestuur en samenleving. Wij delen en debatteren, en laten het neerslaan in een advies. Voor ons land. Voor onze burgers. Voor een duurzame toekomst.

We rijden terug in de avond. We stappen uit de trein en lopen het station uit. De Raad is ten einde. Het zij zo.

Hoe zal ik mij de RMNO als 'club' tot 'in de eeuwigheid' blijven herinneren?

Bart Jan Krouwel raadslid

Bart Jan Krouwel is lange tijd werkzaam geweest in het bankwezen. Sinds 1996 bij de Rabobank Nederland, waar hij in 2001 Directeur Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen werd. In 2008 is Bart Jan met pensioen gegaan. Momenteel vervult hij diverse bestuursfuncties op het gebied van duurzame ontwikkeling.

Als een 'mengelmoes' van 'geleerde', eigenwijze lieden met een nogal eigenzinnige voorzitter, die wèl het gezicht van de club bepaalde, hét boegbeeld was en veel respect afdwong...

Als een 'gremium' waarvan ik wel eens dacht: "Wat doe ik hier?" als 'pragmaticus' tussen al die 'wetenschappers', maar er waren dan toch altijd weer 'leuke lieden', zowel binnen de Raad zelve als binnen het bureau, waar je mee kon lachen en die toch ook interessante rapporten/studies etc. tot stand wisten te brengen... Dus bleef ik toch weer meedoen...

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

...

Een paar bijzondere belevenissen uit de ongeveer 10 jaar, dat ik lid ben van de RMNO.

1. Jaren geleden, tijdens een Raadsvergadering in, toen nog, Crown Plaza in Utrecht, maakte Roel het (weer?) zo 'bont' met ingewikkelde formuleringen, dat Herman Eijsackers boos werd en op een gegeven moment met de vuist op tafel sloeg en Roel ernstig toesprak in de trant van: "Roel, hier begrijpt niemand nog iets van en je mag wel een woordenboek met tekstverklaringen aan deze nota hangen wil men kunnen begrijpen waar het hier om gaat..." Ik heb Roel in alle jaren RMNO-lidmaatschap nimmer zo stil naar iemand zien zitten luisteren als toen naar Herman...
2. Mijn voorzitterschap van de Begeleidingscommissie van het project 'Natuur en Gezondheid'. Dat was me ook een 'feest'... Ik, als pragmaticus en groot 'aanhanger' van de antroposofische geneeskunst, tussen al die hooggeleerde gezondheidswetenschappers met een – naar mijn mening uiteraard – hoog traditioneel denkpatroon...! Om meteen maar even te 'testen' hoe de gevoelens lagen, riep ik als voorzitter in één van de eerste bijeenkomsten van deze Begeleidingscommissie dat: 'als ik ooit nog eens minister van Volksgezondheid zou worden, ik meteen de farmaceutische industrie fors aan banden zou leggen, aangezien ik meer geloof heb in de werking van de natuur op het welzijn van de mens dan van die poeders, spuiten en pillen, die ze via de medische wereld in de mens weten te krijgen!' Nou kun je je afvragen of het ooit serieus bedoeld zou kunnen zijn dat ik nog eens deze ministers-

post zou gaan bekleden, maar 'de boot was fors aan...'! Het was zelfs zó erg dat, toen er een keer vanuit deze Begeleidingscommissie verslag van de voortgang van het onderzoek moest worden gedaan in de Gezondheidsraad, ik als voorzitter niet mee mocht komen, omdat men daar iemand met mijn soort opvattingen/gedachten niet aan tafel wilde hebben...!! Joske Bunders heeft toen de honneurs namens de Begeleidingscommissie waargenomen... Bij dit soort gebeurtenissen moe(s)t ik altijd denken aan een gezegde van één van mijn allerbeste vrienden, een antroposofisch internist, die zelf, veel te vroeg, aan kanker is overleden: "Niet kanker is de ernstigste ziekte van de mensheid, maar gebrek aan relativiseringsvermogen!"

Waarom vind ik het jammer dat de RMNO verdwijnt?

Persoonlijk omdat ik de bijeenkomsten van dit 'bonte' gezelschap, of dat nu de reguliere Raadsvergaderingen, projectbijeenkomsten of onze diners betreft, zal gaan missen. Want behalve voor de serieuze zaken, waar we voor bij elkaar kwamen resp. het werk deden, wat er gedaan moest worden, was er ook veel 'lol' en waren er goede persoonlijke contacten.

Functioneel Tja, 'men', of dat nu de ministeries zijn, andere raden resp. organisaties, zal de RMNO, denk ik, ook gaan 'missen'. Want, we waren toch eigenlijk ook best een 'ondeugend clubje'. We deden niet altijd alles 'braaf', wat ons gevraagd werd, maar hadden

toch meestal wel een echt duidelijke, eigen mening, zowel gevraagd als ongevraagd! Wat er nu door minister Cramer (lees Hans van der Vlist, volgens mij) in haar brief d.d. 10 november 2009 wordt aangegeven als "Borging gedachtegoed RMNO" is in mijn ogen 'surrogaat, een doekje voor het bloeden' omdat het niet meer de RMNO zal en kan zijn, zoals die er was...!

'Aanbevelingen' voor sommigen van 'ons' voor de toekomst:

Voor Bert de Wit nu hij naar het Planbureau voor de Leefomgeving gaat, wil ik hem vooral meegeven er op te letten op dat het niet te 'hoogdravend' resp. 'luchtfietserij' wordt, maar er ook wordt gedacht aan de praktische uitvoerbaarheid van wat er wordt ge- en bedacht!

Voor Herman Eijsackers als nieuwe Chief Science Officer van LNV hoop ik, dat hij er in gaat slagen de 'dames en heren' bij LNV breed en vernieuwend te kunnen laten gaan denken en vooral handelen, nog meer dan ze vinden dat ze nu al doen. Ik ben een grote fan en aanhanger van alles wat met landbouw te maken heeft, per slot van rekening komen daar de producten – en in toenemende mate ook de diensten!!!! – vandaan, die het leven van een mens aangenaam kunnen maken (dus: niet alleen de druiven voor de wijn!) Maar er is (nog meer) kennis/wetenschap nodig om nieuwe, belangrijke multifunctionele betekenissen van de landbouw zich te laten ontwikkelen!

Voor Joske Bunders als voorzitter van het nieuwe Platform, is het naar mijn mening van eminent belang, dat de 'kruisbestuivingsfunctie' van het 'samen optrekken' van wetenschap en bedrijfsleven nog veel meer tot stand gebracht wordt. Want de relatie tussen kennis en beleid komt n.m.m. niet optimaal tot stand door alleen de betrokkenheid van wetenschappers en ambtenaren! Eén van de meest interessante aspecten van de RMNO was in mijn ogen nu juist het in één club bij elkaar hebben van lieden uit de sectoren overheid, kennisinstellingen en bedrijfsleven!!! Dit mag niet verloren gaan. Dus, Joske, pas op voor het je 'in de luren laten leggen door té veel overheid en té veel kennisinstellingen, want het bedrijfsleven laat zich zeker niet 'in de luren' leggen door deze geledingen en zal dan meer en meer z'n eigen gang gaan... Dat zou naar mijn mening een 'gemiste kans' zijn!

Tot slot wil ik graag ook veel dank uitspreken aan:

Roel in 't Veld voor het feit, dat hij mij ooit gevraagd heeft lid te worden van de RMNO, alsmede voor de altijd plezierige en constructieve wijze van samenwerken. In onze relatie overheerste naar mijn gevoel altijd het grote wederzijdse respect!

De overige mede-Raadsleden uit 'heden en verleden' voor de samenwerking met hen, die ook altijd plezierig en constructief is geweest. Bovendien heeft dit ook weer andere, interessante contacten opgeleverd.

De leden van de staf/het bureau van de RMNO. Met sommigen van hen, zoals vooral Cecile Gribling en Bert de Wit, heb ik vooral inhoudelijk op projectgebied samengewerkt. Met anderen, zoals Anneke Heinecke, Willow Martin, Louis Meuleman en Martijn Ligthart, was dat meer praktisch/organisatorisch. Maar waarover het ook hebben mogen gaan, de samenwerking en ondersteuning was altijd even plezierig en positief. Veel hulde en dank daarvoor!!

Tja, jammer/triest... Een zéér 'behouden vaart' gewenst voor een ieder, die nog betrokken is respectievelijk is geweest bij de RMNO. Alle goeds gewenst op jullie aller verdere levenspad en hopelijk nog heel veel en vaak: **tot (weer)ziens!!**

15 jaar Sectorraad: een impressie

Jan Laan heeft in 2008 afscheid genomen als directeur van het programmabureau ROM Rijnmond, nadat hij deze functie acht jaar lang had vervuld. Daarvoor was Jan geruime tijd werkzaam in het openbaar bestuur. Zo is hij o.a. wethouder geweest in de gemeente Rotterdam en burgemeester van Nieuwegein. Jan is nu nog actief in diverse besturen en als adviseur.

Een terugblik

De relatie tussen kennis en beleid heeft mij altijd geboeid en steeds beziggehouden. Hoe kan, hoe moet het beleid stoelen op aanwezige of te ontwikkelen kennis? Begonnen na mijn studie planologie als onderzoeker, daarna als beleidsfunctionaris en verder 25 jaar als gekozen en benoemde bestuurder in regio en gemeenten, heb ik deze interesse in mijn werk steeds meegenomen. En natuurlijk zat er in deze interesse ook het element van het kunnen beïnvloeden van specifieke onderwerpen in het beleid bij andere en hogere overheden. Via onderzoeksprogrammering en de geldbesteding daarvoor moest het toch altijd mogelijk zijn om accenten te leggen in de desbetreffende beleidsformuleringen? De gebruikelijke beïnvloeding dus.

Omstreeks 1994 werd ik gevraagd om voorzitter te worden van PRO, wat stond voor Programmeringsoverleg Ruimtelijk Onderzoek. PRO bestond uit voornamelijk onderzoekers die de minister van VROM en de RPD (RijksPlanologischeDienst) adviseerden over

haar onderzoeksprogramma. PRO werd gelijk gesteld met de sectorraden die rond 1981 bij wet waren ingesteld. De voornaamste sectorraden waren de RMNO, maar dan nog zonder het ruimtelijk onderzoeksveld daarin opgenomen, de NRLO, de RAWOO en nog enkele andere die over het algemeen een kort leven waren beschoren, bijvoorbeeld de sectorraad REO. De sectorraden vormde samen de Commissie Overleg Sectorraden, de COS (voorafgegaan door de MOS, Methodiekontwikkeling Sectorraden). De COS, in mijn tijd onder leiding van Hans van Ginkel, rector magnificus van de universiteit van Utrecht, maakte van de arbeid van de sectorraden een goed sectoroverschrijdend adviesveld. Het departement OCW en de minister voor wetenschapsbeleid trachtte een totaal wetenschapsbeleid met prioriteiten middels dit instrument van sectorraden op te zetten. Van deze oorspronkelijke mijn inziens zeer goede doelstelling is in de loop van de jaren steeds minder terechtgekomen. In de sectorraden waren wel wat verschuivingen waar te nemen in de loop van de tijd. Rond 2000 bepaalde, zonder enig overleg, de toenmalige minister Pronk van VROM dat er slechts één sectorraad

bij zijn ministerie kon zijn. Op zich was dat een logische gedachte en zeker geen probleem voor het kleine PRO. Ruimtelijke ordening, natuur en milieu zijn elementen die in het beleid onverbrekkelijk met elkaar verbonden zijn. En de R van ruimte werd gevoegd bij de RMNO.

Als je nu dit hele veld van kennisontwikkeling in relatie tot beleidsontwikkeling overziet, moet je concluderen dat het onderzoek bij gemeente en provincie maar ook bij de departementen sterk verkleind of weggevallen is. De onderzoeksafdelingen bij de diensten van stadsontwikkeling van de grote steden en de planologische onderzoeksafdelingen bij de provincies zijn verdwenen. De sectorraden zijn opgeheven. De relatie tussen wetenschap en beleid is afgezwakt of ontbreekt zelfs. Onderzoek wordt veelvuldig gebruikt als illustratie van wat bestuurlijk wordt voorgestaan. De basis van kennis is nieuwsgierigheid en die ontbreekt maar al te vaak als men uitgaat van bijvoorbeeld al te weten wat men wil. De RMNO kan toch bogen op een lange periode van waardevolle adviezen, zeker onder leiding van de drie voorzitters die ik heb

meegemaakt, te weten Roel in 't Veld, Louise Fresco en Hans Opschoor.

Een waardevolle poging om kennis te ontwikkelen ten behoeve van een goede beleidsvorming werd al eerder bij de opheffing van de sectorraden afgesloten. De RMNO die als enige van deze raden nog als waardevol adviescollege de beleidsmakers van VROM, LNV en VenW kon ondersteunen voor het denken over het lange termijnbeleid van ruimte, milieu en natuur wordt thans na globaal 30 jaar opgeheven. Hoewel elementen van het werk van de sectorraden, van de RMNO, elders geplaatst worden, kan de poging tot kennisontwikkeling voor het denken op lange termijn node gemist worden.

Concluderend herhaal ik nog eens dat ik verschillende malen gezegd heb als er weer eens nagedacht werd over de sectorraden: "als de sectorraden verdwijnen, zullen ze vroeg of laat weer in een of andere vorm worden ingesteld, het lange termijn denken voor het beleid in ruimte, milieu en natuur blijft noodzakelijk en gewenst: "het wachten is het ontstaan van een gemis".

De aard van RMNO

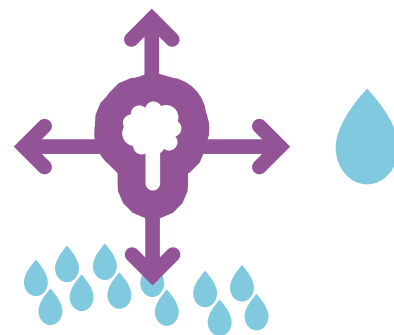
Een van mijn constatering over de raad is dat hier een aantal mensen bijeenkomen, die meestal zonder direct eigen belang uit ideële en maatschappelijke betrokkenheid het waardevol vinden om over lange termijn vraagstukken na te denken. En daartoe voorstellen willen doen voor kennisinbreng en kennisontwikkeling. Zij brengen met zich mee een lange ervaring en grote ambitie tot dat denken. Altijd was het in de vergadering van Raad de

moeite waard om naar de inbreng van de collega's en de medewerkers te luisteren, ongeacht of het onderwerp nu verder of dichter bij je werkveld stond. Soms waren de onderwerpen die dit unieke gezelschap behandelde wel eens ver van mijn dagelijkse praktijk. Toch wekte Joske Bunders mijn interesse voor de transdisciplinariteit in methodologisch perspectief. Het is verleidelijk om een groot aantal van deze onderwerpen te noemen maar daar leent zich een verdere mondelinge toelichting beter voor. Ik wil nog memoreren dat de voorzitter in het bijzonder altijd een boeiende invalshoek en aanpak van de bestuurlijke problematiek naar voren bracht.

Nog iets over de onderwerpen van PRO en RMNO

In de tijd van PRO lag de nadruk op het onderzoek voor praktische beleidsvragen. Ik herinner mij nog dat wij een groep van projectleiders van Vinex-locaties georganiseerd hadden die de uitvoering van dat Vinex-beleid in de praktijk moesten vormgeven. Hier ontbrak een duidelijk rijkskader. Dat stond in schril contrast met de uitvoeringsbegeleiding van het Rijk georganiseerd door de RPD bij het opzetten van de groeikernen. Uit de tijd van RMNO haal ik naar voren dat de inrichting van de advisering middels passieprojecten een heel gelukkige greep was. Dit was beter dan de poging om de werkelijkheid te vangen in grote begrippen als stromen, grenzen, en dergelijke. De passieprojecten leidden tot mooie resultaten die ook doorwerking hadden. Ik denk daarbij aan "Mooi licht, mooi donker" van Marga, "Gekrulde ruimte" van Roel en "mijn" project "Kennismaken met de regio".

Boven is het stil

'NEE! Je hebt het niet gecheckt!' Het ongenoegen van de voorzitter schalde van boven door het bureau. Wat was er nu weer niet gecontroleerd? Was het papier van de printer op? Klopte de agenda niet? Lagen de stukken niet op tijd bij de juiste persoon? Het kon van alles zijn en bij iedereen gebeuren. Bij mijn - door velen binnen VROM als verbazingwekkend ervaren - overstap was ik er al voor gewaarschuwd. De RMNO dat is Roel en of ik daar echt voor wilde werken. Op mijn antwoord dat de RMNO in de eerste plaats een prachtige kans was om mijzelf te verdiepen en te bekwamen werd soms schamper gedaan.

Te klein, te veel in de marge en tja,... Roel. Ik kan niet veel verhalen over de RMNO.

Maar na er in een bijzondere periode werkzaam te zijn geweest zijn er uiteraard meevallers en tegenvallers te benoemen.

Meevaller

De relatief korte periode die ik bij de RMNO heb doorgebracht is me niet tegengevallen. Integendeel. Je opende de deur nog met een sleutel in plaats van met een rijkspas. De Raad en de inhoudelijke onderwerpen boden veel moois. Werken bij de RMNO vergde intellectuele lenigheid, diepgang en netwerk. Drie punten waarin ik mijzelf kon scherpen en aanvullen. Er was nog sprake van integraal management zoals je dat bijna nergens meer binnen de overheid vindt. Het was ook

Martijn Ligthart werkt sinds 2008 bij de RMNO als plaatsvervangend secretaris-directeur. Hij is inhoudelijk verantwoordelijk voor de domeinen milieu en ruimte. Daarvoor werkte hij sinds 1998 bij het ministerie van VROM. Hij is daar begonnen als trainee en was de laatste jaren als projectmanager werkzaam bij de Directie Externe Veiligheid.

een plek waar je nog eens iets leuks kon doen. Waar binnen de departementen alles maar dan ook bijna alles aan regels en procedures is gebonden bood de RMNO veel vrijheid van handelen. Niks verplichte centrale inkoop van de catering als het beter en goedkoper kan. Niks verplichte vergaderlocaties maar maatwerk. Het zorgde voor bijeenkomsten en raadsvergaderingen op bijzondere locaties.

Meevaller

Mensen maken de organisatie.

Inhoudelijk leunde de Raad sterk op het werk van het bureau. De adviezen over Randstad 2040, Duurzaam Toerisme, Markermeer-IJmeer, Cradle to Cradle, Schiphol, Watergovernance, Risicobeleid, enz. enz. waren niet mogelijk geweest zonder de inzet en inbreng van de bureaumedewerkers. Medewerkers die vaak in de schaduw van de raad de projecten tot een goed einde brachten. Maarten, Sophie, Willemijne, Mary, Giap, Madelon, Ana Lidia, Paul, Cecile, Bert, Anneke, Willow en Nellie. Dat waren de schouders waarop de Raad kon gaan staan. Die vele stapels goed doordachte stukken waren vooral hun prestatie. Zij brachten de stuur- en begeleidingsgroepen bij elkaar en gaven de inhoudelijke en methodologische voorzetten. Chapeau.

Tegenvaller

Bij mijn komst was de RMNO bezig zichzelf opnieuw uit te vinden. Er lag een duidelijk plan om de RMNO te herpositioneren en financieel zelfstandiger te laten zijn. Er werd gezocht naar een nieuwe voorzitter. Twee departementen hadden aangegeven

de RMNO tot zeker 2012 te willen benutten. Uitdagen, verbinden en verbeteren waren de kernwoorden. En het had effect. Er ontstond een nieuw geloof in een mooie toekomst. De productie van de RMNO schoot omhoog, de financiën kwamen op orde en er kwam zicht op personele versterkingen. Inhoudelijk dienden zich genoeg vragen aan om meerjarig het werkprogramma te kunnen vullen. Ondanks die gunstige tekenen bleef er een schaduw over de RMNO hangen. Alsof het zeker was dat het langzaam - in de waan van de dag - verdwijnende geloof in het algemeen belang ook de RMNO hard zou treffen. Weinig behoefte meer aan de verdediging van vaste waarden en tegenspel. Alles proces en infrastructuur. Een soort opkomend efficiencydrijfzand waarin je bij tegenstribbelen steeds vaster komt te zitten. In formats, procedures en coördinatie. Verstikking van vrijbuiterschap en creativiteit.

De RMNO had de potentie om tot groeien tot een inspirerende vrijplaats te midden van alle grote ministeries en belangen. Een kleine organisatie die voor beleid zowel als roetsjbaan en als grindbak kon dienen. Als roetsjbaan door het verschaffen en ordenen van kennis. Door het geven van domeindoorsnijdende inspiratie. Door leuke dingen te doen op bijzondere locaties. Als grindbak door het identificeren van de fundamenteën en waarden onder beleid. Door op basis van wetenschap, historie en benutten van verschillende disciplines het kaf van het koren te scheiden zodat beleid ook echt doordacht werd. Dat die potentie niet is aangegrepen dat is de grote tegenvaller.

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

...

47

Meevaller

Adjunct zijn kan erg tegenvallen. Het is een managementpositie waarbij je ergens tussen servet en tafellaken zit. Bij de RMNO viel het mee. Louis liet veel ruimte en gaf veel vertrouwen. Een ideale kans om echt integraal te managen. Financieel beleid, personeelszaken, automatisering en alle andere ondersteunende processen. Zaken die binnen een groot ministerie vanzelfsprekend zijn geregeld maar bij een zelfstandige vestiging aandacht vragen. Gezeten achter warrige stapels stukken en omringd met onleesbare post-it velletjes gaf hij advies. Vanuit zijn passie voor politiek, het openbaar bestuur en de laatste nieuwtjes over de verschuivingen binnen de ABD wist hij precies wie we nodig hadden. Zijn weerzin tegen procedures was evident. De twinkeling in zijn ogen was aanstekelijk als hij vertelde over pogingen om gekozen te worden in het Europese Parlement. Mijn hoop is dat die passie voor hem een vervolg krijgt.

Tegenvaller

En dan tot slot Roel. Jaren gelden toen ik als student Bestuurskunde bij mijn docent Koppenjan zat werd mijn mondeling examen door rumoer verstoord. Geschreeuw op de gang. Onverstoorbaar sprak Koppejan 'Dat zijn collega In 't Veld en zijn secretaresse. Ga vooral door met het beantwoorden van mijn vraag'. Een situatie zoals ik die bijna onveranderd aantrof bij de RMNO. Zittend op de stoel van zijn secretaresse die er dan meestal geagiteerd naast staat. 'Die stukken heb je wel gehad!'. 'Nee! Ze zaten er niet tussen!' Een dialoog die bijna dagelijks was te horen. Waarna reservesetje nummer drie van de stukken werd overhandigd. Later dikwijls gevolgd door de vraag waarom er in hemelsnaam

drie versies van zijn stukken in zijn auto door elkaar lagen. Voor mij maakte het Roel aanvankelijk vooral een bron van zorg. Als verantwoordelijke voor ondermeer het secretariaat was het de vraag of de medewerkers het wel trokken. Mijn beeld is fors bijgesteld. Ze konden veel aan en Roel viel reuze mee.

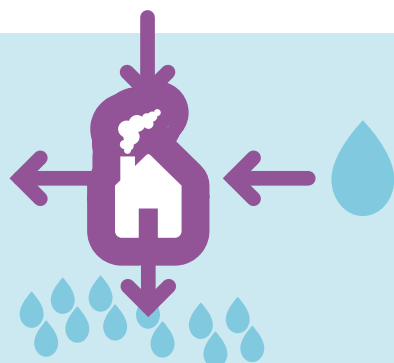
Meevaller

Zomer. Donderdagmiddag laat. 'Jongen, pak eens stoelen. We gaan buiten zitten'. Zonder zijn blik van zijn telefoon af te wenden loopt Roel binnen en beent gelijk door naar de keuken. Hij komt terug met twee glazen en zijn favoriete witte wijn. We installeren ons in het zonnetje voor de deur van de RMNO. Als twee studenten met teveel tijd omhanden bestuderen we de wereld die aan ons voorbij trekt. De gedachte valt bij me binnen dat ik eigenlijk naast de Johan Cruijff van het openbaar bestuur zit. Even onnavolgbaar in zijn taalgebruik. Briljante oneliners doorspekt met wetenschappelijk jargon en vol paradoxen. 'Kennis maakt ons een beetje in de war'. Een mooie echo van 'Je ziet het pas als je het begrijpt'. Dat soort zinnen. Maar nu niet. 'Denk je dat de staf het wel gaat redden?' Zoals wel vaker moet ik even schakelen om zijn gedachtegang te volgen. Vlak daarvoor was er een treffende analyse waarom Hindoestanen altijd in van die mooi opgeruimde en gepoetste auto's rijden die overging in een analyse van de lamentabele staat van het ministerie van VROM.

'Bedoel je het congres?' 'Ja'. Ik denk even na. De staf kraakt in z'n voegen om alles logistiek en inhoudelijk op tijd af te krijgen. En de ongerustheid van Roel is evident. 'Je moet een beetje vertrouwen in je mensen hebben

Roel. We kunnen het best'. 'Ik zit ze teveel op de huid, niet?' 'Het zou inderdaad goed zijn om wat meer afstand te nemen. Je duwt ze een verdedigende houding in'. Hij schenkt mijn glas bij. 'Ik weet het. Ik zal er op letten'. Hij kijkt hoofdschuddend een in wel zeer veel krijtstreep gestoken makelaarstype na. 'Waarom heb jij Castells eigenlijk niet gelezen?' De volgende morgen tref ik een zeer vrolijk secretariaat en congresteam aan. Nog duidelijk zichtbaar zijn de uitgesproken complimenten. Ik heb de voorzitter leren kennen als een door nieuwsgierigheid en inhoud gedreven mens. Die zich oprecht verwondert over hoe processen gaan en hoe de verbanden liggen. Ondanks die inhoud was er ook een scherp oog voor de mensen om hem heen. Niet zelden door zeer persoonlijke vragen wist hij zijn empathie te tonen. Eerlijk, met weinig omhaal en poespas. Een bijzonder mens en een voorrecht om mee te werken.

Tegenvaller De raadsvergaderingen en diners pen-sants zijn uit de agenda. De laatste boekjes zijn gedrukt. De kamers zijn leeggeruimd. De institutionele Alzheimer is ingezet. Boven is het stil geworden.

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

...

49

Opheffen of verheffen?

Als de RMNO zijn poorten sluit heb ik bijna acht jaar het secretariaat van deze uitzonderlijke adviesraad mogen leiden. Werken bij en voor de RMNO is een bijzonder genoeg geweest. Ik ken eigenlijk maar één dieptepunt, en dat is de opheffing nu, na 28 jaar, in een tijd waarin 'we' het goed lijken te doen, waarin er meer vragen komen van ministeries dan we aankunnen, in een tijd van verwarring over de relatie tussen kennis en beleid waarin opklaring en verheffing me belangrijker lijken dan opheffing. Een opheffing zonder evaluatie, midden in een nieuwe termijn van zes jaar, zonder zakelijke argumentatie, zonder bezuinigingsdoel, zonder expliciete politieke overwegingen, kortom: zonder transparantie over de werkelijke redenen. Ik zou hier nu kunnen gaan

Louis Meuleman heeft meer dan 25 jaar ervaring als manager in de publieke sector. Sinds 2002 is hij secretaris-directeur van de RMNO. In 2008 promoveerde Louis op het onderwerp Metagovernance in de publieke sector. Hij is tevens voorzitter van de Vereniging voor Overheidsmanagement (VOM) en senior lecturer aan de Nyenrode Business University in Breukelen.

speculeren over wat echt de reden is om de RMNO op te heffen. Over de mogelijke samenhang met het recente verdwijnen van veel expertise, en hiermee professioneel oordeelsvermogen over complexe vragen bij de ministeries. Over de relatie met de politiek: ik zeg altijd maar dat een krachtige politiek, een professionele bureaucratie en goed functionerende tegenkrachten (countervailing powers) in de vorm van adviesraden als de RMNO, iets met elkaar te maken hebben. Het omgekeerde is in elk geval waar: landen met een zwakke nationale politiek en governance hebben ook geen lastige onafhankelijke adviseurs. Over het gebrek aan rationaliteit bij de ministeries: opheffen van adviesraden die nuttige adviezen geven betekent dat je moet aankloppen bij externe bureaus, en dat de advieskosten minimaal verdrievoudigen. En dat in een tijd waarin de mare gaat dat er bezuinigd moet worden...

Maar ik laat die speculaties nu maar onuitgewerkt. Het is beter dat ik de kans grijp om hier iets vast te leggen van wat de RMNO voor mij heeft betekend, en waarom ik denk dat de RMNO juist in deze tijd had moeten worden uitgevonden en niet opgeheven.

Toen ik begin 2002 als RMNO-secretaris voor het eerst het prachtige 'huis' aan het Emmapark binnenstapte, zat de raad een beetje in een dipje. Er waren vrij weinig adviesvragen, en de projecten die liepen hadden een lange looptijd. Met mijn voorganger waren beide secretarissen opgestapt, en er bleek slechts een bescheiden financieel en administratief geheugen te zijn achtergebleven. Er was voldoende budget, maar sommige stafmedewerkers werkten op tijdelijke of externe contracten en

dat gaf weinig continuïteit. Zo'n situatie vind ik eigenlijk wel prettig: er viel wat te ontwikkelen! Mede door mijn goede relaties met VROM konden we het 'gebouw' van de RMNO snel versterken, onder andere door tijdelijke in vaste plekken om te zetten en hiermee de vaste formatie van 5 naar 9 uit te breiden. Ook nam het aantal adviesvragen geleidelijk toe. Nu, in 2009, zitten we wat dat betreft aan de top: de RMNO wordt dan wel opgeheven, maar er komen nog steeds adviesverzoeken, en sommige lopende projecten mogen we niet meer afmaken.

Grenswerk over de grens

Een van de mooiste projecten vond ik het organiseren van de jaarconferentie van ons Europese netwerk, de EEAC, in oktober 2003. Hier kwam een groot aantal dingen samen. Het feit dat het EEAC-secretariaat in die tijd bij de RMNO te gast was, het feit dat Italië op dat moment Europees voorzitter was en we het wel een aardig idee vonden om de jaarconferentie juist in een land te organiseren dat zelf geen adviesradensysteem heeft. Dat RMNO-voorzitter Roel in 't Veld op dat moment ook nog decaan van de Europese Universiteit in Florence was, was mooi meegenomen en leidde ertoe dat we de conferentie konden houden in een prachtige oude Toscaanse villa en in de tuinen eromheen. Inhoudelijk niet onbelangrijk: de conferentie zou gaan over de governance van milieubeleid. Governance zou bij de RMNO de jaren erna een belangrijke invalshoek van analyse worden. Twee maanden na de conferentie, eind december, lag er al een conferentieboek: Environmental governance in Europe.

Er zitten nog heel veel 'kleurenfoto's' van deze conferentie in mijn hoofd en dat is tamelijk zeldzaam.

In dit project kwam veel samen van wat de RMNO bijzonder maakte. Ideeënrijkdom, teamwerk, gevoel voor impact, een groot netwerk van deskundigen op allerlei gebieden, vanuit wetenschap, beleid en samenleving. De durf om te doen wat we zinvol vonden, ook al lag iets niet voor de hand. Dit project is één van de activiteiten die de tamelijk grote internationale naam van de RMNO hebben gevestigd.

Governance

Het werken bij de RMNO bracht me in contact met de wondere wereld (voor een buitenstaander) van het grenzenwerk tussen kennis en beleid. Ik had de klassieke zekerheden van mijn natuurwetenschappelijke opleiding al leren relativeren door bijna 20 jaar beleidswerk, maar bij de RMNO leerde ik dat de vraag wat zinvolle en 'ware' kennis is, voor een flink deel afhangt van hoe je kijkt, van wat je waarden zijn. Dat maakte me rijp voor de probleemstelling van het promotieonderzoek dat ik tijdens mijn tijd bij de RMNO heb kunnen uitvoeren, naar het management van spanningen tussen drie verschillende, op verschillende waardeoriëntaties gebaseerde stijlen van 'governance', aan de hand van een aantal voorbeelden uit het milieubeleid.

En toch ook onbekend...

Voordat ik bij de RMNO kwam, werkte ik bij het ministerie van VROM, o.a. als hoofd van een beleidsafdeling. We kenden de RMNO wel, maar zoals dat met andere adviesraden ook het geval was, we hadden er noch weinig profijt, noch weinig last van. Onbekend maakt onbemind en ongebruikt. In de jaren negentig 'ontdekten' we het belang van praktijkkennis naast wetenschappelijke kennis. Interactieve beleidsvorming ontstond bijvoorbeeld in het Groene Hart beleid zonder dat we precies wisten wat het was. Het leek nu eenmaal handig om allerlei groepen naar hun ideeën en hun belangen te vragen. Niet alleen de klassieke landbouworganisaties maar ook de jonge boeren, en niet alleen de ANWB maar ook de reizigersorganisatie ROVER bijvoorbeeld. Achteraf gezien had ik veel aan de RMNO kunnen hebben, maar de 'marketing' van de raad was niet zo succesvol dat ik me van de voordelen van de raadsadviezen bewust was. De afgelopen jaren hebben we geprobeerd om de bekendheid van de RMNO bij beleidsmakers te vergroten. Door ons netwerk uit te breiden met mensen die bij een informeel 'RMNO-café' kwamen binnenlopen. Door veel workshops, diners pensants, conferenties en presentaties te organiseren. Maar ik ken de ministeries van binnenuit en ik weet dat de 'doelgroep' daar meestal wel wat anders aan het hoofd heeft: de dagelijkse politieke actualiteit (10%) en de 'going concern' activiteiten (90%).

Bovendien was het inhoudelijke werkveld van de RMNO zo breed dat je beleidsmedewerkers soms jaren niet meer tegenkwam nadat je eerst intensief met ze had gewerkt. Nu weer bogen we ons over kennisvragen

inzake gebiedsontwikkeling en wijken, dan weer richtten we ons op toerisme of risicobeleid.

Emmapark 6

Ons pandje aan het Emmapark was iets bijzonders. Een oud herenhuis, op loopafstand van de meeste ministeries, in hartje Den Haag. Zo'n twaalf werkplekken, een tuin om in de zomer buiten te werken, een kelder met een zacht zoemende server. Een keuken met alle voorzieningen om 's avonds ook nog even door te werken. Ieder een eigen sleutel, zodat je altijd binnen kon, ook buiten kantooruren; ja, óók in het weekend. Alle voorzieningen dus voor hard en geïnspireerd werken aan relevante projecten.

Een huis vol dynamiek, niet alleen voor de RMNO. Het was er nooit saai. Voorzitter Roel ontving er veel hoge en minder hoge gasten. Drie jaar lang was het ook het huis van ons Europese EEAC-netwerk. En van het begin af aan mocht ook de Vereniging voor Overheidsmanagement (VOM) gebruik maken van een hoekje van het pand. Bestuur en medewerkers van de VOM broedden er op innovatieve concepten zoals de Reuring!Café's die in het Haagse een begrip zijn geworden.

Raadsleden en stafmedewerkers

De afgelopen acht jaar heb ik aan de raadsleden veel gehad. Wat een bijzondere club mensen! Wat een boeiende discussies tijdens de raadsvergaderingen. Altijd gebrek aan tijd, maar zelden aan inzet, kennis en

ervaring. Ik geloof dat de meesten de RMNO ook zagen als een unieke club: waar vind je nog een dergelijke verzameling van topwetenschappers uit uiteenlopende disciplines, samen met toppers uit bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties, in gesprek met elkaar en met vertegenwoordigers van VROM, LNV, VenW en EZ, over hoe milieu- natuur- en ruimtelijk beleid beter kan worden onderbouwd?

We hebben een flink aantal stafmedewerkers zien passeren. Veel jong talent dat maar kort bleef. Trainees, stagiairs. Maar er waren ook blijvers, zoals Bert de Wit, ons methodologisch brein die de RMNO vanaf de oprichting tot het eind heeft meegemaakt en mee heeft gevormd. Een goed functionerend secretariaat dat meer moest doen dan 'normaal', omdat de RMNO ook qua bedrijfsvoering grotendeels onafhankelijk van ons moederministerie VROM opereerde. Jelle Blaauwbroek en Martijn Ligthart bouwden het projectmatig werken en een efficiënte bedrijfsvoering verder op.

Werken bij de RMNO was niet makkelijk. Onze geliefde maar soms o zo veeleisende voorzitter was de belangrijkste, maar niet de enige met wie de medewerkers (en ook ik) rekening moesten houden in het ingewikkelde krachtenveld. Zo had je de raadsleden, die per project meestuurd. Dan tweehoofdige directie van het bureau, beiden ook meewerkend voorman. Het departement van VROM, waar de plv. secretaris-generaal onze 'functionele' leidinggevende was. Beleidsdirecties, die soms meenden dat het neerleggen van een vraag bij de RMNO hen het recht gaf om de RMNO te behandelen zoals

ministeries consultants nog wel eens behandelen: uit de hoogte, niet transparant, niet rationeel en niet zakelijk. Hoe vaak heb ik niet moeten uitleggen, dat de RMNO organisatorisch een deel van VROM is en daarmee van de rechtspersoon Staat der Nederlanden, en dat departementen onderling geen BTW aan elkaar in rekening brengen, en elkaar ook geen accountantscontrole opleggen.

De voorzitter

Ik moet ten slotte echt iets zeggen over Roel in 't Veld, onze voorzitter en mijn baas. Ik heb altijd het principe gehuldigd dat een baas iemand moet zijn waarvan ik kan leren. Liefst iemand die veel slimmer is dan ik, en die me confronteert met denkfouten, halfvoldragen oordelen, en andere vormen van geestelijke luiheid. Iemand die foetert als je een fout maakt ('Eikel!!!') en het je vervolgens ook weer vergeeft. Iemand die veel hoge eisen aan mij kan stellen omdat hij die in nog hogere mate aan zichzelf stelt. Iemand die me de ruimte laat om dingen te doen waarvan op voorhand nog niet duidelijk is wat ze gaan opleveren; mijn promotieonderzoek was er daar één van. Roel komt heel dicht in de buurt van die ideale baas van mij. Het was dus een eer en groot genoegen om van begin 2002 tot eind 2009 met en voor hem te werken.

Per saldo

Mijn tijd bij de RMNO was een boeiende periode waarin ik weer veel nieuws heb geleerd, veel plezier heb gehad, en veel inbreng heb kunnen hebben. Ook persoonlijk

was het een belangrijke fase. In leerde er mijn geliefde kennen, met wie ik naar Brussel verhuisde toen haar werk dat nodig maakte. Dit betekende dat ik de afgelopen jaren door de week in Den Haag, en in het weekend in Brussel woonde. Wie mijn belangstelling voor cultuurverschillen kent, zal begrijpen dat ik dit helemaal niet vervelend heb gevonden. Elke week weer stak ik de Europese culturele waterscheiding tussen Noord- en Zuid-Europa over, tussen 'Scandinavië' en 'Italië', tussen individualisme en trouw aan het (eigen) collectief, tussen 'je hoofd niet boven het maaiveld uitsteken' en de acceptatie van machtsafstand als een natuurverschijnsel. Ook daarvan heb ik veel geleerd, en het heeft mijn interesse in internationaal werken vergroot.

De RMNO is opgeheven, en dat is een grote vergissing. Maar ik zal er nog vaak aan terugdenken, aan een periode die professioneel en persoonlijk voor mij van grote betekenis is geweest.

Hosted by the RMNO

(vertaald uit het Engels)

Misschien is het met landen en organisaties wel zoals met een liefdesrelatie. Daarover zegt men dat wat je in het allereerste begin ergert, je waarschijnlijk de hele tijd zal irriteren. Waarschijnlijk geldt dit ook voor het deel dat je bevalt en dat waarvan je houdt, maar als Duitse ben ik gewoon zo gefixeerd op kritiek dat zelfs mijn tijd in Nederland dit niet heeft geheeld. Misschien zou een shocktherapie andersom helpen. Maar dat is een ander verhaal.

Het was allemaal geregeld: het was de bedoeling dat ik op 1 februari 2002 zou verhuizen van Wiesbaden, waar ik als secretaris van het Europese netwerk van

Milieuadviesraden (EEAC) was gehuisvest bij de Duitse Milieuraad, naar den Haag. Ik moet een voorgevoel hebben gehad, want ik had mijn huurcontract voor mijn appartement nog niet opgezegd. Op weg naar mijn Kerstvakantiebestemming kreeg ik een telefoontje van de toenmalige RMNO-secretaris dat hij met onmiddellijke

Ingeborg Niestroy is secretaris-directeur van het Europese netwerk van milieuadviesraden (EEAC). Zij heeft een brede ervaring in netwerkmanagement, duurzame ontwikkeling en governance. Inge is auteur "Sustaining sustainability", een vergelijkende studie over de governance van nationale duurzaamheidsstrategieën in negen Europese lidstaten en de impact van duurzaamheidsraden.

Ingeborg Niestroy

Hosted by the RMNO

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

...

ingang zou vertrekken. Dat klinkt niet dramatisch, maar Rein Koopmans was de enige met wie we contact hadden, en de secretaris-directeuren van adviesraden zijn ook de sleutelpersonen in het Europese radennetwerk EEAC. Iedereen bij ons was totaal verrast; we dachten dat het nu op zijn minst een paar maanden zou duren voordat een opvolger zou zijn gevonden (een advertentie plaatsen, lange selectieprocedure, etc.). In tegenstelling tot dat van mijn appartement was mijn arbeidscontract in Wiesbaden al opgezegd, dus het eerste wat moest gebeuren was een nieuw contract regelen (hetgeen een tikje ingewikkeld was, maar wat creativiteit – zelfs in Duitsland – maakte het mogelijk). Half januari vond een ‘topoverleg’ in Den Haag plaats tussen de RMNO, de EEAC-voorzitter, mij, en – surprise surprise – ook de nieuw te benoemen secretaris-directeur van de RMNO, Louis Meuleman. Mijn eerste bezoek aan Roel in ‘t Veld’s favoriete restaurant, waarin ik de jaren die volgden zou

deelnemen aan stimulerende debatten met de formule ‘diner pensant’ (één van die Nederlandse uitvindingen, waarvan ik de kern nog steeds niet helemaal heb begrepen: is het omdat dineren alleen moreel niet in orde is, of is het het soort ‘verklemt’ snobisme. Het is de bedoeling dat het stevig klinkt maar ook een beetje chique, maar alleen een

beetje en op zo’n manier dat niemand het ziet. Zoals bij kleine kinderen die verstoppertje spelen: als je je handen voor je ogen houdt betekent het dat niemand je kan vinden...). De andere ‘première’ had zelfs nog langduriger gevolgen, maar dat is ook een ander verhaal.

Behalve deze twee was er dus ook een derde ‘première’, die zou voortduren gedurende mijn relatie met de RMNO, met Nederland en met de twee heren die de eerste avond optraden. Deze opmerkelijke ‘doe’-oriëntatie, “natuurlijk kunnen we dit regelen”, “natuurlijk krijgen we dat voor elkaar”; obstakels worden genegeerd en daarom (of hoe dan ook) bestaan ze niet, – en de dingen gebeuren gewoon. Een prominent voorbeeld hiervan was de organisatie door de RMNO van de EEAC jaarconferentie in oktober 2003 in Florence. Hier vielen sommige dingen op hun plek, maar toch: het had ook iets van dit “ja, natuurlijk, goed idee, we gaan ervoor”. De locatie waar die conferentie plaatsvond staat nog steeds ongeslagen op de eerste plaats en het onderwerp ‘Environmental governance in Europe’ is binnen de EEAC een evergreen geworden waaraan sindsdien vanuit verschillende invalshoeken is gewerkt, binnen het netwerk en door individuele adviesraden.

Alles zag er dus geweldig uit. Omdat mijn verhuizing al was uitgesteld voordat het ‘topoverleg’ plaatsvond, werd afgesproken dat de nieuwe datum 1 mei zou zijn. Er volgden enkele emails over arbeidscontract en andere (niet onbelangrijke!) formaliteiten, vooral herinneringsmails van mijn kant, en er volgde wat een voorbeeld bleek van wat ik in het begin al vermeldde: ik ontving een

“ja, natuurlijk, geen probleem”, en verder gebeurde er niets. Zelfs na herhaalde verzoeken had ik het gevoel dat wat ik basale vragen vond, gewoon niet serieus werden genomen. Een variabele is natuurlijk ook de persoon aan de andere kant, op wie dit geval in versterkte mate van toepassing was, iemand die meer van andere dingen houdt dan van formaliteiten. Hoewel, het verschijnsel trad daarna steeds opnieuw op: ik krijg een “ja, natuurlijk, geen probleem” of gewoon “ja, ik zal het doen” en er gebeurt verder niets. Ik noem dit tegenwoordig een ‘Nederlands ja’. Het is HET verschijnsel waarmee ik gedurende mijn verblijf in Nederland de meeste moeite heb gehad (PS: het is in Vlaanderen, waar ik nu ben, niet veel anders. Ik noem het nu de ‘Benelux black hole’, hoewel ik Luxemburg nog niet goed genoeg ken...). Het werkelijk verwarrende secundaire effect is, dat het moeilijk en tijdverslindend is om er achter te komen WAAROM iets niet gebeurt! Dat zal niemand je namelijk vertellen. Ze duiken en verstoppen zich, verdwijnen. Mijn theorie is dat ze zich schamen omdat ze al gauw ‘ja’ zeggen (in het begin was ik daardoor trouwens vaak positief verrast, - hurry hurry!), en pas achteraf zich de problemen en obstakels realiseren, ze afwegen en vervolgens concluderen dat het niet de moeite waard is er zoveel energie in te steken... Ter vergelijking: In Duitsland is het moeilijk, soms heel moeilijk, om een ‘ja’ te krijgen. Normaliter krijg je een ‘nee’: Er zijn overal mensen die obstakels zien (“Bedenkentraeger”), en andere bezwaren die klassiek zijn voor de overheid (en daarbuiten): men doet de dingen (alleen) zoals ze altijd gedaan zijn. Maar als je er genoeg energie in heb gestopt om mensen te overtuigen dat het verzoek uitvoerbaar is, goed (of niet slecht) voor

hen, niet tegen de regels ..., dan werkt het soms wel.. Als je dan een ‘ja’ krijgt na enige inspanning, kun je er meestal zeker van zijn dat het ook zal gebeuren. Terwijl ik dit schrijf vraag ik me af waarom het implementatiekort bij milieubeleid in Duitsland niet significant lager is. Het zal het geld wel zijn. Of er is geen overtuigende actor!

Het lijkt dus een klassiek voorbeeld van twee kanten van dezelfde medaille, of twee polen van een continuüm: flexibiliteit en betrouwbaarheid. In Nederland (en misschien ook elders) is het trouwens ook gebruikelijk om flexibiliteit de connotatie van ‘creativiteit’ te geven, iets waarop men blijkbaar trots is. Natuurlijk voer ik een windmolengevecht: Waarom zou één van de twee exclusief moeten zijn? Al in mijn proefschrift en in later werk over strategieën voor duurzame ontwikkeling stelde ik voor dat een balans moet worden gezocht. Welnu, hier is nog veel te doen. Voorlopig noteer ik dat intensieve internationale ervaring inzicht geeft.

Dit was, grappig genoeg, ook de gedachte van een “peer review”, toen deze in Nederland werd uitgevoerd en een ander hoogtepunt werd in het internationale werk van de RMNO. De Nederlandse regering had besloten om de aanmoediging van de Europese Commissie te volgen om een dergelijke review van zijn duurzaamheidsbeleid uit te voeren. De RMNO kreeg de opdracht om de review te organiseren, en ik werd uitgenodigd om deel te nemen als een ‘professional observer’, hetgeen inhield dat ik ook een ex-post evaluatie zou schrijven.

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	...
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	-----

Het was een 'hell of a job': 11 'peers' uit vier landen, met allerlei verlangens, tot en met verschillende opvattingen over welke vorm van transport passend zou zijn. De "peer week" was een heerlijke bijenkorf met zo'n 150 stakeholders die in- en uitvlogen gedurende deze week. The peers, ondertussen, delibereerden, maakten lange avonden, sommigen zaten te schrijven....het was weer zo'n wonderbaarlijke stroom van energie, met inzichten zoals ik hierboven al noemde. Met zijn enorme netwerk was de RMNO zowel een uitstekende arrangeur als facilitator. Politiek was er behoorlijk wat aandacht voor het proces: het nieuwe regeerakkoord was niet lang daarvoor ondertekend, en input voor "hoe kunnen we het doen?" was welkom. Door de wijze waarop de peer review in Nederland werd uitgevoerd, zal deze voor altijd in het in het international collectief geheugen blijven als de peer review met de omvangrijkste stakeholderparticipatie *(in ieder geval tot nu toe)*.

Het was overigens mijn promotieonderzoek over strategische milieueffectrapportage, waarin ik ook principes voor (moderne) planning ontwikkelde, dat verantwoordelijk was voor mijn eerste ontmoeting met het werk van de RMNO: ik was 1999 net begonnen als secretaris/directeur van EEAC en was mijn proefschrift aan het afronden, toen het beroemde "Willens en Wetens" werd gepubliceerd, dat me zeer heeft geïnspireerd bij mijn laatste 'kilometers'. Deze studie was baanbrekend en is niet voor niets waarschijnlijk de internationaal bekendste RMNO-publicatie.

Behalve mijn eerste ontmoeting met het Nederlandse 'ja', die eindigde met een luidruchtig telefoongesprek, gevolgd door een – voila! – snelle implementatie (dus...: variabelen die verder onderzocht moeten worden), werd de rest prima geregeld. Ik ontmoette een warm welkom op het bureau van de RMNO, ontving alle hulp en ondersteuning die iemand zich kan wensen die in een nieuw land komt wonen. Het RMNO-'huis' aan het Emmapark is geweldig, het rommelt er, er is lawaai, er hangt veel energie en sfeer, kortom ongelooflijk inspirerend (...wat weer in het tegendeel omsloeg in het andere buurland waarnaar ik na drie jaar verhuisde). Nog inspirerender waren de RMNO-raadsvergaderingen waarvoor ik soms werd uitgenodigd, en de frequentere ontmoetingen met de RMNO-voorzitter Roel in 't Veld: altijd antennes voor ideeën en argumenten die om hem heen straalden, die altijd uitdaagde met een briljante gedachte, vaak provocerend, vaak een ironische grap, zelden een zweem van cynisme. Ik zou graag nauwer met deze man willen samenwerken, – in dit leven of in een ander. Twee chole-rici samen van verschillende nationaliteiten zou ook een interessant experiment zijn. Ondanks en juist vanwege deze karaktertrek is hij voor mij "jemand zum Kirschen stehlen", en – ik realiseer me dit terwijl ik schrijf – bij hem heb ik het Nederlandse 'ja' niet gezien tot nu toe! (hoewel, mijn empirie is niet gefundeerd genoeg...). Last but not least, "the other story", ik heb grote bewondering voor Louis, de secretaris-directeur, voor zijn oneindige energie, ideeën voor projecten, het zien van windows of opportuniteiten en zijn vermogen om mensen bijeen te brengen, ook binnen de EEAC. Mijn dank voor zijn

hulp en steun is groot, vooral als het om meer ging dan formaliteiten.

Wat ik mij aanvankelijk had voorgesteld als een tussenstop op weg naar Brussel, werd een echt thuis dat ik in tranen achterliet toen het na drie jaar tijd was verder te gaan. Er kwamen zelfs nog meer tranen toen de beslissing over het afschaffen van de RMNO bekend werd: het voelt alsof iemand in je naaste omgeving aan het doodgaan is, niet bezocht kan worden, er gewoon niet meer zal zijn, voor discussie, inspiratie, troost en kameraadschap in de voortdurende pogingen om een goed geïnformeerd debat te stimuleren en de governance van duurzame ontwikkeling te verbeteren. Met deze taken en uitdagingen is de RMNO in ons netwerk altijd een bijzondere raad geweest, waarover ik steeds trots heb gerapporteerd in internationale kringen. Over hoe

slim de Nederlandse overheid is om adviesraden (later: een adviesraad) te hebben voor wat ik 'meta-vragen' noem: de vraagstukken die boven het dagelijkse beleid staan, de vragen over welke vragen nodig zijn voor welk maatschappelijk probleem. De ruimte om na te denken over de onderliggende valkuilen van en voor duurzame ontwikkeling, over kennis, communicatie, procedures, en instituties, en over hoe dit alles samenkomt. Dingen onder het tapijt vinden. De zo waardevolle helikopter perspectieven. Nu kan ik alleen nog maar rapporteren dat Nederland deze species heeft laten uitsterven.

Het rouwen zal niet stoppen, en ook niet de hoop op wederopstanding. En ik kan ook al zeggen: alleen de zielen in de 'orbit' laten wandelen, heeft geen zin en brengt geen troost.

RMNO...bezinning

Mijn relatie met de RMNO is mogelijk de kortste van iedereen. Nog nauwelijks benoemd tot Raadslid bij ministerieel besluit vindt de Raad zijn vroegtijdig einde. Slechts 1 echte onbezorgde vergadering heb ik meegemaakt, voor de rest was het voorbereiding van het zeer succesvolle congres dit najaar of het likken van de wonden van het opheffingsbesluit. Die onbezorgde vergadering was wel zeer plezierig. In de hectiek die het leven van een bestuurder van een grote stad met zich

Marnix Norder is wethouder Bouwen en Wonen en stadsdeelwethouder van Haag Hout in de gemeente Den Haag. Daarvoor was hij gedurende vijf jaar Gedeputeerde in het college van GS van de provincie Zuid-Holland. Hij begon zijn carrière met diverse functies binnen het Ministerie van VROM.

meebrengt, was het een oase van rust. Oppervlakkige jachtigheid inwisselen voor diepgang. Macht voor kennis. Politiek voor wetenschap. Invloed voor inzicht.

De vergadering staat symbool voor wat de RMNO is geweest in mijn ogen. Wetenschappelijke bezinning op maatschappelijk wezenlijke vraagstukken over natuur en milieu. Contemplatie. Ik heb grote twijfels of juist deze kernwaarde van de RMNO, die onderscheidend is van reguliere onderzoeksinstituten, in de toekomst geborgd wordt.

Buiten dat was het netwerk aangenaam. Mederaadsleden kwamen uit diverse geledingen van de samenleving. Dit was inspirerend en veelbelovend. Een vriendelijk gezelschap dat een goede discussie niet schuwt.

Mijn bijdrage aan de RMNO was eenvoudig: borgen dat het onderzoek niet te ver loszong van de praktijk van alledag. Eenvoudig, omdat de modder, het slijk van het dagelijks besturen van Den Haag waarin ik elke dag rondploeter, in mij is gaan zitten en met mij is vergroeid. Wanneer ik zelf de maatschappelijke relevantie van de vraagstelling kon plaatsen en de resultaten van het onderzoek zinvol achtte, was het daarmee gedaan. De kennis die ik ondertussen opdeed, was uiteraard mooi meegenomen.

Het opheffen van de RMNO is maatschappelijk een misser, is voor de medewerkers dramatisch en voor mij jammer.

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	...
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	-----

Over schaarse vrije Haagse denkruimtes en eisende voorzitters

De RMNO is voor mij een curieus gezelschap geweest van meer en minder bekende gewaardeerde collegae wetenschappers en boeiende 'reflexive practioners'. Het criterium voor de samenstelling heb ik niet goed kunnen doorgronden, maar het beschikken over een bijzondere kwaliteit in de ogen van de voorzitter van de RMNO, lijkt mij, uiteraard met de kennis van achteraf, een niet betekenisloos criterium.

Geert Teisman is hoogleraar Bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij geeft leiding aan een bestuurskundige masteropleiding gericht op complexe beleidsvragen aangaande ruimte, mobiliteit en water, is voorzitter van de onderzoeksgroep Governance & Networks en adviseert overheid en private partijen. Recent verscheen van zijn hand "Publiek Management op de grens van chaos en orde".

Bij alle leden van het toch bijzonder heterogene RMNO gezelschap leek de primaire lijn van binding te verlopen via de voorzitter, die daarmee invulling gaf aan de idee van krachtig en bindend leiderschap, iets waar veel anderen naar verlangen, maar vaak ook slechts van zullen blijven dromen.

En zoals vele leiders, blijft ook de voorzitter van de RMNO een intrigerend fenomeen. Veeleisend voor zichzelf en meereisend voor anderen.

Deze 'demanding' eigenschap werd, met regelmaat, maar niet steeds gecombineerd door een opvallende mildheid en vooral ook vergevingsgezindheid. De indruk dat je tekortgeschoten was, kon je niet ontgaan, maar elke nieuwe dag bracht weer nieuwe kansen.

De persoonlijke kwaliteiten van de voorzitter waren voor velen meer dan voldoende aanleiding om de onvoorziene en ongewenste neveneffecten die een ieder er gratis bij kreeg wanneer hij of zij een relatie met de voorzitter aanging, te aanvaarden.

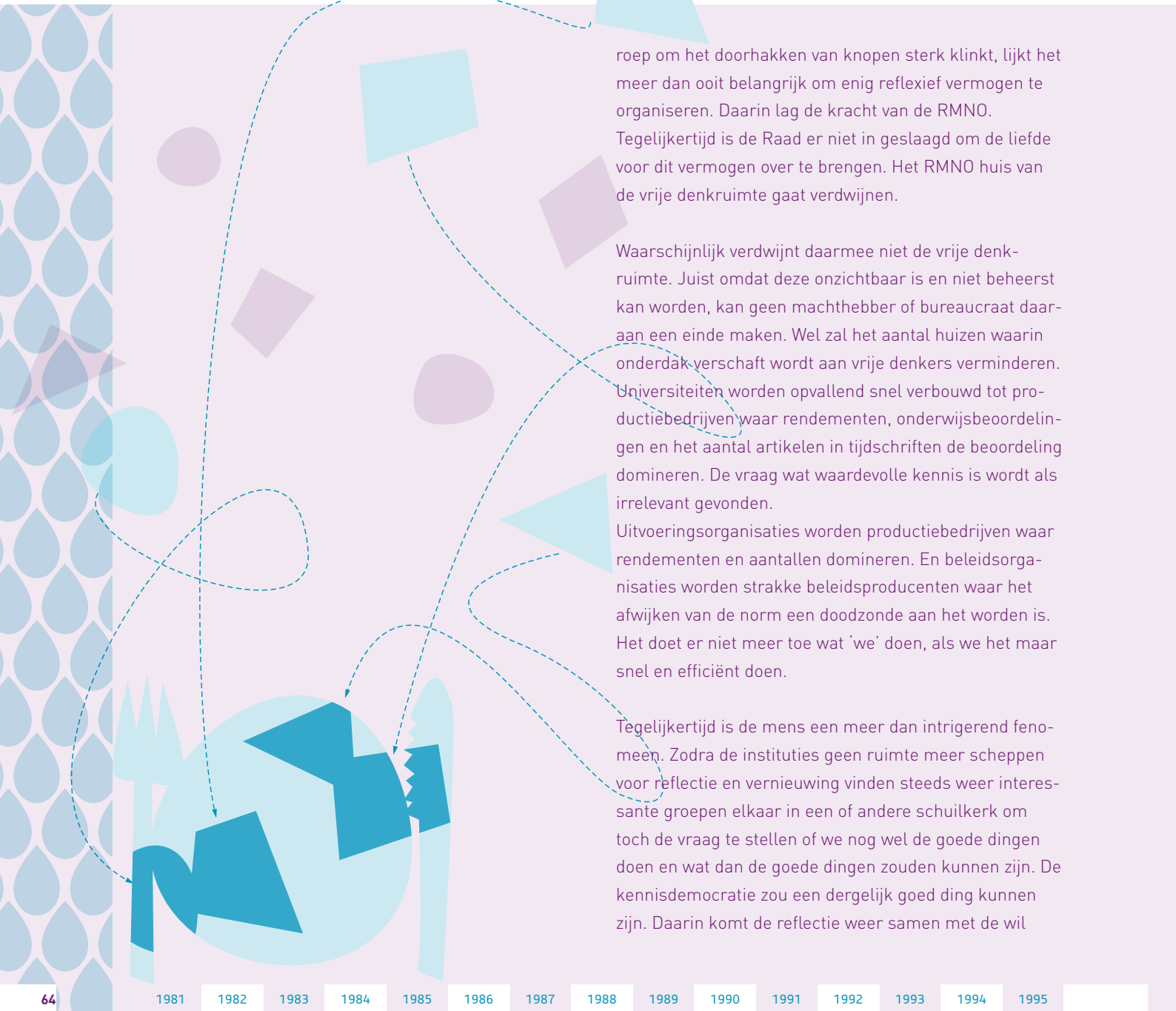
Ook aan mij zijn de onvoorziene en ongewenste neveneffecten niet voorbij gegaan. En ook in mijn geval is dit wederzijds weer toegedekt met de mantel der vergevingsgezindheid. En dat blijft een ontroerende ervaring in een wereld waar velen het niet kunnen laten zich in te graven in negatieve beelden van anderen die nauwelijks nog vatbaar lijken voor heroverweging en herziening.

In mijn geval was het neveneffect van mijn lidmaatschap dat ik medio maart 2009 plots een brief kreeg van de directeur van de RMNO waarin mij 'ontslag' werd aangezegd. Omdat het slechts ging om een overeenkomst

voor enkele uren per week, viel de klap mee. Maar toch, het was voor mij de eerste 'ontslagbrief' in mijn leven en dus niet helemaal zonder emotietrekkende gevolgen. Een reactie in de richting van de directeur leverde per kerende post de verontschuldiging op dat hij maar een boodschapper was. Hij gaf overigens niet aan namens wie hij boodschapper was. Dat was natuurlijk evident.

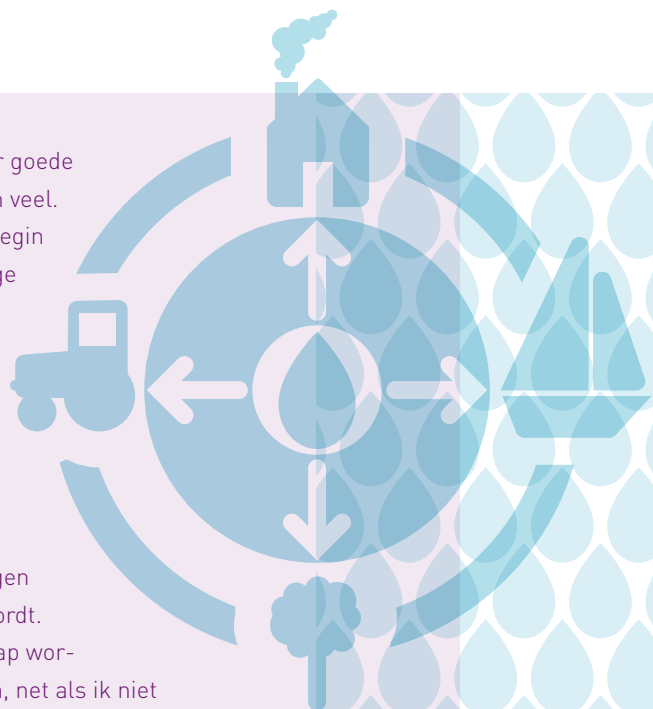
En waarvoor werd ik dan ontslagen, zult u zich misschien afvragen? Dat had alles te maken met 'demanding'. De voorzitter had besloten om het einde van zijn voorzitterschap niet geruisloos te laten voorbij gaan en een bijzonder congres te laten organiseren over een bijzonder onderwerp, te weten Knowledge Democracy. Weinig mensen zullen deze twee woorden in hun dagelijkse taalgebruik achter elkaar plaatsen. Ook bij mij riep dit begrippenpaar niet direct warme gevoelens op. Toch werd van mij verwacht dat ik een van de workshops/sporen op het congres zou organiseren. Toen ik iets te lang andere zaken prioriteit gaf, werd rigoureus ingegrepen. Mijn vervanger ging al dezelfde dag aan de slag en misschien al wel iets eerder.

Het congres werd georganiseerd en was een succes. Ook daar bleek het bijzondere van de RMNO en haar voorzitter: het agenderen van thema's die voor velen niet erg scherp op het netvlies staan, het bijeenbrengen van een bijzonder mengelmoe van praktijkmensen, beleidsmensen en kennismensen over de grenzen van domeinen, disciplines, schalen en landen en het benadrukken van het belang van reflexief vermogen. Juist in een periode dat Nederland lijkt te struikelen van hype tot hype en de

om te regeren en worden er goede dingen gedaan in plaats van veel. Ik geloof dat ik een beetje begin te begrijpen waar Knowledge Democracy over gaat: het bijeenbrengen van werelden die geïsoleerd van elkaar tot een zekere droefheid stemmen.

En misschien is het een zegen dat de RMNO opgeheven wordt. De leden van dit genootschap worden immers niet opgeheven, net als ik niet opging in rook na de harde missive van de voorzitter. Eerste reacties zijn vaak defensief: wat een sufferd(s), snappen ze het dan niet of zal ik het nog eens gaan uitleggen. Maar veel interessanter en misschien vruchtbaarder is de gedachte dat het opleveren van het lege RMNO huis op 1-1-10 het begin is van nieuwe samenballingen – om maar een mooie Roeliaanse term te gebruiken – van reflexief vermogen. Misschien zal dit vaker dan in de RMNO uitkristalliseren in de praktijk en zo de basis gaan vormen voor praktijken van kennisdemocratie. Kortom, ontslagen worden moet, het doet je goed. Als het maar met liefde gebeurt in een zoektocht naar beter en in de wetenschap dat het erom gaat daarna weer verder te gaan, met vernieuwde energie en met kennis gewapend.

De RMNO en ik: wat we van elkaar hebben geleerd

Het is moeilijk kiezen uit een periode van 28 jaar wat je nu als leukste, vervelendste of meest tragische moment herinnert. Ik ga hier geen uitgebreid verhaal vertellen over de ontwikkelingen binnen en buiten de RMNO in de loop van de tijd. Dat is al eens vastgelegd in een voordracht voor Aminor (De Vlaamse milieubedministratie) in 2001. Het gaat mij erom aan te geven wat voor mij belangrijke leermomenten waren.

Bert de Wit is bioloog en in 1981 bij de RMNO gekomen als secretaris ad interim. De afgelopen jaren werkte hij er als programma-manager, en schreef een groot aantal adviezen en achtergrondstudies. Hij is vooral gespecialiseerd in de methodologie van de relatie tussen kennis en beleid; van zijn hand is o.a. "Methodologie van Grenswerk".

Laat ik voorop stellen dat toen ik bij de RMNO kwam te werken als interim-secretaris in 1981, ik in een grote leegte terecht kwam na het enerverende werk in de Commissie Alternatieve Geneeswijzen. Enerverend in de zin dat het eindrapport zo belangrijk werd geacht dat perfide leden van de commissie het tevoren lieten uitlekken en op een hun welgezinde manier in de pers kregen "gerecenseerd". Voor het secretariaat dat toentertijd uit mw. Farret-Jentink en mij bestond, betekende dat dag en nacht doortypen om het rapport op tijd klaar te krijgen. Dat gebeurde toen nog met elektronische schrijfmachine en typex. Toen al kreeg ik het idee dat er "something rotten" was in de relatie tussen kennis en beleid en dat politieke handigheid (je kunt ook zeggen: rattenstreken) vaak meer vermag dan rapportages die met veel moeite en onderhandelingen tot stand zijn gekomen.

Leerpunt: een handige politieke manoeuvre vermag meer dan tien doorwrochte rapporten.

De grote leegte in het begin was een gevolg van het feit dat de meeste deskundigen op het gebied van milieu en onderzoeksprogrammering al actief waren in de Landelijke Stuurgroep Onderzoek Milieuhygiëne. Deze door Wetenschapsbeleid (ja, dat hadden we in die dagen nog, wat een luxe met nu vergeleken) ingestelde stuurgroep werd in de volgende jaren afgebouwd en grotendeels opgenomen in de RMNO. Daar was uiteraard voorzichtigheid bij geboden, want in de ogen van de ambtenaren van Volksgezondheid en Milieuhygiëne kon zo'n door Wetenschapsbeleid ingestelde Stuurgroep maar beter verdwijnen.

Tweede leermoment: de verkokering in het Haagse is niet bevorderlijk voor een op rationaliteit geba-

seerd onderzoeksbeleid. Het onderzoeksbeleid van de rijksoverheid kwam over als een touwtrekken tussen Wetenschapsbeleid en vakdepartementen, waarbij de balans de ene keer naar die kant uitslaat en de andere keer naar de andere kant. Het totale gemis aan een samenhangend wetenschapsbeleid tegenwoordig is wel zorgwekkend.

Zo was er in 1983 een werkgroepje criteria prioriteitsbepaling onder leiding van Loet Clarenburg. Een uiterst aimabele man waarmee ik heel goed overweg kon. Dat was voor mij een voorbeeld van een gedreven raadslid die bepaalde ideeën wilde realiseren en die kon inspireren. Ik heb er wel meer meegemaakt, maar ook het tegenovergestelde.

Leerpunt: kijk naar de gedrevenheid van raadsleden als je een bepaald project "op je bordje krijgt". "Een gedreven en geëngageerd raadslid is een godsgeschenk." Dan heb je geluk, dan is de interactie leuk en verrijkend, in het andere geval zul je het vooral zelf moeten doen. Het rapport van de werkgroep werd overigens niet aangenomen door de Raad. Men vond de prioriteringsmethode te ingewikkeld. Niet geëxpliciteerde reden is volgens mij geweest dat men het te riskant vond naar de buitenwereld toe om al te transparant aan prioriteitsbepaling te doen op het brede veld van milieu- en natuuronderzoek. Bij latere prioriteringsexercities door de Raad rond Meerjarenvisies werd aanvankelijk een uitgebreid scala van zes criteria gebruikt over het maatschappelijke belang en de stand van de kennis, maar al gauw bleek dat het aantal criteria gerust tot twee kon worden teruggebracht en dat het dan ook nog erg moeilijk was om

bijvoorbeeld inzicht te hebben in de stand van de kennis op een bepaald punt...

Leerpunt: transparante prioritering is belangrijk om de legitimiteit van een Raad te ondersteunen, maar moet niet al te ingewikkeld zijn. Doodeenvoudig omdat de expertise voor ingewikkelde beoordelingen ontbreekt. De pretenties dat de RMNO “de denktank” zou zijn en hét kenniscentrum (jaren negentig op de website) waren lichtelijk bezijden de waarheid, maar sloten wel goed aan op de politieke roep naar “expertraden” in die tijd. De maatschappelijke component werd duidelijk ondergewaardeerd.

Leerpunt: zonder interactie met maatschappelijke groepen kan een expertraad moeilijk beweren dat hij zicht heeft op maatschappelijke ontwikkelingen en daaruit voortkomende onderzoeksbehoeften op de middellange termijn.

Sommige ideeën doen er erg lang over om te rijpen. Er was ooit een werkgroepje Natuur binnen de RMNO met de raadsleden Goedmakers en Van Donselaar. Eigenlijk

was de aanleiding dat de RMNO met z’n onderbouw van PSG’s te sterk op de milieukant was gericht (uitzondering de Programmerings- en Studiegroep Recreatie en Natuurlijk Milieu onder de bezielende leiding van Hans Heytze) en dat “de natuur” meer uit de verf moest komen. Er werd in een klein groepje van raadsleden gediscussieerd, er werd een notitie opgesteld zonder echt vernieuwende invalshoeken. Want wat gebeurde er als een “ecosysteem instort”, zoals het heette in termen van milieuactivisten? De literatuur gaf aan dat er dan een ander ecosysteem ontstaat. Is dat dan erg of...? Dat soort vragen was in het begin van de RMNO nog redelijk taboe. Maar niet alleen bij de RMNO. In het midden van de jaren negentig werd mij door een groep ecologen gevraagd wat mijns inziens belangrijke thema’s zijn voor het onderzoek op de wat langere termijn. Ik meen dat deze enquête in het kader van NWO gebeurde. Ik had toen net het boek van Gunderson en Holling gelezen over Barriers and Bridges to the Renewal of Ecosystems and Institutions en was onder de indruk van de geïntegreerde manier van denken over sociaal-ecologische systemen die ontwik-

kelingen doormaken, die door bepaalde fasen heen gaan (creatieve destructie) en die in verschillende stabiele toestanden kunnen voorkomen. Dat leek me nu een onderwerp waar in het fundamentele onderzoek zwaar op moest worden ingezet. Want het was totaal niet volgens de ecologische doctrines van lineaire processen en het streven naar evenwicht dat daarin centraal staat. Pas anno 2009 is er plotseling veel belangstelling voor het niet-lineaire karakter van het gedrag van ecosystemen. Dat plotselinge zal waarschijnlijk wel te maken hebben met de financiële crisis die eind 2008 losbarstte. Dan is de tijd blijkbaar rijp om op een fundamenteel andere manier naar dingen te kijken.

Leerpunt: kom niet bij fundamentele wetenschappers aan met paradigmawijzigingen. Die slaan – geheel overeenkomstig de theorie van beide eerder genoemde heren – alleen aan bij sommige wetenschappers in de marge. Pas na ingrijpende gebeurtenissen of omdat het systeem niet verder kan (natuurdoeltypen als fixatie in een veranderende omgeving), komt de onderstroom naar boven. Overigens wel fascinerend om vanuit een ander paradigma naar zaken als natuurbehoud en klimaatverandering te kijken. Dat zijn dan ook vaak baanbrekende publicaties.

Over baanbrekende rapporten gesproken. Waar we trots op mogen zijn is dat de RMNO de eerste instantie in Nederland geweest die het aandurfde om verschillende visies op natuurbehoud en –ontwikkeling te expliciteren. Het rapport “Vijf visies op natuurbehoud en natuurontwikkeling” (1988) werd later uitvoerig geciteerd. Het denken over grondhoudingen ten aanzien van de natuur is vervolgens ook in het denken over duurzame ontwik-

keling uitgewerkt. De WRR heeft er later een rapportage aan gewijd (1994).

De RMNO heeft ook als eerste in 1989 de consequenties van duurzame ontwikkeling voor wetenschapsbeoefening en onderzoek aan de orde gesteld. Er zijn wel pogingen gedaan om daarop verder te gaan, maar discussies in werkgroepen stierven soms ook een stille dood...

Leerpunt: de RMNO heeft af en toe de goede strategische onderwerpen geagendeerd en uitgewerkt voordat anderen van het belang ervan waren overtuigd.

Toen de PSG's na 1994 werden losgekoppeld van de RMNO, en vele ophielden te bestaan, is de Raad sterker als expert-raad gaan functioneren. Het bottom-up karakter kwam toen met name naar voren in de passieprojecten van raadsleden waarvan sommige succesvol waren ("Mooi licht, mooi donker", "De ruimte spreekt voor zich") en andere veel te lang duurden...

Leerpunt: een goede combinatie van bottom-up ideeën en top-down gestuurde thema's is belangrijk voor advisering over strategisch onderzoeksbeleid.

Over bottom-up ideeën: er werd wat af geprogrammeerd in de begintijd van de RMNO. De PSG's waren de motor en de Raad ging eigenlijk pas na 1986 meer een eigen programma draaien. Er werden volop boekjes en later ook briefadviezen gemaakt, omdat men op het bureau de indruk had dat je ook nog wat anders moest doen om invloed te hebben. De beroemde twee A4-tjes.

De RMNO werkte braaf mee aan adviezen die door departementen waren gevraagd om onderzoeksprogramma's op de rails te zetten, maar mocht zich niet bemoeien met de uitvoering. Adviezen als Grond tot

Zorg kwamen er als basis voor een interdepartementaal speerpuntprogramma. Dat was in de jaren tachtig en negentig de vorm waarin maatschappelijke relevant onderzoek een plaats kon krijgen. Strategische onderzoeksprogramma's noemden we dat bij de RMNO. Samenwerking tussen OCW en vakdepartementen lag eraan ten grondslag. De RMNO wist waar hij naartoe moest werken om middellange termijn onderzoek van de grond te krijgen en door de hybride samenwerkingsverbanden kwam dat onderzoek er ook. In de jaren negentig kreeg NWO de taak speerpuntprogramma's op maatschappelijke thema's op te tuigen op basis van adviezen van sectorraden als de RMNO. Analyse van de uitvoering van een speerpuntprogramma in de praktijk leert de RMNO echter dat de maatschappelijke borging absoluut onvoldoende is. De interne mechanismen bij NWO zorgen er vaak voor dat de wetenschappelijke kwaliteit boven maatschappelijke relevantie gaat.

Leerpunt: als er geen aparte "ruimte" en "logische locatie" is voor hybride onderzoeksprogramma's op maatschappelijk belangrijke thema's, kun je wel stoppen met het programmeren van strategisch onderzoek. Wat is er terecht gekomen van de RMNO-rapportages van de Kennisarena's voor VROM (2006)? Ik zou het niet weten en ik vermoed velen bij VROM ook niet. Bij LNV is er in ieder geval nog een deel van het onderzoek dat tot de z.g. kennisbasis wordt gerekend en strategisch onderzoek bevat.

Tweede leerpunt is dat het tamelijk naïef is om te veronderstellen dat strategische onderzoeksprogramma's binnen de bestaande onderzoeksinfrastructuur makkelijk te plaatsen zijn en bruikbare resultaten opleveren. De

bestaande instituties vormen het programma zo om en kapselen het zo in, dat het vooral een mooie gelegenheid wordt om aio-plaatsen mee te financieren. Er schijnt een Science System Assessment groep te zijn, maar ik heb nog niet gehoord dat die zich over dit verschijnsel heeft gebogen...

Soms werd de RMNO door VROM gewoon "overgeslagen" waar het voor de hand zou liggen om de Raad om advies te vragen. Dat gebeurde bijvoorbeeld bij het eerste NOP (Nationaal Onderzoeksprogramma) Mondiale Luchtverontreiniging en Klimaatverandering. Marleen van de Kerkhof heeft er later een reuze aardig onderzoekje naar gedaan wat nu eigenlijk heeft bepaald waarom het NOP er zo snel kwam in 1989 en waarom de RMNO in het begin er niet bij betrokken werd, terwijl de Raad wel was betrokken bij het eerste door Wetenschapsbeleid in 1986 gefinancierde klimaatonderzoeksprogramma. Vaak hoor je zeggen dat het politieke klimaat ("de eerste groene golf") de reden was, maar uit het onderzoekje blijkt dat de rol van personen en hun belangen toeneemt naarmate de analist dieper in het netwerk doordringt. Het was overigens wel zo dat de RMNO in die tijd minstens een jaar nodig had voor een advies. Dat kan heel goed een reden zijn geweest om de RMNO pas in een later stadium erbij te betrekken, toen de kaarten al geschud waren in overleg tussen onderzoeksinstituten. Zo kun je een adviesraad ook passeren...

Leerpunt: als vanuit het beleid urgentie geboden is, kun je beter met een ruw rapport en daarop gebaseerd advies komen dan met een zeer doorwrocht rapport. De neiging bij de leiding van de RMNO in het

begin was nog te veel om wetenschappelijk toch vooral goed doortimmerde rapportages te leveren. Later zijn er adviezen en rapporten geleverd binnen twee of drie maanden, zoals het advies over het vervolg op NOP-klimaatonderzoeksprogramma met pleidooi voor adaptatieonderzoek (nauwelijks salonfähig in 2001) en de rapportages voor de Directie Kennis en Innovatie van LNV over de scan van verkenningen en de stand van de kennis m.b.t. thema's uit de Kenniskamer Natuur en Landschap in 2009.

De laatste tien jaar, onder de langst zittende RMNO-voorzitter, Roel In 't Veld, heb ik veel geleerd. Het begon met het project over de relatie tussen kennis en beleid, dat uitmondde in Willens en Wetens. In 2000 gevolgd door kennismaking met transdisciplinariteit in de conferentie in Zürich. Dat was een eye-opener. Maar ook de beleids-theorieën achter het kennis- en onderzoeksbeleid, de methodologie van grenswerk waaraan ik heb gewerkt.

Ten slotte een laatste punt, dat geen leerpunt is maar waar wel dierbare herinneringen aan zijn verbonden. Ik denk dat het in 1995 is begonnen met het afscheid van Hans Opschoor als voorzitter van de RMNO. Ik bedoel mijn "coming out" als zanger. Het hele bureau zong toen "He is the very model of a modern major general" (uit de "Pirates of Penzance" van Gilbert and Sullivan). Sindsdien ontstond er een hechte samenwerking met Annelies de Vries, die goed piano kon spelen, en werd menig etentje versierd door haar pianospel en mijn pogingen om Schubert, Purcell, of Quilter te interpreteren. Het waren mooie tijden. Das gibt's nur einmal...

Mijn herinneringen

De RMNO heeft ooit het initiatief genomen voor het onderzoeksprogramma Milieu en Economie wat mij kansen bood om in Tilburg een groepje in de milieueconomie op te bouwen en dit vak te verankeren in de economische faculteit. Dat was in die tijd anders heel moeilijk geweest. Het was voor mij een wat merkwaardige ervaring dat de RMNO achteraf helemaal niet zo blij was met dit initiatief. Er werd mij verteld dat het door NWO was overgenomen en daarom niet de vorm had gekregen die oorspronkelijk bedoeld was. Ik heb er een tijdje over gedaan om

Aart de Zeeuw is hoogleraar Milieueconomie en directeur Graduate Studies aan de Universiteit van Tilburg. Daarnaast is hij voorzitter van de European Association Environmental and Resources Economists. Eerder is Aart o.a. decaan geweest van de Economische Faculteit van de Katholieke Universiteit Brabant.

aan de RMNO

te begrijpen wat hier bedoeld werd. NWO is toch een respectabele organisatie die probeert om wetenschappelijke standaarden vast te houden. Uiteraard worden er fouten gemaakt, maar met die intentie is toch niets mis? Het kan toch niet de bedoeling zijn om die standaarden minder belangrijk te vinden. Misschien werd er bedoeld dat NWO een vrij conservatieve organisatie is waarin discipline overschrijdende initiatieven niet echt een kans krijgen. Dat lijkt me inderdaad een probleem. NWO werkt met peer review en peer review werkt conserverend omdat de gearriveerde onderzoekers vaak denken dat hun weg de beste is. Dit probleem hebben internationale tijdschriften ook en het komt daarom vaak voor dat prijzen, zoals de Nobelprijs, verleend worden aan artikelen die niet in de toptijdschriften verschenen zijn. Toch zat er denk ik ook nog iets anders achter, iets wat regelmatig opduikt, vooral in de discussie over milieueconomie. Wetenschappers hebben vaak de neiging om zaken in hun domein te trekken en alleen onderling te communiceren, in een taal die voor anderen moeilijk toegankelijk is. In het geval van de milieueconomie komt daar nog de

karikatuur bij van de “neo-klassieken” die geen oog zouden hebben voor de relatie met de natuurlijke omgeving en elkaar alleen maar de loef proberen af te steken met nog slimmere wiskundige modellen. Dat laatste is inmiddels grotendeels achterhaald, en de modellen bevatten nu wel relaties met schade door klimaatverandering bijvoorbeeld, maar het communicatieprobleem is er nog wel. Als je dit probleem samen neemt met de conserverende werking van peer review, dan is de hamvraag in feite wat je met de wetenschappelijke wereld aanmoet. Je kunt die wereld inkrimpen maar dat is in de historie door de redelijken nooit echt overwogen omdat een onafhankelijke kritische massa van intellectuele vaardigheden, gekoppeld aan een school voor kadervorming, van grote maatschappelijk waarde wordt geacht. De expertise is ook nodig om tot een goede evaluatie van onderzoeksvoorstellen te komen. Je kunt die wereld links laten liggen maar dat is tegenstrijdig met de eerdere conclusies. Het enige antwoord lijkt te zijn dat je moet proberen om deze wereld te interesseren voor de grote wereld en uit te dagen hun inzichten te laten functioneren in

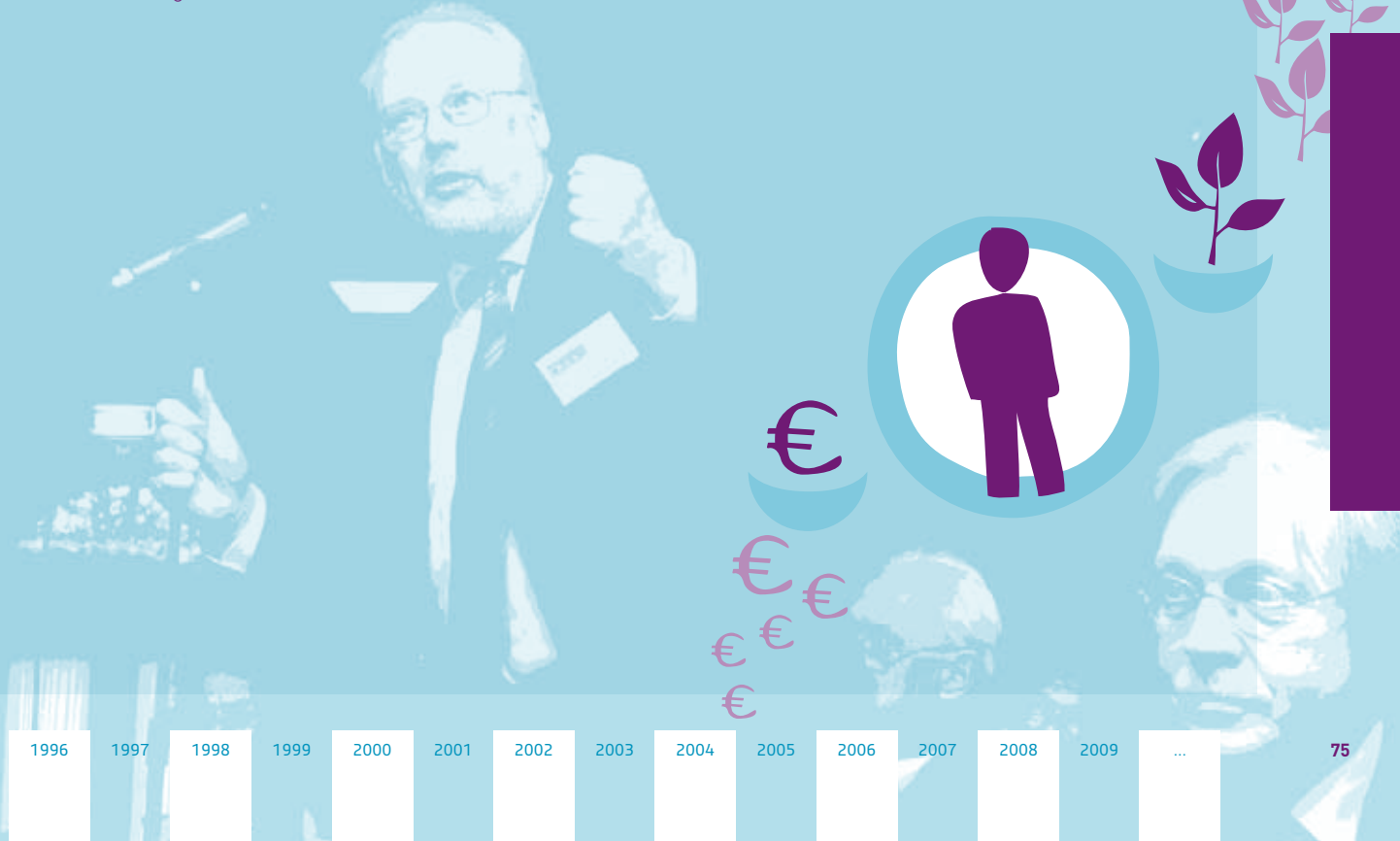
de vragen waar de maatschappij voor staat. Wellicht is de teleurstelling bij de RMNO over het onderzoeksprogramma Milieu en Economie hierop terug te voeren. Het programma heeft geleid tot onderzoek op een behoorlijk niveau en tot verankering van de milieueconomie in Tilburg (en bij de VU in Amsterdam en in Wageningen) maar het heeft nauwelijks geleid tot oplossingen voor de vragen waar de RMNO oorspronkelijk mee zat. Tegen deze achtergrond ben ik ooit lid geworden van de RMNO. Ik had weinig aarzeling: een Raad die wil makelen tussen wetenschap en beleid, met vertegenwoordigers uit het grote bedrijfsleven, wetenschap en overheid, daar wilde ik graag deel van uitmaken. En ik heb het altijd met veel plezier gedaan. Het belangrijkste voor mij was toch simpelweg de ontmoeting met mensen, en niet zo maar mensen. De Raadsleden waren interessante mensen die hun sporen ergens verdiend hadden. Ik koester die ontmoetingen. Het bureau was klein maar in hun enthousiame en gedrevenheid brachten de mensen dingen tot stand waar normaal gesproken veel meer menskracht voor nodig is. De RMNO was ook een beetje onconventioneel. Ik vind dat leuk maar denk ook dat het een voorwaarde is voor creativiteit. De sfeer was goed: eerst proberen iets tot stand te brengen en dan goed eten op een mooie locatie. Zo hoort dat. Is het gelukt om de kloof tussen wetenschap en beleid te dichten? Nog lang niet natuurlijk, maar we hebben er tenminste aan gewerkt en hier en daar wat bereikt. Het is heel droevig dat de RMNO verdwijnt. De unieke combinatie van mensen, en aandacht voor de relatie tussen wetenschap en beleid, vind je nergens anders.

Er zijn vele verhalen en anekdotes maar ik wil me beperken tot twee projecten omdat die iets te maken hebben met de achtergrond die ik net geschetst heb. We zijn ooit gedoken op het onzalige voornemen van de Nederlandse regering om de subsidieregeling m.b.t. de ontwikkeling van zonne-energie af te schaffen. We hadden uiteraard gelijk, maar onze onderbouwing was wankel. Het voelde zeer ongemakkelijk om op een persconferentie te zitten met een goede conclusie over een belangrijke kwestie maar met een analyse waar gaten in zaten. Het project was mijn verantwoordelijkheid en daarom was het misschien wel mijn meest verschrikkelijke belevenis in RMNO-verband. De fout die we naar mijn idee gemaakt hadden was dat we niet voldoende getrokken hadden op wetenschappelijke expertise. Het bevestigde een van mijn belangrijke uitgangspunten dat betogen geworteld moeten zijn in een goede wetenschappelijke analyse om het gewenste effect te sorteren. Ik schaamde me en dacht: dat nooit weer.

Een paar jaar later deed zich een kans voor op enig herstel. De Nederlandse overheid had behoefte aan advies over maatschappelijke kosten-baten analyses (MKBA's), en meer in het bijzonder over verdiscontering van toekomstige milieubaten. Hier zaten verschillende kanten aan. MKBA's kunnen een technocratische benadering van politiek en beleid in de hand werken, maar dit kan ondervangen worden door het primaat van politiek voorop te stellen en beleidsmakers te betrekken bij en inzicht te geven in de analyses. MKBA's zijn omstreden omdat er vaak gestreefd wordt naar monetaire waarderingen van milieubaten, maar dit kan ondervangen worden door ruimte te maken om die waarderingen te variëren. Het

piece de resistance is echter de verdiscontering. Iedereen die wel eens met dit bijltje heeft gehakt weet hoe gevoelig de resultaten hiervoor zijn. Het bekendste voorbeeld is inmiddels de "Stern Review", een kosten-baten analyse voor het klimaatprobleem die in opdracht van de Engelse overheid is verricht. In vergelijking met andere studies bereikt deze studie precies de omgekeerde conclusie, namelijk nu iets doen, enkel en alleen door een andere keuze van verdiscontering. De Nederlandse overheid zou niet tot de conclusie van Stern komen omdat zij al lang een hoge discontovoet hanteert voor alle kosten-baten analyses. Wie heeft gelijk? De RMNO heeft het initiatief genomen een wetenschappelijk onderzoek te starten, in samenwerking met het Centraal Planbureau, het

Planbureau voor de Leefomgeving en de Universiteit van Tilburg, voornamelijk uitgevoerd op het CPB. De conclusie was dat de discontovoet moet variëren per project, en voor projecten met milieubaten aan de lage kant moet zijn. Dit hangt samen met risico's en met koppelingen van kosten en baten. Deze conclusie is overgenomen door het Ministerie van Financiën en het was een mooi moment een concept-brief te lezen van de Minister aan de Tweede Kamer met deze boodschap. Er is nog veel werk aan de winkel om een concrete invulling van de ideeën te krijgen, maar daar wordt nu aan gewerkt in relatie met het onderzoek naar de wenselijkheid van dijkverhogingen. Toch iets bereikt!

Een tijd vol passie en twijfel

Hoe het zo kwam

Ten tijde van mijn eerste, Nijmeegse hoogleraarschap ontving ik de uitnodiging om part time adviseur te worden van minister voor wetenschapsbeleid Van Trier. Waarschijnlijk was mijn eerdere functie als directeur planning, informatiesystemen en budgettering van de Leidse universiteit daaraan debet. Bestuurskundige met praktijkervaring was, is een schaars goed. Ik kwam te werken bij de directeur-generaal Egbert van Spiegel die met een talentrijke groep waarin Chris Moen, Peter

Roel in 't Veld is hoogleraar aan de Open Universiteit Nederland, hoogleraar Good Governance aan de Universiteit van de Nederlandse Antillen en lector democratie. Ook is hij lid van de Raad van Advies van Nederland Kennisland, HSK Groep en president-commissaris bij ProRail. In het verleden was hij onder meer directeur-generaal voor HO en WO bij het Ministerie van OCW.

Tindemans en Peter Tack, zich boog over vragen rond optimale aansluiting tussen wetenschap en beleid. Met name de ontwikkeling van de sectorraden wetenschapsbeleid boeide ons, en ik werd de eerste voorzitter van de commissie methodiekontwikkeling sectorraden die de prille en onvolledige reeks gestichte sectorraden van advies voorzag. Deze commissie vormde de voorloper van de latere COS, de commissie overleg sectorraden die meer dan 25 jaar later door minister Van der Hoeven ten grave werd gedragen samen met de meeste sectorraden. Het werkklimaat was prettig intellectueel. Van Spiegel was een strijdvaardige mathemaat die vooral van het simplisme op het ministerie van economische zaken een voortdurende prikkel ontving tot verdiepend beleid. Toen ik in 1982 directeur-generaal hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek werd, moest ik dit adviseurschap opgeven maar was mijn relatie met de sectorraden inhoudelijk al duurzaam.

Het verzoek om te solliciteren als voorzitter RMNO kwam midden jaren negentig als een verrassing. De sollicitatiecommissie was erg Wagenings, en ik leek niet haar ideale kandidaat want te zwak in normatieve redeneringen omtrent natuur en milieu. Desondanks volgde een unanieme voordracht. Waarom ik de functie aanvaardde? Ik denk vooral vanwege de herinnering aan die eerdere hierboven beschreven periode en omdat ik hoorde dat Hans Opschoor die ik kende van het NIAS en die ik graag mocht ook voorzitter was geweest.

In een afschuwelijk pand in Rijswijk huisde de staf van de RMNO. Een zachtmoedige secretaris die gedurende jaren

nog duidelijk bleef geven van zijn grote genegenheid voor de vorige voorzitter – die na korte tijd voor een betere baan haar functie had ingeruild – leidde de schaarse troepen. De staf had aanvankelijk moeite met de introductie van bestuurskundige invalshoeken, maar paste zich soepel aan. Wij probeerden een groot onderzoekprogramma van de grond te tillen waarin milieu en natuur vooral vanuit de gammahoek zouden worden ingevlogen, onder de titel Gamon. Werkdiners moesten directeuren-generaal er toe verleiden om kennisvragen te formuleren. Hun favoriete thema was gedragsverandering van burgers: lever mij kennis over maatregelen die gedragsverandering van burgers bewerkstelligen. Deze wel erg instrumentele benadering leidde tot weerstand bij wetenschappers zodat langdurige discussies onvermijdelijk waren. NWO was niet geneigd om op vernieuwende wijze intern om te gaan met middelen voor dit programma en schoot in de vertrouwde mal van uitbesteding van aio-plaatsen voor dit doel. Departementen werden daar weer chagrijnig van en leverden aanvankelijk niet erg veel middelen voor het programma. Het departement van OC&W bleek sedert de jaren tachtig onherstelbaar aan prestige op het punt van wetenschaps- en onderzoekbeleid te hebben verloren, en was niet meer tot doeltreffende coördinatie in staat.

Ook begonnen we in de beginjaren met de verdere ontwikkeling van methodologie, eigenlijk in het voetspoor van 15 jaar eerder. De verschijning van Willens en Wetens in 2000 met een Engelse vertaling zette de RMNO ook internationaal op de methodologiekaart.

We verhuisden gelukkig naar hartje Den Haag in een pand dat was ontkomen aan de brand na het bombardement op het Bezuidenhout in 1944, net zoals mijn ouderlijke woning aan de andere zijde van dezelfde wijk. De secretarisswisseling bracht meer raffinement in de omgang met de departementen.

Wie al die jaren bleef, was Bert de Wit. Een mens zonder raffinement, met een enorme werklust, eigenzinnig en meestal vriendelijk. Hij heeft onnoemelijk veel bijgedragen aan het karma van de raad. In hem zelf vond ook de worsteling plaats met betrekking tot de transitie van een overwegend biologische invalshoek naar een interdisciplinaire oriëntatie. Bert heeft een humeur, vaak zonnig maar soms narrig. Dit humeur was voor mij een informatiesysteem. Zijn werkkraft is enorm, zijn productie groot.

Motivatie

Ik probeerde te werken aan motivatie van al het in de raad verenigde talent. Door de wijze van programmering van het werk van de raad, door te sturen op vermoedelijke impact van ons werk, door ook leuke dingen te doen. De introductie van passieprojecten in 2003 bleek een opwekking maar ook een dreigende splijtzwam. Nooit meer vergeet ik de attractiviteit van de bescheidenheid waarmee Marga Kool haar passieproject over het recht op duisternis introduceerde. "Mooi licht, mooi donker" bleek een internationaal succes, speelde perfect in op ontluikende beleidsagenda's en leidde tot een prachtige manifestatie in Kootwijk.

Herman Eijsackers voltooide zijn passie die georiënteerd was op geaardheid samen met Jacqueline Jonkers in een studie die de naam kreeg: "De ruimte spreekt voor zich". Deze Herman ontwikkelde met mij een kritisch-vriendschappelijke relatie die ten dele voortkwam uit Hermans zicht op zijn schoonvader die ooit als rector magnificus van de Leidse universiteit een rede hield over het besturen van het onbestuurbare. Hij was de voornaamste recensent van mijn optreden als voorzitter. Stuurde ook op procedures.

Mijn eigen passieproject was Gekrulde Ruimte. Daarover later meer.

Ik laat een aantal groepen van actoren en onderwerpen de revue passeren.

De ministers

Margreet de Boer was de enige persoon op aarde die mij binnen 14 dagen tweemaal een boeket bloemen zond: de eerste maal te midden van velen bij mijn benoeming tot staatssecretaris, de tweede maal - als een van de zeer weinigen - bij mijn ontslag, twaalf dagen later. Toentertijd was ze lid van een commissie over busvervoer, die ik voorzat. Ze nam het voorzitterschap over. Als minister produceerde ze een aardig boekje met een visie, dat door ambtelijk VROM als not-invented-here terzijde werd geschoven. In haar opdracht produceerde ik een "reisnota" om een vloeiende integratie van ruimte en milieu te bewerkstelligen. Ambtelijk VROM zag ook dat niet zitten. De minister zette niet door. De RMNO ontwierp toentertijd vooral beleidsrelevante onderzoek-

programma's, over biodiversiteit en 'milieu en economie', onder meer.

Jan Pronk was heel andere koek. Hij raakte pas geleidelijk geïnteresseerd in zijn portefeuille en was niet van nature geneigd om zich door extern advies te laten leiden. De klassieke beleidsproducten als nota's en plannen konden hem niet lang boeien. Heel goed was hij in het verzinnen van extreem moeilijke vraagstellingen die ook ons soms tot wanhoop brachten. De meest intrigerende was: Is te onderzoeken welke gedragslijn aanbevelenswaardig is indien twee afzonderlijke dreigingen zich simultaan realiseren?

Jaren hebben we daarmee rondgelopen. Pas lang na het vertrek van Pronk hebben we een poging gedaan om daarover iets te weten te komen in de Horizon Scan.

Maar ook daar schoot ons creatief vermogen tekort.

Verder dan associaties kwamen we niet: soms versterkten dreigingen elkaar, soms ook werkten ze elkaar tegen. De verspreiding van reflexieve virussen -mijn favoriete dreiging- zou godzijdank ernstig vertraagd raken indien tegelijk de luchtvaart zou uitvallen vanwege terreuraanvallen. Et cetera.

Wij zijn natuurlijk geneigd de combinatie van dreigingen te bagatelliseren omdat je twee kleine kansen met elkaar moet vermenigvuldigen.

Zeer invloedrijk was de RMNO bij de voorbereiding van de NMP 4. Op verzoek van de bekwame projectleider Moons hadden wij de beschikbare wetenschappelijke expertise rond hardnekkige milieuproblemen gemobiliseerd en op een van de gespreksavonden ontstond de fascinatie voor het transitiebegrip. Moons greep met beide handen de

operationalisering van dit begrip aan. En het werd een baanbrekend deel van het NMP 4. Een van de weldaden die Pronk de RMNO bewees, was dat hij erop aandrong om Joske Bunders in de RMNO op te nemen. Hij kende haar uit de sectorraad voor ontwikkelingssamenwerking en was zichtbaar op haar gesteld. Pronk kreeg een opvolgster die in veel opzichten zijn tegendeel was, de ondernemersvrouw Sybilla Dekker. Zij had duidelijk behoefte aan beleidsonderbouwing vanuit de wetenschap en gebruikte de RMNO intensief. Ze maakte zich ook sterk voor het opvolgen van adviezen. Ook zij kreeg te maken met ambtelijk VROM toen ze aandrong op uitvoering van een advies over duurzaam toerisme dat de RMNO uitbracht. Dit advies werd in kringen van de Verenigde Naties als baanbrekend beschreven. Maar in het Haagse kon niemand er iets mee: EZ wilde geen sectorbeleid meer voeren, LNV liep al jaren te hannesen met het onderwerp omdat het ook niet goed wist wat aan te vangen met landschapsbeleid en ambtelijk VROM had in een onbewaakt ogenblik besloten het tot een posterioriteit te degraderen. Terwijl het gaat om de

grootste bedrijfstak ter wereld met onafzienbare gevolgen voor het globale milieu. Minister Dekker slaagde er niet in ambtelijk VROM om te turnen. Dat lukte pas toen in 2007 de kersverse staatssecretaris van EZ, Frank Heemskerk, zich enthousiast toonde over het onderwerp. Onmiddellijk schoven LNV en VROM weer aan. Zo werken de wetten van het bureaupolitisme. Pieter van Geel was, net als Sybilla Dekker, erg gesteld op de RMNO. Dat kwam op twee momenten tot uitdrukking: op een gegeven ogenblik zat hij in zijn maag met de positie van Economische Zaken ten aanzien van zonne-energie. Hij vroeg eerst mondeling om een advies. Vervolgens duurde het zes maanden voordat VROM daarover ook een brief had gecomponeerd. We gingen aan het werk en daaruit resulteerde het advies "Zonneklaar". In die tijd leerde ik van Frans Berkhout dat een slimme innovatiestrategie zich nooit beperkt tot beïnvloeding van of de R & D component of stimulering van de productie, maar dat deze hand in hand dienen te gaan. En dan wel met een evenwichtige menging van beïnvloeding van push- en pull factoren, en met dalende subsidies aan de

kant van de eindproductie vanwege de bij de rijping van de technologie behorende kostprijzdaling. Iets wat ze in Japan al decennia praktiseerden. Opnieuw schrok ik van de lage kwaliteit van het Nederlandse beleid ter zake. Behalve overvloedige go-stop-go reeksen in subsidieregelingen bleek Nederland -waarschijnlijk onder invloed van Shell- volstrekt onvoldoende aandacht te schenken aan de doelstelling van voorzieningszekerheid. Dat zette ons land op achterstand ten aanzien van de innovaties naar alternatieve energievormen. Ons advies sloeg geen deuk in de pakjes boter van Economische Zaken.

Het tweede moment waarop Pieter van Geel beslissend intervenieerde was de vergadering van de ministerraad waarop minister van der Hoeven, als coördinerend minister voor het wetenschapsbeleid, het voorstel presenteerde om het stelsel van sectorraden wetenschapsbeleid ten grave te dragen. Dat voorstel was ontstaan in het overleg van secretarissen-generaal, die hadden overwogen dat de departementen zelf de kennisfunctie ter hand zouden moeten nemen. Daarmee bedoelden zij de zorg voor beleidsondersteunende kennis te willen activeren. Sommige SG's zagen heel goed in dat de natuurlijke neiging van departementen was die functie te verwaarlozen of te onderschatten. Eerder waren immers de sectorraden opgericht om als tolk tussen de werelden van kennis en beleid te kunnen fungeren. De paradoxale redenering die het luidst werd verkondigd door SG Geert van Maanen luidde: "omdat de departementen de kennisfunctie niet goed behartigen moeten de sectorraden verdwijnen". Deze onnavolgbare logica had Maria van der Hoeven onmiddellijk overtuigd. Tijdens een van de vele overlegvergaderingen die vooraf waren gegaan aan de kabi-

netsbeslissing, had ik haar gevraagd of ze niet erg veel gelijkenis vertoonde met de generaal met wiens oorlog het niet zo goed ging en die daarom besloten had de journalisten en het Rode Kruis van het slagveld te doen verwijderen. Ik weet niet of ze de vergelijking begreep, maar beledigd was ze wel.

Toen de ministerraad de beslissing tot afschaffing van het sectorradenstelsel had genomen, vroeg Pieter van Geel -die de minister van VROM verving- het woord en stelde aan minister Van der Hoeven de vraag of hij het goed had begrepen dat ieder departement nu zelf moest regelen hoe de kennisfunctie te behartigen. Na een bevestigend antwoord verklaarde hij namens VROM en LNV, dat beide departementen de RMNO graag wilden behouden.

Een paar weken later verklaarde minister Van der Hoeven tegenover mij het zeer onaangenaam te hebben gevonden dat ik achter haar rug om de RMNO had gered. Mijn wedervraag luidde of het misschien nog geoorloofd was in ons land je te kunnen verweren tegen institutionele moord. Dat was weer geen zinnetje waarmee je geliefd werd in 't Haagse. Overigens was de actie van Pieter van Geel eerder geïnitieerd door Aad Sedee dan door mij.

In het vierde kabinet Balkenende trad het oud-RMNO lid Jacqueline Cramer aan als minister van VROM. De verwachtingen binnen de RMNO waren hoog gespannen. Nu zou het adviesaanvragen regenen! Het werd een enorme teleurstelling. Niet alleen legde minister Cramer het keer op keer af tegen de politieke concurrentie, maar ze bleek ook in het geheel niet geïnteresseerd in het werk van de RMNO. In een van haar schaarse commentaren klaagde

ze dat de RMNO zich wel erg veel met governance bezighield, sinds ik voorzitter was. Toen ambtelijk VROM en LNV door de collega secretarissen-generaal werden geprest om de laatste der Mohikanen, de laatste sector-raad, nu toch maar om zeep te helpen, stemde ze daar gewillig mee in. De brieven waarmee ze het doodsbbericht overbracht waren van een angstaanjagende vlakheid en leegheid. Voor mij zal het ten eeuwige dage een raadsel blijven waarom in dit land schijnbaar verstandige ministers er stelselmatig aan hebben meegewerkt om hun eigen hulptroepen om zeep te brengen. Dat geldt zowel voor de bijna zichtbare haat van de politiek jegens ambtenaren maar nog sterker jegens adviesraden die voor een prikje beschikbaar zijn. Een professor op het werkterrein van de RMNO in de rol van minister ontbeerde toch kennelijk het institutionele inzicht om te beseffen dat ook het departement zelf –ongeacht de pretentie om de kennisfunctie zelf ter hand te nemen– steeds meer expertise heeft verloren die voor het beleid onontbeerlijk is.

De ambtelijk adviseurs

Het sectorraden-concept schreef een samenstelling van de Raad voor van leden uit wetenschap en samenleving. Hoge ambtenaren van de betrokken departementen zouden moeten functioneren als *trait d'union*. In de jaren die ik kan overzien heeft een minderheid van de ambtelijk adviseurs zijn functie voortreffelijk vervuld. Het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen bood het droevigste beeld. De systematische verloedering van de wetenschapspoot van dit departement na het vertrek van directeur-generaal Van Spiegel was daarvan de

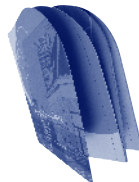
oorzaak. Toen ook nog ministers gingen optreden zonder enige passie voor wetenschapsbeleid was het pleit snel beslecht. Kwalitatief daalde de afvaardiging tot onder het nulpunt.

VROM had langdurig een voortreffelijke vertegenwoordiger in de persoon van Aad Sedee. Beschaafd en geslepen vervulde hij zijn functie. Aan LNV- zijde was het optreden van Seppe Raaphorst een verademing. Actief en kritisch participeerde hij.

De RMNO was genoodzaakt om bij falende adviserende leden zelf betrekkingen met het departement op te bouwen. Dat kostte zeer veel tijd en moeite. Bovendien had ik de gewoonte om op SG- en DG-niveau te opereren en dat was lang niet altijd effectief. In deze groep ontwikkelde ik goede betrekkingen met Chris Kalden en de DG's André van der Zande en Hans van der Vlist.

Dat juist de laatste twee, eenmaal geroepen tot het ambt van secretaris-generaal, het einde van de RMNO hebben voorbereid, heeft mij verdriet. Het enige goede argument vernam ik van André van der Zande, die zei: "eigenlijk ben ik op het departement de gehele dag met kennis bezig. Immers, kennis en beleid zijn volledig in elkaar gevlochten".

Dat geldt, geloof ik, voor hem persoonlijk ook wel. Maar was hij dan zo blind dat het hem ontging dat een groot deel van zijn eigen organisatie geleidelijk de competentie ontglipte om op verantwoorde wijze met kennis om te gaan?

De ondernemers

Op 1 september 2004 hield de RMNO een diner-pensant over duurzaamheid. Het bleek dat de minister van EZ, Brinkhorst, het bestond om “sustainable development” te vertalen als “voortdurende groei”. Vanuit ondernemingskring klonk hierover gejoel op. Het bleek dat Wijffels, maar ook een aantal andere bankiers, heel wat verder waren met duurzaamheidsdenken dan de regering. We schreven een brief aan de minister-president maar die antwoordde nietszeggend. Later zou diens houding veranderen. Na de international peer review over het Nederlandse duurzaamheidsbeleid nodigde hij de voorzitter van de peer group en mij uit voor een uitvoerig gesprek waar ook Koenders aanwezig was.

De twee ondernemers in de Raad, Jeroen Bordewijk en Bart-Jan Krouwel, hebben veel bijgedragen aan een evenwichtiger sfeer in de Raad. Werd het te intellectua-
listisch, dan trokken zij aan de bel. Komisch was hun ongelooft over de Haagse binnenwereld. Zij konden zich niet voorstellen dat symbolen heel belangrijk zijn in de politieke realiteit, ongeacht de relatie met de materiële werkelijkheid. Jeroen Bordewijk trok de afgelopen jaren belangrijke projecten, met veel toewijding en vasthoudendheid. Bart-Jan was over steeds weer nieuwe dingen enthousiast, en bracht veel initiatieven verder.

De sfeer

De RMNO heeft een bijzondere sfeer, zo verbeeld ik mij. Libertijns, mag ik hopen. Plagen mag, pesten nooit.

Iedereen is gelijk, het argument telt en wint. Vaak heb ik mij ingespannen om te bevorderen, dat de raadsleden elkaar begrepen. Dat is geen eenvoudige opgave. De meeste raadsleden hebben het lidmaatschap overtuigend vervuld. Het was mijn streven om niet iedere uiting van streven naar eigen belang onder tafel te werken, maar om tot een programmatische inpassing van dat belang te komen. De actieve hoogleraren waren er mee gebaat om een deel van het raadsprogramma te vermengen met hun onderzoekprogramma in de vakgroep. Daar waar dat kwalitatief verantwoord was, heb ik dat bevorderd. Stafleden waren veelvuldig aanwezig bij de raadsvergadering en voerden daar ook soms uitvoerig het woord. Op het bureau hebben vooral de adjunct-secretarissen Jelle Blauwbroek en Martijn Ligthart zich ingespannen om de sfeer te bevorderen. Als de Raad goed presteerde, veerde ook de staf op en andersom.

Hoogtepunten

Het meest recente hoogtepunt was het Leidse congres over kennisdemocratie. Daarin balde zich alles samen wat de RMNO in de tien jaar daarvoor had verzameld aan methodologisch gedachtegoed. Vijfhonderd deelnemers, tweehonderd paper-auteurs, vijftig zittingen. De zaal waarin ik 50 jaar geleden mijn opwachting maakte als eerstejaars student en waar ik 34 jaar geleden promoveerde, herbergde de openings- en de slotzitting. Bloednervus was ik over het welslagen. Twee jaar voorbereiding- het liep op rolletjes. Binnenkort rollen

twee boeken van de personen die het gedachtegoed van het congres vereeuwigen.

Maar ook veel eerdere (jaar)congressen trokken honderden deelnemers. Soms met verrassende impact, zoals over het project Natuur en Gezondheid. Soms met hilarische incidenten zoals een interventie van VROM-zijde dat voor het volkshuisvestingsbeleid een analyse op grond van life style noties echt niet aan de orde was.

Ik beleefde ook veel plezier aan bijeenkomsten over het programma van de Raad zelf: hoe gevraagde en ongevraagde adviezen te mengen, hoe te anticiperen op toekomstige politieke agenda's, hoe iedereen te motiveren. Onze worsteling met impact. De verrassende externe bijdragen van Leendert Bikker, of van Yvonne Zonderop. In 2003 organiseerde de RMNO voor de Europese adviesraden een congres in mijn geliefde Florence. Opnieuw laaide daar in de pauzes een discussie op over de vraag of exoten uit een landschap horen te verdwijnen. Ten tijde van Stendahl stond Toscane vol eiken, maar zouden we daarom nu alle cipressen moeten omhakken? Maarten Hajer vertelde daar over de "institutional void" die nieuwe procesvoering noodzakelijk maakt.

De vervaardiging van de "Horizon Scan" en de essaybundel "IJsberenplag op de Veluwe" bracht een hoop plezier. Nog steeds vind ik het zinnetje "uw nachtmerries zijn driest bereden" een prijsje waard. Hans van der Veen, de directeur van SST, was daarbij een goede maat. Een bescheiden evaluatieonderzoek naar de uitvoering van het door de RMNO geformuleerde onder-

zoekprogramma "Biodiversiteit", uitgevoerd door mijn promovendi Lot Mertens en Albert Jan Kruiter, bracht aan het licht dat NWO niet in staat was na de fase van programmering ook tijdens de uitvoering van onderzoek de beleidsrelevantie vast te houden. De geformuleerde kennisvragen werden vervat in voorstellen voor Aio-schappen en de eerste tranche werd voor 90% gegund aan goed bij NWO ingevoerde biologen, die gewoon een dissertatie gingen schrijven. Hoezo interdisciplinariteit? Geen wonder dat departementen hun eigen Bsik-programma's wilden ontwerpen. Peter Nijkamp heeft wel zijn best gedaan als voorzitter van NWO om hierin verbetering te brengen.

De onderzoekers vonden ook een mooi voorbeeld van onwelgevallige kennis: het ministerie van LNV subsidieerde boeren om hun gras niet te maaien, omdat de veronderstelling was dat weidevogels beter zouden gedijen in hoog gras. Een bekwaame onderzoeker bevond dat dit niet waar was. Het departement aanvaardde het resultaat niet. De desbetreffende onderzoeker verkrijgt zijn onderzoeksmiddelen sedertdien van de EU.

Dieptepunten

De ondergang van de COS, de commissie overleg sectorraden en de opvolger van de commissie waarvan ik begin jaren tachtig voorzitter was geweest, was een dieptepunt. Henriette Maassen van den Brink was voorzitter geworden nadat ik geweigerd had het voorzitterschap van de RMNO daarvoor op te geven. Ze liep werkelijk in

ieder valletje dat door het departement voor de COS was uitgezet. Ze geloofde mij gewoon niet. Heel langzaam kwam ze er achter hoe ze door de politieke en ambtelijke top voor het lapje werd gehouden. Maar toen was het al te laat. Maar ik was jegens haar ook naïef omdat ik haar erg graag mocht: veel te laat realiseerde ik mij dat zij haar doelstellingen al lang had verschoven. Ze liet zich afkopen met het directoraat van een nieuw op te richten instituut voor evidence - based beleidsvorming. De erosie van de COS was begonnen toen de slimme Roel Bekker de sectorraad voor gezondheidsonderzoek infijfde bij een andere adviesraad. De ondergang van de RAWOO -de sectorraad voor ontwikkelingssamenwerking- volgde kort daarop. Een droevig verhaal.

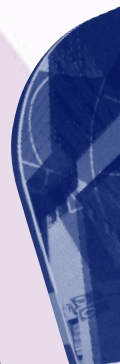
Een tweede dieptepunt was de houding van VROM tegenover de personeelsvoorziening van de RMNO. Wat wij ook betoogden over de noodzaak van fris bloed, elke vacature in de afgelopen zes jaar werd opgevuld door iemand van VROM. Zo kun je een organisatie natuurlijk ook heel langzaam wurgen. Beloften van de SG's dat zij tijdelijk talent naar de

RMNO zouden sturen, zijn slechts mondjesmaat ingelost. Geen ogenblik heb ik de overtuiging gehad dat iemand de RMNO uit persoonlijke animositeit wilde schaden. Dit gebeurt gewoon altijd met de eenheden die in een departementale structuur marginaal zijn.

Een derde, dolkomisch dieptepunt betrof mijn salarisbetaling. In 2007 kreeg ik een half jaar geen salaris. Ik bleek een uitzonderingsgeval. Daarna werd het beter. Tot ik in maart 2009 ineens een salarisstrook ontving waarop stond dat ik aan het

minis-
terie 40.000

Euro moest betalen. Toen ik ging bellen vroeg iemand of ik al gebeld was. Ze hadden zelf ook gezien dat er iets mis was. Ik ontving wel een bedrag over maart. De salarisstrook over april 2009

Gekrulde Ruimte

bevatte
nieuws.

Ditmaal was ik 30.000 Euro verschuldigd. Het was onduidelijk of dit bedrag in plaats kwam van het vorige of erbij moest worden opgeteld. Het duurde daarna nog maanden voor alles weer normaal was. Schriftelijke excuses van de organisatie bleven uit. Naast kennis sijpelt ook fatsoen de deur uit.

Mijn beste prestatie?

“Gekrulde Ruimte” was mijn passieproject. Voortgekomen uit mijn eigen intuïtieve en associatieve omgang met ruimte. Gevoed door verontwaardiging over de architect, de rijksbouwmeester Quist, die aan de Erasmus universiteit voor faculteiten kantoorgebouwen ontwierp. Daarmee maakte hij de universiteit een kantoor. Nooit is mij duidelijk geworden of het hier nu lam-

lendig opdrachtgeverschap betrof of architectonische misvattingen.

Met Lot Mertens aan het werk. Dagboeken lieten we schrijven door kunstenaars en wetenschappers en anderen. We vroegen Floor Basten deze dag-

boeken te duiden, wat zij liefderijk en bekwaam deed, en zo ontstond het boek met zijn merkwaardige ronde vorm. Over perceptie van ruimte en communicatie over ruimte. Een prijsvraag volgde. Geïnspireerde architecten bedachten hoe zij de gesprekken met klanten en andere belanghebbenden voortaan anders zouden gaan voeren. Ook over de impact hiervan kun je je zorgen maken, maar esthetisch was dit naar vorm en resultaat een mooi avontuur.

De bestuurders

Jan Laan was de meest ervaren bestuurder. Toen "ruimte" aan de doelstelling van de Raad werd toegevoegd, bracht hij zijn hele netwerk in. Aanvankelijk leek hij op grond van senioriteit ook wel belangstelling voor het voorzitterschap te koesteren, maar kennisneming van het geheel van activiteiten leerde hem snel dat zijn talent ook kon bloeien bij een lidmaatschap alleen. Minister Dekker had goed beseft dat decentralisatie ook betekent dat de decentrale corporaties hun relaties met de kenniswereld moeten intensiveren. Het leidde tot een adviesaanvraag die uitmondde in het sierlijke rapport "Kennis maken met de regio". Jan's grote ervaring kwam goed van pas in projecten waarin de RMNO diende om te gaan met complexe bestuurlijke verhoudingen. De tweede rots in de branding op dat punt was Frans Evers, die decennia departementale ervaring paarde aan ontmoetingen met de leer van procesmanagement. Frans ontwikkelde op het Europese niveau ook veel activiteiten, waardoor de RMNO een vooraanstaande positie verwierf.

Marga Kool is elders al ingevoerd, een vrouw om van te houden. Zij completeerde het bestuurlijke trio. Laat in het leven van de RMNO arriveerde Marnix Norder, de Haagse wethouder en voormalig gedeputeerde. Hij is een grote belofte, maar de RMNO zal hem niet in staat stellen om daarbinnen die beloften ook waar te maken. Sommigen zijn nooit goed geaard geraakt. Over hen voer ik hier niet het woord.

De secretaris

Over de secretaris Louis Meuleman is veel te verhalen: een vat vol tegenstrijdigheden. Zelf spreekt hij liever over een omvangrijk repertoire. Gemakkelijk af te leiden, maar voltooit toch een fraaie dissertatie. Vaak vriendelijk, maar ook spottend en achter de voorgevel ook verdrietig, soms. Innovatief op de associatieve toonaard, maar ook snel teleurgesteld. Minister Pronk hield niet van interactieve beleidsontwikkeling en had daarom de projectdirectie Pegasus, die met het oog daarop in het leven was geroepen, vermoord. Daardoor kwam Louis beschikbaar. Kende VROM op zijn duimpje. Kon vleien en veinzen. Had en heeft een onstilbare honger naar avontuur en vindt dat ook op sommige internationale conferenties die voor hem en de RMNO synergie opleveren, een synergie die nog een extra vonk ontvangt in de hereniging met zijn geliefde. Die heeft een groot deel van de RMNO aange-stoken met genegenheid voor internationale samenwerking. Zijn grote kennis en inzicht zijn van enorme waarde voor de RMNO geweest.

Jelle Blauwbroek en Martijn Ligthart als plv. secretaris waren de tegenwichten die zorgden voor regelmaat en

planning. Zij stelden ook de medewerkers gerust die te lijden hadden onder buien van de voorzitter.

De professoren

Vergis ik mij of waren de professoren vroeger plechtiger? Als ik mij nog herinner hoe de inbreng van prof. dr. C. Midden gestalte kreeg, of die van door ons geraadpleegde natuurwetenschappers, dan was dat dikwijls een formele aangelegenheid met veel beleefdheden. Restanten daarvan zijn gebleven, maar de grondtoon is veranderd. Herman Eijsackers is het oerlid, zoals Bert de Wit de oerstafmedewerker is.

Ik smokkelde Herman weer de Raad in nadat zijn termijn was verlopen. Inhoudelijk was hij van grote waarde maar ook pleegde hij relationele interventies zoals eerder al aangegeven. Voor mij van grote betekenis. Pier Vellinga bracht raffinement en veel gevoel voor public affairs. Rietje Van Dam hield ons idealisme overeind, en inspireerde met onverwoestbaar optimisme.

Geert Teisman introduceerde de retoriek van de bezonkenheid, en voltooide twee grote projecten. Pieter Hooimeijer begon prachtig met een verhandeling over ruimtelijke kwaliteit die er zijn mocht. Maar al gauw kreeg hij het te druk met meer prestigieuze functies. He just faded away. Aart de Zeeuw was trouw, maar vaak afwezig. Hij leidt een ingewikkeld leven vol reizen en beslommeringen. In sommige projecten was hij leading en altijd is hij aardig. Het mooie boek over kostenbatenanalyse voor milieu kwam onder zijn leiding tot stand. Joske Bunders speelde vele rollen: guru, mediator, creator, auteur. Haar projecten namen veel tijd, maar de

resultaten waren twee fraaie boeken. Ze had zo nu en dan een aanvaring met Bert de Wit, terwijl beiden bioloog zijn, beiden sterk geïnteresseerd in inter- en transdisciplinariteit. Was sich liebt, das neckt sich? Ik leerde weer van die aanvaringen, en het werd altijd weer vrede.

Coda

We zijn nu alles aan het opruimen. Zaadjes zijn verspreid. Dat neemt niemand ons af. Als de geschiedenis bestaat, zal de geschiedenis zich over onze nagedachtenis ontfermen.

Over de RMNO publicaties

Slotakkoord is een algemene publicatie van de Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO).

alg 008 Slotakkoord

Eerder verschenen in deze reeks:

- Duurzame Ontwikkeling en Toekomstdenken, werkboek, geen nummer
- alg001

Hoe groen en duurzaam is de nieuwste economie?
- alg002

Methodologie van Grenswerk
- alg003

Great Expectations
- alg004

Interdisciplinariteit en beleidsrelevantie van onderzoeksprogramma's
- alg005

Gekrulde Ruimte Prijs
- alg006

Building Bridges – Researchers on their experiences with interdisciplinary research in the Netherlands (uitgave van KNAW, NOW en RMNO)
- alg007

Werk maken van Regionale Beeldverhalen

Daarnaast kent de RMNO twee publicatiereeksen die zijn gestart per 1.10.2003.

- Reeks **A**

Adviezen
- Reeks **V**

Voorstudies en achtergronden

Voorstudies en achtergronden verschijnen onder verantwoordelijkheid van de RMNO en bevatten de opvattingen van de auteurs. Adviezen houden per definitie het oordeel van de Raad in.

Eerder verschenen in de reeks Adviezen:

- A.01 (2004)

Demografie en Leefstijlen – over Migratie, Segregatie en Leefstijlen
- A.02a (2004)

Natuur en Gezondheid – invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk Welbevinden (tevens Engelse versie beschikbaar)
- A.03 (2004)

Kennis maken met de regio
- A.04 (2004)

De zee kent geen grenzen
- A.04e (2004)

The sea has no borders (Engelse versie)
- A.05 (2005)

Zonneklaar – een beslismodel voor afwegingen rond het stimuleren van zonnestroom in Nederland
- A.06 (2006)

Koudwatervrees?
- A.07 (2006)

Duurzame Ontwikkeling van Toerisme
- A.08 (2007)

Gebiedsontwikkeling voor de domeinen Ruimte en Wonen
- A.09 (2007)

VROM wil kennis voor overmorgen

A.10 (2007)	A New Sustainable Development Strategy: An Opportunity Not To Be Missed	V.09 (2006)	Sustainable Development Strategy of the Netherlands
A.11 (2007)	Governance van Risico's rond ruimte, natuur en milieu	V.10 (2007)	KennisCoCreatie – samenspel tussen wetenschap en praktijk
A.12 (2007)	Gezondheid en natuur verbinden – beleidsadvies over het inzetten van natuur voor gezondheid	V.10a (2007)	Website praktijkvoorbeelden Natuur en Gezondheid
A.13 (2007)	Kennisagenda Natuur en Gezondheid – in maatschappelijk perspectief	V.10b (2007)	CD-rom database praktijkvoorbeelden
A.14 (2009)	Duurzame ontwikkeling en Schiphol	V.11 (2007)	Natuur en Gezondheid – handreikingen voor lokale bestuurders
A.15 (2009)	Advies Uitvoeringsstrategie Randstad 2040	V.13 (2008)	States of Nature – nature and fish stock reports for policy
A.16 (2009)	Loslaten, maar niet overlaten	V.14 (2008)	Social Cost Benefit Analysis for Environmental Policy-Making
A.17 (2009)	Vernieuwen en Verduurzamen	V.15 (2009)	Willens en Wetens – De rollen van kennis over milieu en natuur in beleidsprocessen
A.18 (2009)	Cradle to Cradle en duurzame gebiedsontwikkeling: naar een concrete realisering	V.15e (2009)	Willingly and Knowingly – The roles of knowledge about nature and the environment in policy processes
Eerder verschenen in de reeks Voorstudies en achtergronden:		V.16 (2009)	Knowledge Co-creation: Interaction between science and society
V.01 (2003)	Niet bang voor onzekerheid	V.17 (2009)	Sustainable Development and the Governance of Long-term Decisions
V.02 (2003)	Environmental Governance in Europe	<i>In 2010 verschijnen nog:</i>	
V.03 (2004)	De ruimte spreekt voor zich	<i>Kennisdemocratie - opkomend stormtij</i>	
V.04 (2004)	Onderzoek voor duurzame ontwikkeling – Research & Development voor transitie	<i>Knowledge Democracy. Consequences for Science, Politics and Media</i>	
V.05 (2004)	Nieuwe risico's in 't vizier?	<i>RMNO, december 2009</i>	
V.06 (2005)	Mooi licht mooi donker		
V.07 (2005)	Gekrulde ruimte		
V.08 (2007)	Biotech op het menu		
V.08e (2008)	Biotechnology and Food - Towards a societal agenda in 10 steps		

Raadsleden en Bureauleden 2009

Voorzitter

Prof. dr R.J. in 't Veld

Onderzoekers

Prof. dr F.G.H. Berkhout

Mw prof. dr J.F.G. Bunders

Mw prof. dr M.C.E. van Dam-Mieras

Prof. dr H.J.P. Eijsackers

Drs W.J.M. Hoogendoorn-Beks

Prof. dr P. Hooimeijer

Prof. dr ing. G.R. Teisman

Prof. dr A.J. de Zeeuw

Gebruikers van onderzoek

Ir J.A. Bordewijk

Mr F.W.R. Evers

Mw M.M. Kool

Dhr B.J. Krouwel

Drs J. Laan

Drs J.M. Norder

Secretaris-directeur

Dr A.A.M. Meuleman

Plv. Secretaris-directeur

Drs M. Ligthart

Stafmedewerkers

Mw drs C.C.M. Gribling

Drs A.J.F. de Wit

Projectmedewerkers

Mw drs M. Eelderink

Mw drs L.S. Jongeneel

Communicatie

Mw J.H. Heinecke

Secretariaat

Mw drs W.J.Th.M. Martin

Mw N. Soekhoe

Mw M.C. van der Hoogt, secretaresse
van prof. dr R.J. in 't Veld

verleden netwerk herinnering afscheid
zwaaien zakdoek stilte toekomst slot

Colofon

Slotakkoord is een algemene publicatie van de Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO), verschenen in de reeks Algemene publicaties, nr alg008 (2009). ISBN/EAN 978-90-72377-91-3

Uitgave en copyright
© RMNO, 2009, Den Haag

Redactie
Roel in 't Veld

Auteurs
Roel in 't Veld
Frans Berkhout
Jeroen Bordewijk
Joske Bunders
Rietje van Dam-Mieras
Herman Eijsackers
Frans Evers
Marga Kool
Bart Jan Krouwel
Jan Laan
Martijn Ligthart
Louis Meuleman
Ingeborg Niestroy
Marnix Norder
Geert Teisman
Bert de Wit
Aart de Zeeuw

Eindredactie en productiecoördinatie
Anneke Heinecke, Den Haag

Vormgeving en lay-out
A10plus, Rotterdam

Illustraties
Sybren Vlasblom, Rotterdam

Productie
DeltaHage BV, Den Haag

RMNO, Postbus 93051, 2509 AB Den Haag
Bezoekadres: Emmapark 6, 2595 ET Den Haag
T 070 31 55 210
F 070 31 55 220
E bureau@rmno.nl
I www.rmno.nl

De websites www.rmno.nl en www.knowledgedemocracy.nl blijven in 2010 nog actief.

“We rijden terug in de avond. We stappen uit de trein en lopen het station uit. De Raad is ten einde. Het zij zo.”

Tja, jammer/triest... Een zéér ‘behouden vaart’ gewenst voor een ieder, die nog betrokken is respectievelijk is geweest bij de RMNO.”

“De raadsvergaderingen en diners pensants zijn uit de agenda. De laatste boekjes zijn gedrukt. De kamers zijn leeggeruimd. De institutionele Alzheimer is ingezet. Boven is het stil geworden.”

Toen ik begin 2002 als RMNO-secretaris voor het eerst het prachtige ‘huis’ aan het Emmapark binnenstapte, zat de raad een beetje in een dipje.

“... ik ontving een “ja, natuurlijk, geen probleem”, en verder gebeurde er niets.”

“Oppervlakkige jachtigheid inwisselen voor diepgang. Macht voor kennis. Politiek voor wetenschap. Invloed voor inzicht.”

Aan alles komt een eind. Na 28 jaar ook aan de RMNO. En dan komen de herinneringen. Mooie en minder mooie ervaringen. Slotakkoord biedt u een kijkje in de keuken. Raadsleden en bureauleden uiten hun gevoelens en reflecteren. Allemaal kijken zij terug op een heel bijzondere periode in een unieke Raad.

Een bloemlezing uit de bijdragen

“Net als ik een eerste slok wil nemen uit het mij aangereikte glas, laat een koe vlak naast mij zijn ontlasting lopen.”

“Als Marga Kool, de dijkgravin, wat opmerkt luistert iedereen met extra aandacht.”

“Bij de rand van de stad ging ‘Something Different’ vrolijk rechtdoor verder. Maar vlak voordat het corps hen zou volgen stak TM zijn grote staf omhoog en liet hem met een sierlijke zwaai naar links wijzen.”

“Durf voor de muziek uit te lopen.”

“Woensdagochtend vijf voor zes. Ik loop gehaast door een donker en slapend Hoogeveen naar het station. De straatlantaarns branden vriendelijk oranje.”

“De steden mooi licht, desnoods de hele nacht. De stad als bruisend kunstwerk. Maar het platteland als contramal, waar het echt donker mag zijn. Waar je de sterren kunt zien, en nachtdieren ongestoord hun ding kunnen doen.”